

అభినవ

భర్తృహరి

విజయ విజయ: వివిధ విరచితములు, పరిశ్రమ కావ్యాన్ని వారు కర్తవ్య

భాగవతుల నృసింహ శర్మగారిచే

అ

విరచితము.

సమాలోచనా కమిటీ సభ్యులు

అదిభట్ల వేంకటేశ్వర శర్మగారిచే

విరచితము.

వేంకటేశ్వర శర్మగారిచే

విరచితము.

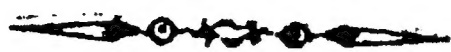
అనువాదము (గంజాము)

FIRST EDITION

All Rights Reserved

1974

మ న వి

బ్రహ్మశ్రీ ముదిగొండ నాగలింగశాస్త్రిలవారు, సుభాషిత
తారావళి, సుభాషిత రత్నాకరము, సుభాషిత రత్న భాండాగార
మను గ్రంథరాజములఁ గల శ్లోక రత్నముల నేర్చి సుభాషిత మణి
కంఠహారముఁ గూర్చి భారతి నలంకరించిరి. బ్ర॥ శ్రీ॥ ఆదిభట్ట
తరిణయ్య సిద్ధాంతిగారి సుభాషితముల నాంధ్రీకరింప నన్నెంతయు
హెచ్చరించిరి. నా నేర్చినకొలంది నాంధ్రీకరించితిని. మ॥ రా॥ శ్రీ
దేవరాజు వేంకట కృష్ణారావుగారిచేఁ బ్రతివారముఁ బ్రకటింపఁబడు
చుండెడి “వేంగుజుక్క” యను పత్రికలోఁ గొన్ని పద్యములు పరు
నగఁ బ్రచురింపఁబడుచుండెడివి. అందలి పద్యము లితరాంధ్ర పత్రి
కలయందు సహితముఁ బ్రచురములు బడుచుండుటచే, నితరులు కొంద
రీ సుభాషిత పద్యముల, గ్రంథరూపమునఁ బ్రకటింప నెంతయు
గోరుచుండుటచే, “అభినవ భర్తృహరి” యను సామమున నీగ్రంథ
మిప్పటి కీవిధముగ ముద్రింపఁబడు భాగ్యము లభించినది. మఱియు
సమాలోచనాసమితి వారి గ్రంథము నెంతయు బహూకరించిరి.
మ॥ రా॥ శ్రీ॥ దేవరాజు వేంకట కృష్ణారావుగారి గ్రంథము నెంతయుఁ
దుదివఱకుఁ బఠించి, యుచిత రీతిని నన్ను సత్కరించుటకుఁగా, వేగ
ముగ ముద్రించి నా కొనంగిరి. వారిఁగూర్చి నే నధికముగ వ్రా
యుటకంటె “బ్రశంస” యను శీర్షికతో నిందుఁగల పద్యములఁ
బఠింపఁ బాఠకమహాశయులఁ గోరెదను. బ్ర॥ శ్రీ॥ నాగలింగశాస్త్రి
లవారికిని, సమాలోచనాసమితికి నధ్యక్షులగు, బ్ర॥ శ్రీ॥ తరిణయ్య
సిద్ధాంతిగారికిని, మ॥ రా॥ శ్రీ వేంకట కృష్ణారావుగారికి నెంతయుఁ
గృతజ్ఞుడను.

బరంపురము

ఇట్లు విధేయుఁడు,
భాగవతుల నృసింహ శర్మ,
గ్రంథకర్త.

ప్ర శ ం స

ఉ॥ సోముని, భారతీవదన • సోమునిఁజూచి హసించి, నృప్తియన్
గీమున దివ్వెయై వెలుగు • కీర్తి సతిన్ వలపించినట్టి శ్రీ
రామున కంకితంబుగ వి • రాజులు నీ కృతి రత్నమందునే
నే కుటి యెన్నకుందున క • వీంద్ర విభావునిఁ గృష్ణరావునిన్॥

మ॥ కవితా కామినికిన్ బ్రీయుండు, కవినంఁఘంబున్ బ్రహ్మోదంఘజే
యు వివేకంబుఁగలట్టి ధీయుతుఁడు, ధీ • రోదార చిత్తుండు, సూ
రి విధేయుం డలఘుండు, పండితనుత • శ్రీ దేవ రాజాస్వయా
ర్ణవ సంభూత రమానహోదరుఁడు కృష్ణారావు సామాన్యుఁడే!

మ॥ కవితా కామినికిన్ బ్రీయుండనిన ని • క్కంబెట్లు గాకుందునో!
కవియన్నం గడు గౌరవించు, గవితన్ గామించుఁ బ్రేమించు; దు
ష్కవినేన్ జ్ఞానములేని బాలకవి నేన్ • గర్హింపఁ డెన్నందు; సం
స్తవనీయుం దుపకారలాలసుఁడు కృష్ణారావు సామాన్యుఁడే!

శా॥ “జ్ఞానం బ్రేమియులేదు గానమున, నై నన్ వీను లుప్పొంగ వీ
ణానాదంబున కాత్మలో మిగుల నా • నందించెదం గాని బ్ర
హ్మనందం బొదవున్ గవిత్యమన నా • కత్యంత మే హేతువో
నేనొక్కింత యెఱుంగ” నంచుఁ బలుకున్; • గీర్తింపరే యీతనిన్.

మ॥ నవలల్, నాటకముల్, మనోహరకథల్, • నవ్యప్రబంధావళుల్,
వివిధంబుల్ ప్రకటించి, నత్కపులకున్ • విఖ్యాతిఁ జేకూర్చి, మా
నవనాథుల్ కవినాథులున్ బాగడ, వి • జ్ఞానంబు తో నీతఁ డి
భువిరాజిల్లఁ బ్రభాతతార కొక సొం • పుంగూర్పు కీర్తిద్యుతిన్॥

ఉ॥ అల్లన నల్లుడై తనదు • నత్తకు మామకు, ముద్దువిష్టెడై,
తల్లికిఁ దండ్రికిన్ యశము • తల్కిగురొత్తఁగ నంకితంబుగా
సల్లలిత ప్రబంధములఁ • జక్కగ వ్రాసి, జగద్ధితార్థియై
జెల్లడిఁ జేసెఁ బండిత క • వి ప్రకర ప్రమద ప్రదంబుగన్॥

మ. పరచాకర్చిత మృగ సాగరమునన్ • వర్తించు విద్య తక్కువీ
శ్వరులన్ మెచ్చిరహించుటేమి యొకగొప్ప? భాషలోనొక్కయ
క్కడముం జూడని వానియందుఁ గవితాజ్ఞానంబుఁ గల్పించి, బా
లుఁ పఠ్యాహము మోహముఁగొలుపఁజేఁలోకుల్ ప్రశంసింపఁగన్.

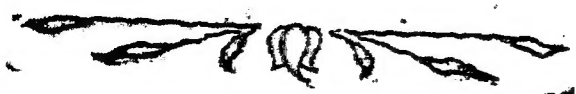
సీ. కవుల నాపదవేళఁ • గాపాడఁదలఁచెనా,
హృదయంబుఁ బెకలించి • కుదువ వైచుఁ
బహుసమున కైన • వాగ్దాన మిచ్చెనా,
తనప్రాణముల నైన • ధారవ్రాయు;
నిచ్చుమె నొక తపి • మెచ్చి మన్నించెనా,
యల్పచిత్తుని నైన • నలఘుఁ జేయుఁ
దెలియక యొకమాట • చెలిమిఁ గావించెనా,
మూఢుని నై నను • తాఢుఁ జేయుః

గీ. నాత్మఁ గోపించి చూచెనా, • యంతలోనఁ
గొండ యంతటి నానిని • బెనుఁ జేయు;
విద్దియలబోవు కవులకు • వేల్పుటావు,
కీర్తికాంతకు తావు, శ్రీ • కృష్ణరావు.

ఉ. బాలుకుసైత మెట్లయి • బువ్వము లల్లిన సంతసించు స
చ్చీలుఁడు కృష్ణరావు కవి • శేఖరులన్ గడు గౌరవింపఁగన్
జాలఁడ! సత్కవీంద్రకృత • సత్కృతులన్ బ్రకటించి, భాషకున్
మే లొనరించువాని, గవి • మిత్రుని మెచ్చిన దోసమున్నదే!

ఇట్లు,

గ్రంథకర్త.

విషయ సూచిక

విషయసూచిక పుట సంఖ్య

విషయసూచిక పుట సంఖ్య

కర్తాకృష్ట సంవాదము	1
గోపికా క్రికృష్టుల సంవాదము	1
పార్వతీ పరమేశ్వరుల సంవాదము	2
బ్రహ్మ	2
గురస్వతి	2
కేశధ్యానము	2
ప్రస్తావన	3
రుహజన ప్రశంస	4
కుర్జన నింద	6
నిద్యత్ప్రశంస	10
మూర్ఖ వర్ణనము	10
నిద్యా ప్రశంస	12
ననము	12
గుకవి ప్రశంస	14
దాతృప్రశంస	15
తేజస్వి ప్రశంస	15
ఉదార ప్రశంస	16
ధీర ప్రశంస	16
గుణ ప్రశంస	17
సంతోష ప్రశంస	17
దారిద్ర్య వర్ణనము	18
మాచక నింద	19
కృపణ నింద	21
కలి మహిమ	22
త్వష్టా నింద	24
దేవము	25
ఉద్యోగ ప్రశంస	25
పరగృహవాసము	26
ముణము	26
కర్తృము	27

ఉదర పూరణము	27
మాన గుణము	28
వ్యాకరణజ్ఞుల స్తుతినింద	28
కువై ద్యాపహాసము	28
గణకాది ప్రశంస	29
లక్ష్మీ స్వభావము	29
సత్సంగతి	30
స్థాన మాహాత్మ్యము	31
జిహ్వా	31
మనస్సు	32
పశ్చాత్తాపము	33
గృహస్థాశ్రమము	33
ముదిమి	34
గుంసారము	35
కాలము	35
క్షుణ్ణ	37
క్షుధ	37
స్వభావము	38
తేవిరసాఫల్యము	38
పరోపకృతి	38
బ్రహ్మలిఖితము	39
అనుటితఘటన	39
అసంభవము	40
ప్రవాసము	40
నేపకనింద	40
వాగ్విర్ణనము	41
వాగ్మిప్రశంస	41
అనన్యవాదనింద	41
కృతగ్నినింద	42
దేవికన్యలు	42

మ॥ వరసారస్వత దుగ్ధ సాగరమునన్ ♦ నర్తించు విద్య తక్కువీ
శ్వరులన్ మెచ్చిరహించుటేమి యొకగొప్పా? భాషలోనొక్కయ
క్కరముం జూడని వానియందుఁ గవితాజ్ఞానంబుఁ గల్పించి, బా
లుర కుత్సాహము మోహముంగొలువఁడే! లోకుల్ ప్రశంసించఁగన్.

సీ॥ కవుల నాపదవేళఁ ♦ గాపాడఁదలఁచెనా,
హృదయంబుఁ బెకలించి ♦ కుదువ వైచుఁ;
బరిహాసమున కైన ♦ వాగ్దాన మిచ్చెనా,
తనప్రాణముల నైన ♦ ధారవ్రాయు;
నిచ్చమై నొక తటి ♦ మెచ్చి మన్నించెనా,
యల్పచిత్తుని నైన ♦ నలఘుఁ జేయుఁ;
దెలియక యొకమాట ♦ చెలిమిఁ గావించెనా,
మూఢుని నైనను ♦ జాగ్రత్తుఁ జేయు.

గీ॥ నాత్మఁ గోపించి చూచెనా, ♦ యంతలోనఁ
గొండ యంతటి నానిని ♦ బెండుఁ జేయు;
విద్దియలపోవు, కవులకు ♦ వేల్పు టావు,
కీర్తికాంతకు తావు, శ్రీ ♦ కృష్ణరావు.

ఉ॥ బాలుకుసైత మెట్లయిర ♦ బుద్ధ్యము లల్లిన సంతసించు న
చ్చీలుఁడు కృష్ణరావు కవి ♦ శేఖరులన్ గడు గౌరవింపఁగన్
జాలఁడె! సత్కవీంద్రకృత ♦ సత్కృతులన్ బ్రకటించి, భాషకున్
మే లొనర్పించువాని, గవి ♦ మిత్తుని మెచ్చిన దోసమున్నదే!

ఇట్లు,

గ్రంథకర్త.

విషయ సూచిక

విషయసూచిక పుట సంఖ్య

విషయసూచిక పుట సంఖ్య

సత్యాకృష్ట సంవాదము	1
గోపికా క్రీకృష్ణుల సంవాదము	1
పార్వతీ పరమేశ్వరుల సంవాదము	2
బ్రహ్మ	2
సరస్వతి	2
గణేశధ్యానము	2
ప్రస్తావన	3
మహాజన ప్రశంస	4
దుర్జన నింద	6
విద్యత్ప్రశంస	10
మూర్ఖ వర్ణనము	10
విద్యా ప్రశంస	12
ధనము	12
సుకవి ప్రశంస	14
దాతృప్రశంస	15
తేజస్వి ప్రశంస	15
ఉదార ప్రశంస	16
ధీర ప్రశంస	16
గుణ ప్రశంస	17
సంతోష ప్రశంస	17
దారిద్ర్య వర్ణనము	18
యాచక నింద	19
కృపణ నింద	21
కలి మహిమ	22
త్వష్టా నింద	24
దైవము	25
ఉద్యోగ ప్రశంస	25
పరగృహవాసము	26
ముణము	26
కర్మము	27

ఉదర పూరణము	27
మాన గుణము	28
వ్యాకరణజ్ఞుల స్తుతినింద	28
మనై ద్యాపహాసము	28
గణకాది ప్రశంస	29
లక్ష్మీ స్వభావము	29
సత్సంగతి	30
స్థాన మాహాత్మ్యము	31
జిహ్వా	31
మనస్సు	32
పశ్చాత్తాపము	33
గృహస్థాశ్రమము	33
ముదిమి	34
సంసారము	35
కాలము	35
క్షమ	37
క్షుధ	37
స్వభావము	38
తేవితసాఫల్యము	38
పరోపకృతి	38
బ్రహ్మలిఖితము	39
అఘటితఘటన	39
అసంభవము	40
ప్రవాసము	40
నేపక నింద	40
వాగ్విర్ణనము	41
వాగ్మిప్రసంగ	41
అసత్యవాదినంద	41
కృతఘ్న నింద	42
వైదిక ద్వైజులు	42

విషయసూచిక పుట సంఖ్య

విషయసూచిక పుట సంఖ్య

స్త్రీస్వభావనింద	42	సామాన్య పృథ్వాన్యోక్తులు	54
కులవధూవృత్తము	43	కల్పవృక్షాన్యోక్తులు	55
అసతీచరితము	44	చందవాన్యోక్తులు	55
భర్తకు భార్యకు సంవాదము	44	అశోకాన్యోక్తి	55
అసతీ తత్వము	44	మాలత్యన్యోక్తి	56
అసుపీబిట సంవాదము	44	సహకారాన్యోక్తి	56
పుత్ర ప్రకంస	45	న్యగోధాన్యోక్తి	56
మదన వర్ణనము	45	కాల్మల్యన్యోక్తి	56
విరహాజన్యోక్తి	46	నింబాన్యోక్తి	57
మేఘాన్యోక్తి	46	బబ్బూలాన్యోక్తి	57
సింహాన్యోక్తి	47	ఇత్తున్యోక్తి	57
గజాన్యోక్తి	47	కంటకారికాన్యోక్తి	58
మృశాన్యోక్తులు	48	ధుత్తరాన్యోక్తి	58
రాసభాన్యోక్తి	48	ఈశ్వరాన్యోక్తి	58
హంసాన్యోక్తులు	49	సంకీర్ణాన్యోక్తులు	59
భ్రమరాన్యోక్తులు	49	మిత్రమ ప్రకరణము	62
కోకిలాన్యోక్తులు	50		
చాతకాన్యోక్తులు	50	నవరసములు.	
కుకాన్యోక్తి	50	శృంగారము	61
కాకాన్యోక్తి	50	వీరరసము	84
సముద్రాన్యోక్తులు	51	కరుణారసము	84
అగస్త్యన్యోక్తి	51	ఆదుభితరసము	84
నద్యన్యోక్తి	52	హాస్యరసము	85
తటాకాన్యోక్తి	52	భయానకము	87
కమలాన్యోక్తులు	53	వీధర్శనరసము	87
కూపాన్యోక్తి	53	రాద్రసము	87
కర్పూన్యోక్తులు	53	కాంతరసము	88
కంభాన్యోక్తి	54		

“వేగుజుక్క” గ్రంథములు

బరంపురం, (గంజాంజిలా.)

ఇదివరకు ప్రచురింపబడిన గ్రంథములు

	వందాకారులకు	ఇతరులకు	
	ప్రతులు లేవు.		
1. ఉషఃకాలము	1 0 0	1 4 0	
2. వాఁడే వీఁడు			
3. ప్రేమము	పున ర్ముద్రణము.		
4. సుహృల్లత	0 12 0	1 0 0	
5. పద్మినీపరిణయము	ప్రతులు లేవు.		
6. విలాసార్జునము	డిటా		డిటా
7. నగుణ (మొదటిభాగము)	1 4 0	1 8 0	డిటా
8. “ (రెండవభాగము)	0 10 0	0 12 0	డిటా
9. “ (మూడవభాగము)	0 10 0	0 12 0	డిటా
10. కొవ్వొత్తాళ్ళు	0 12 0	1 0 0	డిటా
11. వేంకటరావు	1 0 0	1 8 0	డిటా
12. నేనే (వాఁడే వీఁడునకు 2వ భా)	1 0 0	1 6 0	డిటా
13. కోటిశుతనయ (నిరూపక నవల)	1 0 0	1 4 0	డిటా
14. కాలూరాయి (నేనే) తరువాయి	1 4 0	0 8 0	డిటా
15. ప్రతిజ్ఞాచాణక్యము	1 0 0	1 4 0	
16. పద్మమాలి	1 0 0	1 4 0	
17. నానాఫడ్డవీస్	1 0 0	1 4 0	

♦ వేగుజుక్క- పరిమన్మండలిచే 1922 సం॥మున బహుమాన పరీక్షా పత్రము
ముగా నేర్పడి పరీక్ష గ్రంథనాసర్పి, నూటపదార్లు, అర్థ నూటపదార్లు, పావు
నూట పదార్లు బహుమానము లొసంగిన గ్రంథ రాజ మిది.

Vegu-Jukka Office,
BERHAMPORE. 1924.

D. V. Krishna Rao,
Secretary.

త ప్ప ప్ప టు:

పుట	పంక్తి	తప్ప	దివ్య
12	21	ధనికులకు జ్వరితులకును,	ధనికులకు, జ్వరితులకు,
18	11	వగదు వీవు,	వగుదు వీవు.
18	16	దారిద్ర్యత వర్ణనము,	దారిద్ర్య వర్ణనము.
19	17	వినర్జించి,	వినర్జించి.
19	22	ధూర్వహుడైన,	ధూర్వహుడైన.
20	1	స్వరమున,	స్వరమున.
22	5	ఖలుడుమూత్సర్య,	ఖలుడుమూత్సర్య,
24	25	రక్తమాంసములనిర్బంధించి,	రక్తమాంసముల నిర్బంధించి
25	13	పురుషుడు స్వతంత్రుడై,	స్వతంత్రుడై.
28	19	కువైద్యోపహాసము,	కువైద్యాపహాసము.
34	6	గుటియువేళల	కురియువేళల.
49	22	నవంబుప్రియంబుగనుండునంచులో,	నవంబుప్రియంబు
		() గనుండు నంచెదన్.	
73	16	జాలగృశింపరాదు,	జాలగృశింపరాదు.
85	1	అమ్మహావిష్ణువు,	అమ్మహావిష్ణువు.
87	9	భీభత్సరసము,	భీభత్సరసము.
88	19	నిర్మరులన్,	నిర్మరులన్.

మతియు నందందు దోసము లుండవచ్చును. మన్నింపఁ బార్థికులు.

ကျောင်းပုံ.

శుభమస్తు
అవిఘ్నమస్తు

క్రీరామ చంద్రాయనమః

అభినవభర్తహరి

సుభాషితములు

— సత్యాకృష్ణ సంవాదము —

మ॥ “నదురేయిన్ దలు పేల దట్టెవవు?” “కాంతా! మాధవుండన్;”

“వసం

తుండవ్రా?” “చక్రధరుండన్;” “గుమ్మరివా?” “భూధుర్యుండన్;”

నయ్యాదిశే

షుండవో?” “పన్నగ మర్దనుండన్;” “విహంగ స్తామాధినాథుండ

వ్రా?”

“మడతీ! నేహరినాదున్;” “గ్రోతివగుదో?” “మారాజ్జగాలేకలో

దడబాబొందుచు మానముంగొనినస త్యానాథుగీర్తించెదన్.

(శ్రీకృష్ణుఁ డొకనా డొక గోపికయుండునింటఁ బ్రవేశించి వెన్నభుజించి

యామెను మేల్కొలుపుటగా జరిగిన సంవాదము)

చ॥ “ఎవడవు?” “కృష్ణుండన్;” “భళిర యిప్పుడురాజునియేమి?”

“నాగృహం

బవునని యెంచివచ్చితిని;” “యట్లుగునేన్ నవసీత భాండమున్

దివియఁగ నేల?” “చూచితిని నిండుగనున్నదొలేదొయంచు;” “జా

ణవవుదు; నన్ను మేల్కొలుపునాయమె?” “దొంగలు పత్తురంచె

గజ్జి? యని నవ్వి యామెఁ దనఁ కాఁగిటఁ జేర్చిన కృష్ణుఁ గొల్చెదనో.

పార్వతి పరమేశ్వరుల సంవాదము

చం॥ “ఎవఁడవు?” “శూలి;” “వైద్యుకడఁ కేగుము వేగమే;”
“నీలకంఠుడనొ

జివిదరా;” “కేకరింపఁగలవో?” “పశునాథుడనొ” “గొమ్ము
లున్నవే?”

“అవునవున్నాఁను వండ్రినను;” “నక్కటస్థాఁనువుమాటలాడునే?”
“శివకుమగండఁ;” “బ్రేత వనఁ సీమకు? బా” “మనమాటలేక స్థా
ఁనువువలె నిల్చిపార్వతిఁ గఁనుంగొనుస్థాఁనువువమ్ముఁ బోచుతనొ.

దై బ్రహ్మ

చం॥ వదన సరోజముల్ నిగమ • వాఙ్మకరందముఁ బుక్కిలింపఁగొ
నుదరము స్వర్ణ శైల శిఖ • రోపమితంబయి వండితాళి క
భృదయముగాఁ రహింపఁమహి • మోన్నతినుండువిరించనుండు, మా
నుదుట లిఖింప కుండునె మ • నోజ్ఞ పటుత్వ కవిత్వతత్వమున్.

సరస్వతి

గీ॥ వనజ భవుని ముఖాంభోజ • వనముసరిండు
సంతతము సంచరించెడు • సర్వ శుక్ల
హంసి, నాదు మానసమాన • సౌతిరమునఁ
గలకలారావ వదనయై • యలరుఁ గాత.

గీ॥ అతుల శబ్దాఘ ప్రియోళి • తాఘవంక,
దేవముని గణోపాసిత • దివ్యలీర్థ,
జలజ జాతాస్య గహ్వర • సంప్రభూత
యగు సరస్వతి దురితరము • నణచుఁ గాత.

బ్రగతేశ ధ్యానము

కం॥ మక్కువతోఁ దలిదండ్రిలు

ఒక్కమ్మడి ముద్దులాడ • నొగిఁ దన్నుఖముల్

ఒక్కటఁ గలయఁగ జెనుకకుఁ

గొక్కునఁ దనమోముఁదివియు • గజముఁగొలుతున్

అ ప్రిస్తావన

గీ॥ గానమునకు సుభాషిత • జ్ఞానమునకు,

శ్రీల శృంగార చేష్టా వి • శేషములకు.

నెవని చిత్తంబు సంతోష • మెనయకుండు,

వాఁడు యోగిండుఁడో? లేక • పశువో యగును.

శం॥ అనుభవ మింత యొప్పునె? మహా శయుఁడింతకుసందియంబులే

దని పొగడన్ సుభాషితము • లంచు రచించి జగాన ఖ్యాతికే

క్కిన కవిరాజు భర్తృహరి • కిన్ మును సన్నతులిచ్చి మెచ్చి క

న్నవిరచింతు నా మునుని • నామమునన్ మఱియొండుగ్రంథమున్.

ఉ॥ ప్రేమము మీఱఁ దండితన • బిడ్డకు రామునినామమో, సుధా

ధాముని నామమో, యొసఁగి • ధన్యతఁగాంచు విధాన, నెన్నియో

నామము లెంచి భర్తృ హరి • నామ మొసంగితి మత్సుభాషిత

స్తోమము వన్నెకెక్క; నిది • దోసమే? పండితు లాదరింపరే?

శం॥ మునువిరచించి చన్నకవి • పుంగవుని గిక్కురించి వ్రాయఁజా

ల; నయిన నే సుభాషితము • లన్ విరచించెద సంస్కృతాంబుధిన్

దనరిన శ్లోకరత్న సము • దాయము పొపున సంకెకాసి య

య్యనఘుల కన్న మిన్న నను • స్వాతిశయంబునఁ గా దెఱుంగుడి.

గీ॥ రమ్యకా వ్యార వింద ము • ధందపాన.

మత్త చిత్త విద్వజ్జన • మధుప సమితి

వర కవులకీర్తి బొగడుచు • బొడుచుండ

బధిరుడై యుండుఁ గా కవి • వసుధ యందు.

మ॥ నవలల్ నాటకముల్ మనోహర కథల్ • నవ్యప్రబంధావళుల్

వివిధంబుల్ విరచించి సత్కవి యశో • విస్ఫూర్తి శోభిల్లు దు

ష్టవియున్ సత్కవినేనయంచుఁగృతులన్ • గర్వించి వాయుగదా

శివుఁడున్ ధాండవమాడ నాడవె పిశా • చీ భూతజేతాశముల్

అ మహాజన ప్రశంస అ

చం॥ పరహితకారియైన జన ♦ వర్మ్యుడు తాను నశించుచుండినన్
బరులకు మే లొనర్చును ధృవంబుగ; గీడుఁ దలంపడెన్నడున్
దరువు లకున్ శిరోమణి య ♦ నందగు చందనభూరుమాంబు తన్
గరకరిఁ ద్రొంచు గొడ్డలి ము ♦ ఖంబునఁ జల్లదె సారభంబులన్.

గీ॥ సంకటములకుఁ జిక్కినన్ ♦ సజ్జనుండు

పరుల కుపకారముంజేయఁ ♦ బాలుపడును;

రాహు ముఖమునఁ జిక్కియు ♦ గ్రహాణ వేళ

జనుల పాపంబులన్ బాపుఁ ♦ జంద్రమనుడు.

చ॥ మాన్యుని గౌరవించి యిల ♦ మాన్యుడు సర్వజనంబులందుఁ డా
ధన్యతఁగాంచు; నట్టి యెడఁధార్త్యముఁజూపును దురనుండు; సా
జన్యమునన్ శిరోమణిగఁ ♦ జంద్రుని నీశుఁడుదాల్చియుండ, చా
ర్జన్య గుణాభి లాషియగు ♦ రాహువు మ్రింగక విన్నకుండున!

కం॥ అపకారి నేయు నపకృతి

కుపకారము నేయువాడె ♦ యుర్విన్ ఘనుఁడె

నుపకారి నేయు నుప కృతి

కుపకారము నేయుపైట్టు ♦ లుత్తమ గుణమా ?

గీ॥ అది మధ్యాంతముల యందు ♦ నతుల మైతి

ఏక రీతిగ నుండు ను ♦ శ్లోకునందు;

తాపనచ్చేద్యఘర్షణ ♦ తాడనములఁ

గాంచనం బన్య భావంబుఁ ♦ గాంచఁ గలదె?

గీ॥ అహహ ప్రత్యుప కార ని ♦ స్పృహతఁ గలిగి

జగతి నదనదీ మేఘ భూ ♦ జములఁ బోతి

భోగములఁ బాసి యితరోప ♦ యోగములకు

సజ్జనంబులు వెచ్చింతు ♦ సంపదలను.

చం॥ సుజనుని వక్త్ర పద్మమునుఁజొచ్చిన దోషము నద్గుణంబయ్యఁ

గుడన ముఖంబునన్ సుగుణ ♦ కోటి దలంపఁగ దోషపుంజము

క్కజ మగునే? మహాంబుదముఁ తొరముఁ జేయుసుధాంబుధారగా
భుజగము పాలుద్రావి విషమున్ వడిగ్రక్కునుదుస్సహంబుగన్.

గీ॥ నంపదలు నావదలు మహా • జనుని యందు

నప్పు డప్పుడు గన్పట్టు • నొప్పి దముగి;

హాని వృద్ధులు చందుని • యందుఁ గాక

సంభవించునె యకట న • తు త్రమునకు.

చే॥ ఖలుఁడు వరార్థ వంచకుఁడు • గావున రంధ్రముఁజేయు, నద్దుగా
కలనమునన్ బుధుండు ఖల • కల్పిత రంధ్రముఁ గప్పిపుచ్చెడున్;
దొలుతను వాడిసూది మొన • దుష్కర రంధ్రమొనర్చిసంత ని
ష్ఫలమగు నొక్కొక్క? తచ్చరమభాగము పెండియుఁగప్పిపుచ్చదే?
భళిర! నుతింపఁ బోలు గుణావంతులు నిత్య పరోపకారకున్.

ఉ॥ దుష్టుఁడు దుష్ట వక్త్ర గత • దోషమునన్ దనునొప్పు నాడినన్
భ్రష్టుఁడు గాక పేర్చి దయివాలి మృదూక్తులఁ బల్కు నష్టముం
డిష్టుని రీతిగా; నగరు • వృక్షముఁ గాల్చిన హాని యేమి ? యు
త్కృష్ట సువాసనల్ సకల • దిక్కులఁ గ్రమ్మజేలొకులెన్నఁగన్.

మ॥ జన హీనుండు గుణోత్తముండగును సంతాంగత్యముంబొంది;దు
ర్జన సాంగత్యమునన్ జనోత్తముడు దుస్సాస్వరతుండుకాఁజాల; పె
ట్లనినన్:-మృత్తిక పూవుచేఁ బరిమళఁ వ్యాప్తిన్ గుబాళింనుఁగొ
న్నన యా మృత్తికఁగూడుఁగాక నిజగంధవ్యాప్తిఁగోల్పొవునే?

చే॥ “బరువు భరింపలేవు, నినువాగెల గట్టిగఁ గట్టి, స్వేచ్ఛగాఁ
దిరిగి సుఖింపనీయరు, మ • దిం దల పెట్టువుగాక నీవు నం
గరముల కేగుచుందు” వని • గాడిద తస్సని పల్కి సంతనే
తురగముహానముంగొనియెఁదుచ్చలకున్ జనవీయరుత్తమున్.

గీ॥ పండిత ప్రోక్త పరిహాస • వాక్యములు, శి

లాక్షరంబులు వెండియు • సార్థకములు;

అజ్ఞులగు మూర్ఖులాడు ప్ర • తిజ్ఞులకట!

సలిల లిఖి తాక్షరంబు ల • శాశ్వతములు.

గీ॥ చనటితో మైత్రి యొనరించి • చెడుట కంటె
 నజ్జనునితోడఁ బోరాడి • చావఁ దగ్గునుఁ
 అకట! ఖరరోహణాతిశ • యుంబుకంటె
 నత్తురగ పాదః పూతంబు • చాలమేలు.

గీ॥ పండితుడు లేని సభల న • ల్పిండు నెఱ
 మత్తుల విద్వాంసుడై ఖ్యాతి • నందఁ జాలుఁ
 దలఁపగ నిరస్తపాద ప • స్థలము నందు
 నాముదవుఁ జెట్టు వర వృక్ష • మైరహించు.

గీ॥ లోన, సారముంగలిగి య • హీన జనులు
 నారి కేళోప మానులై • నడచు వారు
 ఖలులు పైపై మనోహర కాంతిఁ గలిగి
 బదరికం బోలి యెల్లడ • వలులు చుండు.

గీ॥ పురుల కుపదేశముజేయ • వలసె నేని
 పండితోత్తము లెల్లఱు • షనుధ యందుఁ
 బలికె నట్టు లనుష్ఠించు • వారు గలరె ?
 నూటికో కోటికో యొక్క • మేటియుండు.

దుర్జన నింద

కం॥ ఖలునకుఁ గంటకమునకున్
 దలఁపనో బ్రతికారము ద్వివి • ధంబుల నుండున్ః
 దలసూపకుండఁ జేయుట

తొలగించుటా తాకకుండ • దూరము గాగన్
 గీ॥ నర్వ సద్గ్రంథములఁ దాను • జదువుఁగాక
 దూషణ మొనర్ప కుండదు • దుర్జనుండు;
 నర్వ రసముల గ్రహియింపఁ • జాలుఁ గాక
 తనివె గనదు వాయస మమే • ధ్యమునఁ గాని

గీ॥ తొలుత నంజలిం గూర్పుము • దుర్జనునకుఁ,
 విదవ నజ్జమనకు మొక్కి • వెడల వచ్చు;

పదేన పరిశుద్ధికిన్ మున్ను ♦ గుడము శుద్ధి
నాచరింపంగ వలయు న ♦ త్యవసరముగ.

గీ॥ దుష్ట జనవంచితాత్ముండు ♦ శిష్ట జనుని
యెడల సైతము విశ్వాస ♦ హీనుఁ డగును
పాలవేడిమి కడలిన ♦ బాలకుండు

“పు” యనుచు నూనుచున్ దధ్య ♦ మును గ్రహించు.

గీ॥ ఎన్ని యుపకారముల నై న ♦ హీన జనుని
జనవరేణ్యునిఁ గావింప ♦ శక్య మగునె ?
తులసి మృత్ తొ శన ప్రక్రి ♦ యల గుడంబు
వదన బింబంబుగాఁ జేయ ♦ వచ్చునొక్కో ?

గీ॥ పాప చిత్తునదాచార ♦ వర్తనంబు
ఇతర జనుల కు ప్రదవ ♦ హేతువగును;
ఉగ్ర శార్దూల ముపవాస ♦ ముండనేని
పారణంబు గోమూరణ ♦ కారణంబు.

గీ॥ ఆతపంబున నంత ఘ్ట ♦ మైన యగుక
కాల్చి పొక్కించుఁ జూపె భా ♦ స్కరుని కంటె;
నధమ జనుఁడయ్య రాజ ద ♦ త్తాధికారి
నృపుని కంటెను వేధించు ♦ నితర జనుల.

గీ॥ ప్రాణములఁ బాసి యైన నీ ♦ చాతినీచుఁ
డన్యుల హితంబునకు విఘ్న ♦ మాచరించు;
నీగ యన్నంబునంబడి ♦ యీల్గుఁ గాక
వాంతిఁ బుట్టించు భుజియించు ♦ వాని కకట!

గీ॥ నదువదేశంబునన్ దుష్ట ♦ హృదయుఁ డకట!
స త్వభావంబు వహియింపఁ ♦ జాలఁ డెందు;
బ్రద్దలం గట్టినం గట్ట ♦ వచ్చుఁ గాక
శునకపుచ్చంబు సరళంబుఁ ♦ గనునె? చెవుడి.

శ్రీ భక్తిః దగు భిక్షువున కును సాధువున కును సంనాదము
నీ॥ “భిక్షువా, నీయంగి • బిగిసె, గారణమేమి ?”

“మత్స్యజాలమున న • మృడ్మినుండె;”

“నేమేమి! చేపల • నీవు భక్షింతువో ?”

“మద్యంబులేకున్న • మత్స్యమేల ?”

“చోద్యంబుగాఁ దోచె • మద్యంబుఁ ద్రావుదో ?”

“ప్రీతిమైఁ గోత్రెద • వేశ్యతోడ;”

“నాశ్చర్య మౌర! వా • రాంగనం గూడెదో !”

“కూడెద శత్రుల • తోడఁ బెనఁగి;”

గీ॥ “దాయలుఁ గలారె ?” “కన్నంబుఁ • ద్రవ్వసపుడు

గృహమునం గలవారు నా • రిపులుగారె;”

“చోరవృత్తికిఁ జొచ్చితే ?”... “ • జూదమునకు”

“జూద మాడుదే ?” “చెడితి; నీ • వాదమేల?”

గీ॥ పూర్ణముగ నుండినఁ దటాక • మును దొఱంగి

కాక మక్కట! కుంభోద • కంబుఁ గోలు;”

దనకు ననుకూలముగనున్న • దారఁబాసి

కూళ యేవేళఁ బరకాంతఁ • గూడుచుండు.

గీ॥ సత్కులీనుఁ డౌ గాక, దు • ర్జనునితోడ

స్తేహమే హేతువున నైనఁ • జేయరాదు

జొగ్గు వేడిమిం గలిగినఁ • బొక్కులెక్కు

జలువఁ గలిగినఁ జేతికి • మలినమంటు.

గీ॥ పరుల దూషింపగా దశ • వదనుడగును;

అన్య రంధ్రంబులకు సహ • స్రాక్షుఁ డగును

పరుల సిరి హరింప సహస్ర • బాహుఁ డగును

ఖలుని నీ చాతినీచుని • దలఁపఁ దగునె ?

గీ॥ కుక్కతోకకు ఖలునకు • నొక్కపోల్కి

వసుధ నెల్లఱుఁ జూడఁ గ • న్నట్లుచుండు;

నిరువురకుఁ గల వక్రత్వము * హేతు వ్రసను
గుహ్యము ప్రకాశమయ్యె న * సహ్యముగఁగో

గీ॥ ఖలుఁడు సకలవిద్యలనేర్చి * యలరుఁగాక
సజ్జనునిఁ బోలి వర్తింపఁ * జాలఁ డెందుఁ
మహిత గంగాజల స్నాన * మాత్రమునను
దలఁపగా నధః కేశంబు * దర్శయగునె ?

గీ॥ ఖలుఁడు గర్వింబి దుష్కృత్య * ముల నొసర్చు
నకట! త త్ఫలంబును నాధు * వనుభవించుఁ
నసుర నాధుండు జానకి * నపహరించి
నంత, బంధింపఁ బడియె ర * త్నాకరుండు.

గీ॥ అహహ! యానంద వనికి దా * వాగ్నిఁ బోలు,
శీలశాఖికి సమద శుం * డాలమగును;
జ్ఞాన దీపంబునకుఁ బ్రభం * జనముఁ బోలు,
నరయ శక్యంబె కుజన స * మాగమంబు.

గీ॥ వినుత సద్యశ స్సారభం * బుసకు నుల్లి,
శాంతివాః పూరధారకుఁ * జటులవహ్ని,
అమల కారుణ్య సుమమున * కాకసంబు,
సుజన దుఃఖ ప్రదుండగు * కుజనుఁ డకట !

గీ॥ నీచుఁ డా రక్కరంబుల * నేర్పినంత
శ్రీ గళునిఁ గూర్చి బోధింపఁ * జెల్గుచుండు;
నన్న వస్త్రంబులకు మాత్ర * మున్నయంత
నక్కటకట ! కుబేరుని * ధిక్కరించు .

—*సుజన కుజన సంవాదము *—

ఉ॥ “ఎవ్వడఁ వీ?” “వెటుంగవె ఖలేశ్వరుఁడన్;” “ధృతిఁబూని
చొచ్చితే

యివ్వనసీమ?” “నన్ను భుజి * యించిసుఖంపవె కూర్మనత్వముల్;”

“ఇవ్విధి నిశ్చయింపఁ దగు * నే?” “విను మత్తనుమాంస భుక్తి చే

గోవింద మృగంబులెల్ల జనఁకోటిని మ్రింగుఁగ్రమకఁ, మంబుగాన్

గీ॥ “వినుఁడుఁగ్రహితునత్వ మనవద్యఁవిద్య మాకు,
“జనుల దూషణమే సుభూషణము మాకు,
“నన్యదుఃఖిబె యతుల సౌ ♦ ఖ్యంబు మాకు,
ననెడు కుజనుల నాబ్రహ్మ ♦ యవనియందు
శివశివా బుద్ధిలేక స్మ ♦ జిరాచనేమొ?

—♦ విద్యత్ప్రశంస ♦—

గీ॥ పండిత పరిశ్రమంబును ♦ పండితుం డె
ఋంగుఁ గాక మూర్ఖుండె ల్లె ♦ ఋంగఁజాలు?
వంధ్యఁగ్రహియింపఁజాలునే ♦ ప్రసవ బాధ?
బిడ్డలం గన్న మగువకు ♦ విడితమగును.

గీ॥ తనదుఃపురవరంబునఁరాజు ♦ ఘనతఁ గాంచు,
నితరదేశంబులన్ వాని ♦ నెవ్వఁ డడుగు?
బండితుం డెల్ల దిక్కులన్ బ్రతుకె గాంచు
సాటిగలదె విద్యత్వ రా ♦ జత్వములకు .

గీ॥ పండితుఁడు సద్గుణంబును ♦ బ్రస్తుతించు
లోపముండినఁ గంఠంబు ♦ లో నణంచు;
జందు నౌదలధరియించి ♦ శంభుఁ డహహ!
హాలహాలమును కంఠంబు ♦ నందుఁ బూనె.

గీ॥ ఇభతురగ వాహనములెక్కి ♦ యేగుదెంచు
మూర్ఖుఁ డక్కట! తేమిచే! ♦ బుధవరుండు,
పాదచారియనా; గిరులపై ♦ బకచయంబు,
మెలఁగు; నిసుకపైఁ గలహంస ♦ ములు చరించు!

—♦ మూర్ఖ వర్ణనము ♦—

గీ॥ సరససంగీత సాహిత్య ♦ సరణిలేని
హీనజనుఁడు పుచ్చవిషాణ ♦ హీనపశువు;

పసరమే యైనఁ గనవేల ♦ మెసఁగఁ డనినఁ
బలుక నేటికిఁ బశువుల ♦ భాగ్యమదియ.

గీ॥ ప్రతిభయున్ బ్రజయున్ లేని ♦ వాని కకట!
భవ్య కావ్యశాస్త్ర పురాణ ♦ పఠనమేల?
లోకముం జూడఁ గన్నులు ♦ లేకయున్నఁ
గరయుగస్థ దర్పణమునఁ ♦ గార్యమేమి?

సీ॥ వనములం జరియించు ♦ పట్టాది మృగముల
కతుల ముక్తాఫల ♦ ప్రిప్తియేల ?
బూడిదంబొరలాడు ♦ గాడిదకున్ భూరి

ఘనసారమిళిత సు ♦ గంధమేల ?
అడుగడ్డునకు మార్గ ♦ మడిగి మెల్లగఁబోవు
పుట్టుగుడ్డికి దివ్వె ♦ బట్టనేల ?
సంజ్ఞాభినయములఁ ♦ జరియించి జీవించు
చెవిటివానికి గాన ♦ శిక్షయేల ?

గీ॥ మోసగానికి ధర్మైక ♦ బోధయేల ?
పరధనాపహారికిఁ దత్వ ♦ వాక్యమేల ?
తనకుఁ దోచక, చెప్పిన, ♦ వినక మెలఁగు
జడునకున్ మూర్ఖునకు సత్ప్ర ♦ సంగమేల?

సీ॥ మంచిచెడ్డలఁ గూర్చి ♦ యించుకంతయు లోన
నెట్టిచింతయు లేక ♦ యెసఁగు వాఁడు,
కలిమిలేముల చొప్పు ♦ గల్గనైనఁ దలఁపక
మించి సర్వంబు భ ♦ క్షించువాఁడు,
తప్పంచు నొప్పించు ♦ ముప్పంచు నెంచక
పోడ చందాన మా ♦ టాడువాఁడు,
సూర్యచంద్రులఁ గంటఁ ♦ జూడఁ జాలనియట్లు
రేవుమాపులను ని ♦ ద్రించువాఁడు,

గీ॥ చెవులుగలిగియు వినలేని ♦ చెవిటివాఁడు

కోరి వీక్షింప నోపని • గుడ్డివాడు,
మాన మవమానమును లేని • మంచివాడు,
ధృడశరీరంబుఁ గలిగి వ • ర్థిల్లువాడు,
మూర్ఖుఁ డెనిమిదిగుణములఁ • బొదలువాడు.

—♦ విద్యా ప్రశంస ♦—

ఉ॥ చోరులుదొంగిలింతురను • చున్ భయమొందఁగరాదు, రాజులున్
జేరి హరించువార లనిఁ చింతిలరా దిఁక నర్థభాగమున్
గోరుదు రన్నదమ్ము లని • కొంక గరాదు, భరింప నుంతయున్
భార మనంగరా వొనఁగు • వారికి వర్ధిలుచుండు, విద్యయున్
శ్రీరమణిన్ భజిపుడని • చెప్పెడఁ జాటెద నెల్లవేళలన్.

చ॥ జనులకు విద్యలేనియెడ • జ్ఞానమువర్ధిల దట్టి విద్యకున్
సినయము లేకయుండిన లభింపదు గౌరవ మించుకంతయున్;
గనుగొన నందముఁగలిగి • కమ్మునివాసన లేకయున్నఁ గ్రొ
న్న నొకమాచ కమ్మయయి • నన్ దలదాల్చఁగనుత్సహించు నే.
ష॥ వినినన్, జూచిన, నేర్చినన్ జనులకున్ • విజ్ఞాన ముప్పొంగు; నూ
తన బుద్ధిన్ వికసింపజేయు; దమమున్ • ధ్వంసంబుఁగావించు, న
జ్ఞానహృద్వీధి లతాకృతిన్ సుకృతి పుష్పస్ఫూర్తి శోభిల్లు, దు
రనులన్ జేర్చదు, విద్య యట్టి దనఁగా • శక్యంబె యూహింపుడి.

శ్లో ధనము శ్రీ

గీ॥ భక్తవిద్యోషము, జడాను • భవముఁ గలుగుఁ,
జూడ గురులంఘనంబున • సురుచియెనఁగు,
వక్త్రమునఁ గటుకత్వంబు • పరిధవిల్లు,
ధనికులకు జ్వరితులకును భే • దంబుగలదె?

గీ॥ జపతపోవయో వృద్ధులు • జ్ఞానవృద్ధు
లాశకున్ బద్ధులై “జగ • దీశ” యనుచుఁ
“జిత్రము ప్రభూత్తమా”యంచు • సిగ్గులేక
ద్వారపాలకులెయుండ్రు • ధనికునింట.

గీ॥ రమ్యతరకీర్తి సాంద్ర! శ్రీ * రామచంద్ర!
 ధనముఁ బడయుము, కార్య సా * ధనము ధనముః
 “ధనము సృష్టిమూలం” బుద్ధు * తత్వవిదులుః
 ధనరహితునకు మృతున కం * తరముగలచె?

గీ॥ ఎవఁడు ధనికుఁడో యాతఁడీ * సృష్టియందు
 నార్యవర్మండు ఘనుఁడు బ్ర * హ్మఘ్నుఁడయ్యుఁ
 జంద్ర తుల్య సద్వంశ సం * జాతుఁడేని
 వ్యర్థజీవియై నశియించు * నిర్ధనుండు.

గీ॥ కనక మాహాత్మ్య మెఱుంగ నె * వ్వనితరంబు?
 నామ సామ్యంబు నలన ను * న్మత్తకుజమా
 చెలఁగి మతి విభ్రమంబు సృ * జించుచుండె
 గనకమా! నీకిదే నమ * స్కారశతము.

గీ॥ కామినులయందు వెండియుఁ * గనకమానను
 విహిత మనియెంచి సంభ్రమ * విభ్రమముల
 రెండువిధములఁ బెట్టె వి * రించునుండు;
 వానిగెలువఁ జాలినవాఁడు * భర్గుఁడగును.

గీ॥ ధనకనకవస్తువాహన * తతుల సతుల
 వై భవ్రాపేతుఁడయ్యుఁ, దా * ప్రియఁడేని
 సూదిమొనయంత ధనమైనఁ * జూషదగమ
 మానియు భ్రమించు దర్శన * మాత్రమునను.

గీ॥ కనుల వీక్షింపనీయక * కనులఁజెఱుమఁ
 జెవుల నాలింపనీయకఁ * జెవుడఁబెచ్చు
 బలుకనీయక యొకమూఁగ * వానిఁజేయు
 వింతగ శరీరమునలేని * వికృతిఁబెట్టు
 త్మాప! యతుల సంపదోగ * మహిమమద్ది.

గీ॥ హాయిఁగూర్చు గంజాయి సా * రాయి' యంచుఁ
 ద్రావుదురు మూఢజనములు * ధనముఁబాసి

మొమటపు సౌఖ్య మేదైన • మానవునకు
ద్రవిణముంబోలు మదపదా • ధంబుగలదె?

గీ॥ దుందుభి యచేత నంబయ్యుఁ • గుందుచుండ
ధ న ధనారావములను ది • క్తటములదరఁ;
జేతనుండైన మానవ • శ్రేష్ఠుడెవఁడు
ధనముఁ గాంక్షింప కుండునీ • ధరణియందు.

గీ॥ ధనము నాడ్జింపు మెంతైన; • దాచవలదు;
అనుభవంపు; మొసంగుము • త్యాగమనుచు
నేమి శాశ్వత మీజగ • తస్పృష్టియందు?
వాయు విలులితదీపమీ • యాయువనఘ.

—:సుకవి ప్రశంస:—

గీ॥ సత్కవి రచించు కావ్యంబు • సజ్జనుండు
గాంచి పఠించి మోగుల శ్లా • ఘింముఁజూ
వృధివి నొందు వృక్షంబు పు • స్పించినంత
మారుతంబు భరించుఁ ద • త్స్వరభంబు.

గీ॥ పరుని హృదయంబునను నాటి • సరసగతిని
శీఘ్రముగ శీర్షమల్లాడఁ • జేయకున్న
గవి రచించిన యట్టి యా • కావ్యమేల?
వీరు డభ్యసించిన ధను • ర్విద్యయేల?

గీ॥ అకట! యపశబ్దభయము నుం • తెనలేక
వృత్తభంగంబుఁ దలఁపక • విశ్రమంబుఁ
దొఱగి, యర్థక్షయంబు లో • నరయకుండ
గుకవియు విటుండుఁ జరియింతు • కుతలము.

గీ॥ సత్కవీంద్రుని సత్కావ్య • సరణిఁజూచి
దోషములను సన్వేషించు • దుర్జనుండు;
సాంపుగానున్న కాయంబు • జూడకుండ
నెలమి వ్రణములఁ గాక్షించు • నీగఁబోలి.

ఉ॥ బమ్మ! లిఖంపుమాపదల • ఫాలతలంబున నెన్నియేని, నా
సమ్మతినిచ్చెదన్ నవరత్న • సప్రచురంబగు గద్య పద్య కా
వ్యమ్ము రచింపఁజాలుకవి • వర్మఁడు మూర్ఖుని పజ్జ సత్కవి
త్వమ్ము పఠించునట్టి దురఃపథ ఘటింపకుమయ్య మొక్కెదన్.

—:దాతృ ప్రశంస:—

చ॥ శివశివ యేమిచ్చెప్పఁదగుఁ; • జెప్పకతప్పఁదు:—సిగ్గులేని మా
నవులు, సమస్త కాంక్షల ఘ • సంబుగ దీర్చు భవత్పదంబులన్
దవులక రాజఁగొల్చిపద • దాసులమంచుఁ జరింతు; కామ ధే
నువుఁ ద్యజియించి పాలకయిఁ న్యూనఖరంబును జేరుకై వడిన్.

చ॥ కరకరిఁ దిట్టినన్ మఱియు • గట్టిగఁ గొట్టినఁగారఁ బెట్టినన్
సిరులనొసంగు వాఁడు నృపఁ శేఖరుఁడంచు భజించు దుర్జనుం
డరమరలేక గాండ్రిమని • యార్చుచు గెంటుచుఁదన్నుచుండినన్
జరమ పదద్వయంబునను; • చాకలి గాడిదఁ జేరునక్కటా!

—:తేజస్వి ప్రశంస:—

గీ॥ సర్వ సంపన్నుడైన తే • జస్వియెపుడు
వయసుఁ జూడడు వాని స్వ భావమదియ;
కొదమ సింగంబు శిశువయ్య • మదగజంబు
కుంభముంజీల్పఁ జెలఁగు సం • రంభమునను.

సీ॥ కుశఁబోలునంకుశ • వశమయ్యె మదహస్తి,
హస్తియంతటిదానె • యంకుశంబు?
పవిధారకుంగొండ • వ్రక్కలై భువిఁగూలు,
నద్రీయంతటిదె వ • జాయుధంబు?
చిన్నదివ్వకుఁజిమ్మ • చీకటినశియించుఁ,
జిమ్మచీకటికి దీ • పమ్ముసరియె?
ఒక్కవేటున వృక్ష • మొఱిగి నేలంగూలు;
గొడ్డలి, వృక్షంబు • కొలఁదిఁగలదె?

శ్రీ॥ కడవ యంతటి గుమ్మడి ♦ కాయచాల
యలఁతియగుఁ జిన్న కత్తికి ♦ నైన ననుచు
నార్యులు వచించు లోకోక్తి ♦ యన్మతమగునె?
లావుగానున్న సరియకానె ♦ చేవకెందు?

—:తార ప్రశంస:—

శ్రీ॥ ఒకని హస్తంబు మీదయి ♦ యుండుకతన
నొకని హస్తంబు క్రిందయి ♦ యుండుకతన
దాత యాచకులం గల ♦ తారతమ్య
మెల్లటకు నెట్టిదో తేట ♦ తెల్లమయ్యె.

శ్రీ॥ ఇతరులకు దానమిచ్చుచు ♦ దృష్టి దీట
ననుభవించిన ధనము నీ ♦ యదియ యగును
ధనము ఘనమొడు రక్షింప ♦ దలచితేని
చేల్పఁ గట్టఁబడు బొమ్మ ♦ బోలెదీవు.

శ్రీ॥ దాత ఖలుఁడయ్యు సేవింప ♦ దగినవాడు
ఖలుని విత్తంబునాశించి ♦ కొలువఁదగదు;
జలముఁ గాక్షించు పథికుండు ♦ జలధిఁబాసి
చెలువుదరి కేగుచున్నవా ♦ డెటుగవొక్కో?

చం॥ జనులునుతింప నంగవిభుఁచర్మముచే, శిబిమాంసరాశిచే
దినమణి తుల్యతేజుఁడు ద ♦ ధీచిమునీంద్రుఁ డొనంగునస్థిచే
దసరిన దానకన్యకకు ♦ ధారుణి జీవనమిచ్చే మేఘుఁడో
దనమిడియేలఁ జాలునొక ♦ దాత కలిం గనుపట్టఁ డక్కటా

—:ధీర ప్రశంస:—

శా॥ నీతిజ్ఞుల్ గని శ్లాఘనీయమనుచున్ ♦ మేలెంచినన్ లేకనిం
దాతాత్పర్యములాడినన్, గలిమియున్ ♦ రాకుండినన్ లేక నం
ప్రీతిన్ వచ్చిన, ఘోరమృత్యు వపుడో ♦ వేయెండ్లకో గల్గినన్
ఖ్యాతుల్ ధీరులు న్యాయమార్గమడుగై ♦ నన్ దప్ప రెప్పట్టునన్.

గీ॥ సుగుణి సర్వజ్ఞనింబోలి • నెగడఁగాక
యాశ్రయము లేకరానింప • డశ్రయముగ;
నవ్యమాణిక్య మెంత య • సర్వమైన
నభిలషించును గాదె హే • మాశ్రయంబు.

గీ॥ సుగుణమణిగణఖనియైన • సుజనుఁడెవ్వఁడు
సుగుణవంతుని మెత్తికి • సొక్కిసోలు;
బద్మసాంగత్యముం గోరు • బంభరంబు;
పొంతఁగల భేక మామైత్రి • బొందఁగలదె?

చం॥ గుణసహితుండు కష్టముల • గుందిన, నాతని కుండు కీర్తి కా
రణమగు; నెప్పుడున్ సుఖ ప • రంపర తామర తంపరయ్యు న
ద్గుణరహితుండు నిక్కముగ • దుర్యశమున్ వహియించు; స్వేచ్ఛకు
ల్బణముగఁ గూయు కాకమును • పంజరబద్ధశుకంబుఁజూడె.

గీ॥ నరుఁడు సుగుణంబు వలన నౌ • న్నత్య మొందు
నున్న తాసనమున నున్న • నెన్నఁ బడునె?
అహహ! ప్రాసాద శిఖరరో • హణము వలన
గరుఁడునింబోలఁ జాలునే • కాక మెందు?

గీ॥ సుగుణ ముండిన నీవు పూ • జ్యండ్ల వగుదు,
రమ్య వేష భాషా డంబ • రంబు వలదు;
గణ గణారావకృత్ ఘంటఁ • గట్టినంత
గొడ్డు వోయిన యావుఁగై • కొందు రొక్కొక్క?

—సంతోష ప్రశంస—

గీ॥ గర్భమున నీవు నివసించు • కాలమునను
జీవనంబుఁ గల్పించిన • సృష్టి కర్త
నేడు నిద్రించునో లేక • నిహతుఁడగునా?
శేషవృత్తి విధింపడే • చింతయేల?

గీ॥ అధిక భోగంబు లాశించి • యాశ్రయింతు

పుదరపోషణచ్ఛలమున • నుర్విపతుల;
 నక్కటా! చీమయేరాజు • నాశ్రయించె?
 గూటికై, యంతకాతరం • బేటి కనఘ?

గీ॥ హరునకుం దప్ప దండ్రు క • రానుభవము
 చక్రిపరివర్తనముఁ బోలి • సంభవించు
 నతుల సుఖదుఃఖ నిచయమ • పార్థితంబు;
 తల్లడిల్లంగ నేటికి • దైన్యమునను.

గీ॥ ధనమె యైశ్వర్యమని యాత్మ • దలఁపవలదు?
 సత్యసాంగత్య, మతుల పాం • డిత్య, మతుల
 వంశజన్మ, మారోగ్యము, • బడయు మనఘ!
 తగిన యైశ్వర్యవంతుడ • వగదు వీవు.

గీ॥ ఒకనిఁ బార్థింపకుండుట • యుత్తమంబు
 అదియ సౌఖ్యంబు; గౌరవం • బదియ, యదియ
 కీర్తి హేతు; పుత్సాహ వి • స్ఫూర్తియదియ;
 అదియ, యధికార; మధిక సం • పదయు నదియ.

—♦ దారిద్ర్య వర్ణనము ♦—

గీ॥ లోకులను జూచుచున్నాడ; • లోకులందు
 నొక్కఁడున్ నన్ను వీక్షింప • నోపఁ డహహ!
 త్వత్ప్రసాదంబునన్ ధన్య • తముడ నైతి
 వినుము, దారిద్ర్యమా! నిన్ను • వినుతిసేతు.

గీ॥ కలిమిఁ గలవాఁడు ఘనదాత • గాకయున్న
 కలిమి లేనివాఁడు తపస్వి • కాకయున్న
 జలఁగి యిరువురి మెడలకు • శిలలు గట్టి
 కూపమునఁ గూలఁద్రోసినఁ • బాపమున్నె?

గీ॥ మరణ దారిద్ర్యములలోన • మరణమొండు
 చాల సౌఖ్యప్రదంబగు • జనుల కెందు,

మరణ మల్పకాల క్షేళ ♦ మరసిచూడ,
 ఘోరదారిద్ర్య మతి దుఃఖ ♦ కారణంబు
 గీ॥ ధనము ఘనముగ నార్జించు ♦ ధనికునకును
 శత్రువైన నొకప్పుడు ♦ మిత్రుఁ డగును;
 ధనము నార్జింపజాలని ♦ జనుని యెడలఁ
 బరుని చందానఁ జరియించు ♦ స్వజనుడకట.

శా॥ “జానే! బాలకునైనఁ గైకొనుము, లే ♦ దా వేగమాచింపి గు
 డైననొదె” మృనుభ ర్తజూచి సతి “నా♦ధా రిక్తభూమిస్థలిన్
 నే నిద్రించితి; నేమిసేతు?” ననినన్ ♦ విత్తాపహారార్థియై
 యానా డచ్చటికేగు దొంగ వినిహా♦హా యంచు దుఃఖించుచున్
 దానం బిచ్చి తొలంగె నన్యగృహాల ♦ బంధువైన సద్వస్త్రిమున్.
 మ॥ మునుమా తాతల వారి తండ్రిల మెయిన్ ♦ బొల్పొందె నీవల్వఃమ
 జనకుం డంగమునన్ ధరించెనొక భూ♦షందాల్పుచందానఁ గొ
 న్న నమాడ్కింధరియింతుదీని నెపుడున్; ♦ నాపుత్రులున్ మన్మథున్
 మునిమన్మథ వరునన్ ధరింపవలెబో♦మప్రాద్దులన్ దైవమా.
 మ॥ తలఁపంబోలు భవద్వివేక మహాహా ♦ దారిద్ర్యమా! సర్వ వి
 ద్యల రాజిల్లెడువాని సర్వసుగుణ ♦ స్థైర్యున్ విసర్జించి మూ
 ఝు నన్యాయ పథప్రవర్తకుల నూ ♦ రుంబేరు లేనట్టి వా
 రల యంచున్ వరియింపవెన్నఁడును నీ ♦ ప్రఖ్యాతిగీర్తించెదన్.

—♦ యాచక నింద ♦—

చం॥ అకట! తృణంబుకంటె లఘు♦వైనది తూలము, దానికంటె యా
 చకుడతి హీనుడయ్యె; సుమ♦సారభ ధూర్వహుడైన గంధవా
 హకుడు గ్రహింపఁడేటికని♦యాత్మదలంచెదరేని వాని లే
 మికి భయమొందకుండిన ని♦మేషములోన వహింప కేగునే?
 చం॥ కరమును జూచి నంతనె, ము ♦ ఖంబు కడుంగడు వాడినంతనే,
 నరములతోడ దేహము వ ♦ ణంకన యంతనె, ఖిన్నగర్జన.

స్వరమున దీనవాక్కులను • బల్కినయంతనె, యధ్ధిఁజూచి, దూ
శ్మరణముఁబొందు రోగియని • మందులొసంగకుమాభిషగ్వరా!.

గీ॥ కలసివర్తింపఁగాకి కా • కవఁను బిల్చు,
యాచకుఁడు యాచకునిఁ జూచి • యాగ్రహించు;
యాచకుఁడు యాచకుని శత్రుఁ • వనగ వినమె;
యాచకునికంటఁ గాక వత్స లఘు వయ్యె.

గీ॥ ఒకని యాచింపకుండు లే • యుత్తమంబు;
కరముఁ జూచినబోవుఁ బో • గౌరవంబు;
శ్రీపతియు నాడు బలిని యా • చించు తటిని
వామనాకారముందాల్ప • నలసెఁగాదె?.

గీ॥ సంతతి జనించు ననుచు యా • చకుఁడు జంకి
భార్యఁగూడఁడు ధనికుఁఁబలె సతంబు,
నూలుపోగునఁ దుత్తుకం • దుంచుపగిది
వెన్నెలం గాల్పవలెఁగాదె • విధి గృహంబు.

మ॥ భళిరా! భాత! సమస్తయాచకులతో • వైరంబు నీకేల? మహా
సులకున్ శాశ్వత జీవనంబొసఁగి, కర్ణున్ విక్రమార్కున్ శిబిన్.
బలిరాజేంద్రుని ముంజ భోజనపులన్ • బ్రహ్మాతులన్ గీరనీ.
యల సుశ్రీయుత దానశౌండుల గతా • యుష్మంతులన్ జేసితే?.

గీ॥ దేహియని యుచ్చరించిన • దేహిఁ బాసి
ధృతియుఁ గీర్తియు బుద్ధియు • హీయు శ్రీయు
ననగ నొప్పారు దేవత • లాక్షణంబు
యేడకో కానరాకుండ • నేగుచుండు.

గీ॥ మానవంతుఁ డొకం డతి • దీనదశను
యాచకుండయ్యె; “దేహి”యన్ • నీచమైన
వాక్కునకుఁబ్రాణమునకు వి • వాద మొదవె
పదనమును మున్ను విడువంగఁ • ద్వరితగతిని.

గీ॥ యాచకుని ప్రాణములు “దేహి” • యనెడు వాక్కు
తొడ నడకొ వెడలు మా • రాడకుండ;
నంతట “దదామి” యని దాత • యనిన యంతః
ప్రాణములు సొచ్చు గర్జ రం • ధ్రములనుండి.

గీ॥ లజ్జ వలదని వెరుకకు • లాగుచుండ
నాశ యాచింపఁ బెరరేపు • నక్కటకట;
యాచకుని చిత్త ముయ్యెల • యట్టులయ్యె;
వాని దురవస్థ వారించు • వాడుగలఁడె?

గీ॥ హస్తముంబాచి దేహి యం • చడుగుకంటె
నాలుకం ద్రుంచినం జాల • మేలుగాదె?
యాచకా యంత వంతేటి • కడవి కేగి
యాపరాత్పరు ధ్యానింపు • మాత్రమంద.

—• కృపణ నింద —

ఉ॥ దానమొసంగు వాడనని • దంభములన్ బచరించు దాత యె
ప్లేని ధనంబు యాచకుల • కిచ్చిన నేమగు దాదినట్ల; కా
సై నను మట్టకుండ ధన • మంతయుఁ గూరిచి యంత్యవేళకున్
దేనె లొసంగు తేటి పగి • ది గృహణుండు సమస్తమిచ్చుదా
గానియుఁ గొంచునేగఁడు జగన్నతుఁ డెవ్వఁడు? నిశ్చయింపుఁడీ.

గీ॥ ధనము ఘనముగ భావించి • తననుఖంబు
విడిచి రక్షించులోభి వి • వేకియగునె?
పరులకై కట్టెల భరించు • వానిపగిది
గవ్వభాజనుండగును ని • క్కంబువినఁడు.

చం॥ చిటుతలు తిండిలేక తనఁచెంతను కుందు నవస్థకక్కటా
విరబిర నేగుదెంచు సతివెక్కనముం గని యోర్వఁజాలమిన్
గరమును జాచి “దేహి” యను • కవ్వములోభి యెఱింగెనేనితా
నతిముఠిఁబొమ్ముపొమ్మునునాచకునిన్ నిరసించు వాక్కులన్.

చ॥ ధనికునిఁజూచి యర్థి కవి • తాపటువై ఖరిఁజూపనాతఁడున్
 వినుమనుచున్ వచించెను క • విత్వము; శ్లోకములన్ బఠించినం.
 తనే పఠియించెశ్లోకములు; • దాతవటంచు నుతింప నాతఁడున్
 గనినినుతింఁచె; నర్థిచనఁ • గన్ దలవాంచె నమస్కరించుచున్.

గీ॥ ఖలుఁడు మూత్సర్య ముడుగని • కరణి, లోభి
 ధనము విడువడు; విడుచు జీ • వనమునై న;
 డౌద్రముండేటి చందానఁ • గట్టకడకుఁ
 జోరులకు భూమిపతులకుఁ • జూటలిచ్చు.

గీ॥ చర్మమిచ్చిన కర్ణుని • సన్నుతింతు
 మాంసమిచ్చిన శిబికి న • మస్కరింతు
 ఎమ్మొసంగిన టడదారి • నెన్నుచుందు
 విత్తముం గోరకున్న లో • భియునొసంగు
 భ్రాణములనైనఁ జర్మాదు • లడుగనేల?

—♦ కలి మహిమ ♦—

చ॥ పరకులజుల్ హితుల్, స్వజన • వర్యులువైరు, బధర్మకర్మత
 త్పరులు నితాంతవైభవులు, • పాపులు భూపులు, సూరులై నన
 త్పురుషులు దుఃఖభాజనులు, • దుష్టులు రాజసభాధికారులు,
 తరచరితుల్ దరిదుర్, లుచిశజ్ఞులు, మానులు, వృద్ధులెల్లఱున్
 స్థిరులు, సుపుత్రకుల్ విగత • జీవులు, దుష్కలి నేమి చెప్పుదున్.

గీ॥ వక్త్రము నశించెఁబరవిత్త • భక్షణమున
 దానము గ్రహించి హస్తంబు • దగ్ధమయ్యె
 హృదయ మపవిత్రమై పర • స్త్రీలఁజేరె
 విప్రులకు శాపశక్తి యె • వ్విధి లభించు?

సీ॥ పృథివి నిరోషధి • మెడియు నిర్వీర్య,
 నీతినిర్ణయపతుల్ • నీచమతులు,
 జనవతుల్ నిజకర్మ • సద్గర్మరహితులు,
 త్మోసురు లతుల దు • ర్మార్గరతులు.

భర్త్యుః కోధిని ♦ వరరతకులకాంత,

పితృజన విద్వేష ♦ యుతులు సుతులు,
వర్త కాన్యతమార్గ ♦ వర్తనుల్ వైశ్యులు,
శూద్రులు వంచ నా ♦ త్సుద్రమతులు,

గీ॥ పాపభూయిష్టమయ్యైః బ్ర ♦ పంచమెల్లై,

గలియుగంబున జీవింపఁ ♦ గట్టతరము -

చనినవారలె ధన్యులు ♦ జగతియందు

ధర్మ దేశత యేగఁ గాం ♦ తారమునకు.

సీ॥ సాహార్దమనునది ♦ శశశృంగ ముంబోలు

సుజనత వంధ్యా ప్రి ♦ సూతిఁబోలుఁ

బ్రహ్మతనద్గుణ గణ ♦ గ్రహణపారీణత

యాహింప వ్రామనూ ♦ నోప మంబు

సదనద్వివేకంబు ♦ నెదఁదలంపఁగ రాదు

దృష్టిశీలంబుల ♦ మృతవిషములు

ఆశ్రిత గౌరవం ♦ బాత్మప్రయోజనా

పేక్షాయుతంబు సౌ ♦ ఖ్యత్తయంబు॥

గీ॥ ఉల్లము మరందలిప్త ఖి ♦ శ్లోవ మితము;

పుడమితేడుల చందంబు ♦ నుడువరాదు;

కలియుగము సౌంపుఁగలనై నఁ ♦ దలఁపవలదు;

లోకమంతయు నక్కటా ♦ శోకమయము.

సీ॥ ఐశ్వర్యమనునది ♦ యతివ పిఱుఁదు లంద,

తై ర్యమన్నది దొంగ ♦ తనమునంద,

దాతృత్వమనునది ♦ తమగృహంబులయంద,

శౌర్యంబుబలహీన ♦ జనులయంద,

బేదార్యమనునది ♦ యమితవాక్కులయంద,

జ్ఞాన మత్యంత భో ♦ జనమునంద;

మగతనంబున్నది ♦ మగువఁగూడుటయందఁ,

సత్యమన్నదిద్యూత ♦ సభలయందఁ,

గీ॥ కరుణయనునది యాత్మీయ ♦ ; గాత్రమిందఁ;

గానఁబడుఁగాని మఱివేట ♦ గానరాదు;

హీనమై లోకమతుల శ్మ ♦ శాసమయ్యె;

గలియుగముసొంపుఁ గల్గినై నఁ ♦ దలఁప నలదు.

—:తృప్తానింద:—

గీ॥ ఆశయను కాంతకున్ దాసుఁ ♦ డైనవాఁడు

ధరిణిఁగల యెల్లటకుఁ బాద ♦ దాసుఁడగును

ఆశ యెవ్వనికిన్ దాసి ♦ యైతనర్చు

జగతి యంతయువాని దా ♦ స్యముననుండు.

గీ॥ అమిత శాఖోపశాఖల ♦ నలముకొనిన

యాశయను సట్టి భూమిారు ♦ హంబునెక్కి

హృదయమను మర్కటము సంచ ♦ రించుచుండె;

ఫలము భక్షింప నెదుఁ గ ♦ న్నట్టదకట!.

మ॥ కనులన్ విప్పి జగంబుఁజూడనకటా ♦ కన్నట్ట దెప్పట్టునన్

వినరాదించుకయున్, శిరోరుహములున్ ♦ వెల్వెల్లఁబాతెన్, వడిన్

జనఁగల్గొడవు, డుల్లెబో దశనముల్, ♦ చర్మంబు శుష్కించె, నె

నను నన్ బామకయెప్పుడున్ గొలుచుత్తఁ ♦ ప్తాసాధ్యిఁగీర్తించెదన్.

చ॥ కనుఁగొనఁ గొండభూరుహము ♦ కంటెనుగొప్పది, దానిమించెఁబో

వననిధి, దానికంటెను న్న ♦ భంబు కడుంగడుమిన్న, దానిక

న్నను బరికింప బ్రహ్మము ఘ ♦ నంబననొప్పును, దానికంటె, నో

యనఘ దురాశయన్నది మ ♦ హత్తరమంచు మదిందలంచెదన్.

మ॥ జర,వ్యాఘ్రింబలె నాదుయావనదశన్ ♦ సర్వంబు భక్షించె, దు

ర్భరరోగంబులు రక్తమాంసముల ని ♦ ర్భఁధించి భంజించె, నన్

హరియింపన్ దలపెట్టె మృత్యువు; మదీ ♦ యాశామహాదేవి, హ!

నిరఫాయంబుగఁ గ్రొలుచున్నదిగదా ♦ నిర్ణీద్రయై, ప్రాణయై.

—♦ దైవము ♦—

గీ॥ విద్యయున్ జారుపంబు లా ♦ భిష దేవుడు
దైవము ఫలించు నంతట ♦ దధ్యమిదీయ;
అబ్ధి మథనావసరమున ♦ హలహలము
హరునకు లభించె శౌరికి సిరిలభించె.

మ॥ ద్రవిణాత్మోద్భవుఁగాంచి దుర్భరమహా ♦ దారిద్ర్యముంబాపగన్
గవితన్, యాచన, సేవ, నన్యవసతిన్, ♦ గాంధర్వ విద్యన్, విహ
హ విధిన్ గూడితి నేవురన్సతుల; వం ♦ ధ్యాత్వంబునన్ గాన్పసం
భవమయ్యెన్; లభియించు నేఫలము, దై ♦ వంబన్యమూహించినన్.

మ॥ తడఁబాటేటికరక్షితుండ ననుచున్ ♦ దైవంబుగాకన్యుడె
వ్వఁడునిన్ బోచును; బంధుమిత్రజనులున్ ♦ వైద్యుల్ ప్రయత్నించినన్
గడకున్ దైవసహాయ హినుడయి రో ♦ గ గ్రస్తుడై యుండు; న
య్యడవిన్ గావురముండువాఁడు సుఖయా ♦ నాత్మన్ విచారింపుచు.

గీ॥ పురుషుఁడు స్వతంత్రుడై కర్మ ♦ ముల నొనర్చు;
దైవవశమునఁ దాఁబ్రమా ♦ దమునుఁ బొందు;
స్వాతిశయమున భూమి రు ♦ హంబు నెక్కు
వాఁడు, దైవయోగంబునన్ ♦ బడకయున్నె?

గీ॥ శిరము జడమాటఁ గాబోలు ♦ శ్రీగళుండు
దుర్లిప్తి లిఖించు కరములఁ ♦ దునుమకుండ
నజని శిరమును ఖండించె ♦ వ్యర్థముగను;
అనుచితంబంచు నూహింతు ♦ నాత్మయందు.

—♦ ఉద్యోగ ప్రశంస ♦—

గీ॥ తనదుజన్మ ప్రభృతిఁ బాటు ♦ దావుచుండు
పిల్లికెచటైన గోవు ల ♦ భించె నొక్కొక్క ?
ఉద్యమంబునఁ గాదె జ ♦ నోత్తముండు
కార్యసాఫల్యముం బొంది ♦ ఘనతఁగాంచు.

గీ॥ కార్యసాఫల్య ముద్యోగ • కలనఁగాక
తనకుఁగల మనోరథము మా • త్రమున నగునె?,
నిజగుహాంతర సీమను • నిదురఘ్రావు
హరిముఖంబునఁ బడునె యే • హరిణమైన?.

చం॥ పురుషవరుండు దైవమును బుద్ధిఁదలంపక తా మహోద్యమం
బరసి యొనర్చెనేని తన • యంతన సంపద వచ్చిచేరు; ఁగా
పురుషుండు దైవముం దలఁచి • మున్నొనరింపఁడు పౌరుషంబు; నె
త్తటివయినన్ గృతోద్యమము • తప్పినఁ దప్పును నష్టముండునే?.

గీ॥ పౌరుష మొనర్చి పిదప దై • వమున్న నమ్మి
యుంట సస్యంబునకు వాన • వంటిదగును,
అట్లుగాకున్నఁ జేరుఁ బ • ద్మాగ్రిజాత;
కమల యుద్యోగఁ బ్రేమించి • కరము బట్టు.

గీ॥ కలిమిఁ గాక్షించి తా దురా • శలకుఁబోక
అలుపమును బెంపు గావింప • వలయుఁ జూపె
ఉన్నదానిని భోగించి • మిన్నకుంట
విత్తనంబుల భక్షించు • విధముగాదె?.

—♦ పరగృహ వాసము ♦—

గీ॥ యశావనంబున దారిద్ర్య • మధిక కష్ట
మమిత కష్టంబు మూర్ఖత్వ • మంతకంఠఁ
బరుల యన్నంబుఁ బరగృహ • వాస మకట
కష్టతరమని వచియింతు • స్పష్టముగను.

—♦ ఋణము ♦—

గీ॥ పాపము, ఋణంబుఁ గావింప • బాలుపడుదు
రాదిసుఖముగఁ గన్నట్టు • నల్పమతికె;
బెంపు సొంపు సర్వంబు న • శింపజేయు
రెంటి పరిణామ మూహింప • మృత్యు సమము.

—♦ క ర్మ ము ♦—

చం॥ కలిమి గృహంబునందుఁబశు♦కాండము గోష్ఠమునందునుండు; భ్రా
తలుఁగులజాల్ సుతుల్ పరిచితప్రజయున్ బిత్తభూమినుండు; తా
వలచిన భార్యయున్ గృహము♦ద్వారమునన్ విలపించు; మేను ప్ర
జ్వలితచితిన్ నశించు, నెడఁబాయక కర్మమువచ్చు నాత్మతోన్.

గీ॥ వేనవేలుగ గుమిఁగూడు ♦ ధేనువులను

వత్స తనతల్లి వెన్నంటి ♦ వచ్చు పగిడిఁ

బూర్వకృత మైన కర్మంబు ♦ భూమియందు

ననుభవింపఁగఁగర్తను ♦ ననుగమించు.

చం॥ వనమున నున్న ఘోర రిపు♦వహ్నిల మధ్యమునందు నున్న, దు
ర్జనులకుఁ జిక్కియున్న, జల ♦ రాశి మునింగిన, నద్రీమస్తకం
బున నివసించినన్, నిదురఁ ♦ బోవుచునుండిన, సంకట స్థితిన్
వనరిన, దాఁబ్రమత్తుడయినన్ గృతపుణ్యము పోచు నెత్తతిన్.

గీ॥ ఆపదలయందు దుఃఖించి ♦ యణఁగి మణఁగి

సంపదలవేళ గర్వించి ♦ నంతసెంప

నేటికి? “భవితవ్యం భవ ♦ త్యేవ”యనుచుఁ

గర్మమును నమ్మకొనియుంట ♦ ధర్మమనఘ.

—:ఉదర పూరణము:—

ఉ॥ స్వాంతమునన్ హితా హిత వి ♦ చారము సుంతయులేక వేదని
ద్ధాంత కళాతిరస్కృత ప ♦ థంబునఁబోవుచు, భోజనార్థమై
సంతతమున్ నిజోదరముఁ ♦ జక్కగనింపుచు, సంచరింపుచున్
సంతసమొందు నన్నరుని ♦ నైచ్యము నేమనవచ్చుఁ జెప్పుడి.

గీ॥ కడుపులను నింపుకొఱకు దుం ♦ దుడుకుతోడఁ

బండితులు చేయఁజాలని ♦ పనులు గలవె?

ప్రతిగృహమునందు భారతిన్ ♦ వానరమును

జేసి యాడించుచుందురు ♦ సిగులేక.

—:మాన సుఖము:—

గీ॥ అష్టతాచ్ఛాదనంబు, స్వా • యత్త గుణము,
అబ్జసంభవదత్త మ • హాభరణము,
మానమనునది పండిత • మృన్మతతికి
మహిత విద్యావిశేష స • మాజములను.

గీ॥ వర్షములవేళఁ జాటలం • బాడవహహ
కోకిలము! గ్రహించితి నీదు • లాకికంబు
దద్దురంబులు వక్తతా • తరుణమునను
మాన ముంబూనుటయ్యది • మండనంబు.

గీ॥ దద్దురాహ్వయ కుకవులు • దుర్దినమున
నంతటఁ జెలుంగి జెక బెక • లాడువేళ
గోకిలాహ్వయ సుకవీంద్ర • కోటికకట
పలుకకుండుట యయ్యది • భద్రమగును.

—:వ్యాకరణము ముత్యనిండ:—

కం॥ భీతిలి వైయాకరణకి

రాతున కపశబ్దవనచ • రప్రతతి, భిష

జ్యోతిర్నటవిటగాయక

జాతానన గహ్వరముల • శరణముఁగోరెన్.

—కువైద్యోప హాసము—

గీ॥ అక్కటా! వైద్యరాజ! య • మాగ్రజాత

మనుజులెల్ల నీకు న • మస్కరింతు

ప్రాణముల మాత్రమును యముం • డపహరించు

ధనముఁ బ్రాణంబుల హరించు • ఘనుడవీవు.

మ॥ పరకాంతాకుచమండలద్వయపరి • వ్వంగంబుప్రాప్తింప, దు
ర్భరసంభోగరుజాప నోదము మిషన్ • వారాంగనాగేహ నం
చరణశ్రీలభియింపఁగన్ గపట వే • పంబూని, ధాత్రిన్ భిష
గ్వరసంజ్ఞన్ జరియించుచుందువు ధన • ప్రాణాపహరారివై.

—:గణకాది ప్రశంస:—

ఉ॥ పండితహీన భూపతి న. • భన్, శ్రుతిహీనముఖంబు, జ్యోతిష
జ్ఞుండును లేని పోలు, నృప • శూన్య పురంబును, శౌరినత్కథా
కాండములేని కావ్యమును, • జ్ఞానములేని గురున్ సుబుద్ధియు.
తుండు త్యజించుటావ్వఁ గుల • దూషితభార్యను బాసినట్లుగన్.

—:లక్ష్మీ స్వభావము:—

ఉ॥ కావ్యవిధిజ్ఞుఁ బండితునిఁ • గైకొన, వాణినవత్నియాను; వై
ధవ్యముఁ గూర్చు శూరుఁబడ • దన్నెద; నన్నువరించి పేదకున్
ద్రవ్యమొసంగుకొరూపమునఁ • దార్చును దాతను గొఁగితింప; న
న్నవ్యయరాగసంపద న • హర్షిశమున్ గనులొభిగూడెదన్.

మ॥ “విమలాంభోనిధి పుత్త్రివయ్య నకటావిద్వాంసులంబాయనా
యమె? మూర్ఖుఁ వరియింప నీకుఁదగునే?” “యానింపుమా
హేమవ”

కుమతీ! పండితవర్య నెవ్వఁడయినన్ • గొండాడి పోషించు; బా
పము!! మూర్ఖుంగని యాదరించి భువి నెవ్వఁడె నఁబోషించునే.

గీ॥ మాంద్య, మంగనాసక్తమా • మానసంబు,
జన్మభూమి వాత్సల్యంబు, • సంతసంబు,
భయ, మనారోగ్య, మధికనం • పదలఁబడయ
వాంఛఁగలవాని కీయారు • సాధకములు.

ఉ॥ హాలహాలంబు ఘోరవిష • మంచుఁదలంతురు మూఢులెల్లఱున్
స్త్రీలలనాలలామయె గ • రిష్టవిషంబగు నిశ్చయంబుగన్;
హాలహాలంబుఁ ద్రావియు నహర్నిశమున్ శశిమాళి మేల్కొనున్
స్త్రీలలనన్ భరించి హరి • నిత్యము నిద్రిలుచుండు వారిధిన్.

—:లక్ష్మీ దేవి భర్తతోఁ జెప్పుచున్నది:—

చం॥ పుడిసిటఁ బట్టి తండినొక • భూసురవర్యుఁడు మ్రింగె, నాథ! నీ
వెడఁదయురంబుఁ దన్నెనొక • విప్రవరేణ్యుఁడు, సంతఁబోక మె

వృషాః దమమోములందెలమిఁ ♦ బూనిచరింతురు నాదువై రిణిఁ,
 గడువడి నాగృహంబు శితిఁకంతుని పూజకు యుంచుచుందు, రె
 వృషాపున భేదమున్ విడిచి ♦ బ్రాహ్మణ గేహములన్ వసించెదన్.
 పం॥ కటకట! యానముద్రుడను ♦ కంప రవంతయులేక పుత్రికన్
 గుటిలపురాణ పూరుషున ♦ కుఱ గయికొమ్మని పెండ్లిజేసెఁ జీ
 కటివడినంత యాచపల ♦ కామిని యాత్మగృహంబుఁబాసి యె
 చ్చటనయినన్ రహస్యముగ ♦ సంచరియించిన దోసమున్నదే?

—:సత్సంగతి:—

గీ॥ సజ్జనునిమైత్రి వలన న ♦ సజ్జనునకు

సాధ్యమగునెట్టి కార్యమ ♦ సాధ్యమయ్యు;

సరసిజముఁ గూడి శంభుని ♦ శిరమునెక్కి

చంద్రబింబంబుఁ జూచించె ♦ షట్పదంబు.

గీ॥ విక చమల్లికంగూడి పి ♦ పీలికంబు

స్త్రీశిరోమండనంబునఁ ♦ జెలుపుమీతఁ

నవాహ! సుమనః ప్రతిష్ఠిత ♦ మైన శిలయు

ధరణి జనపూజితంబైన ♦ దైవమయ్యె.

గీ॥ కల్పవల్లి సంకల్పిత ♦ కాంక్షదీర్ఘుఁ

గామధేను వొసంగును ♦ కామితంబుఁ

జింతితంబుఁ జింతామణి ♦ సంతరించు

సజ్జనులమైత్రి యఖిలంబు ♦ సంఘటించు.

గీ॥ సుజన సంసర్గముంబొంది ♦ కుజనుడైన

బృథ్వి నొన్నత్య ముంబొందు; ♦ వీధిబోవు

జలము, జాహ్నవిం గూడిన ♦ సాగరమున

నంగమించును గాదె నిఃస్సంశయముగ.

గీ॥ చిలుక గోమాంసభక్షకు ♦ నిలయమునను

దుష్టవాక్యంబులంబల్కు ♦ స్పష్టముగను;

ఉత్తముని మందిరంబున • నుండునేని
నెవుడు సద్వాక్యములఁ బల్కు; • హేతువేమి?

—:స్థాన మాహాత్మ్యము:—

గీ॥ స్థానబలమున నత్యల్ప • మైనజీవి
బలయుతంబగు జీవిని • పరిభవించు;
నీట నక్రింబు మదవుటే • నికనుబట్టు
గుక్కకుంజిక్కు నాతావుఁ • దక్కేనేని.
గీ॥ కుస్థులంబునుఁ జేరినఁ • గోవిదుండు
బడుగులకుఁ జిక్కిపీడింపఁ • బడునుజూపె;
ఇనుముఁగూడిన కారణం • బుననుగాదె
సమ్మెటల వ్రేటులకుఁజిక్కె • జ్వలనుఁడకట!

గీ॥ ఆశ్రయవశంబునంగాదె • యఖిలజనులఁ
గాంచుచుందురు లాఘవ • గౌరవముల,
వింధ్యమున వింధ్యముంబోలి • పెంపుఁగనిన
గజము దర్పణంబునను లా • ఘవముఁగనియె.

గీ॥ హరియు, శాస్త్రంబు, శస్త్రంబు, • నరుఁడు, వీణ,
అతివయును, వాణి, పాత్రయో • గ్యతనుబట్టి
గౌరవమునై న లేక లా • ఘవమునై వఁ
బడయఁ గలవంచు బుధవరుల్ • పలుకుచుందు.

—:జిహ్వా:—

గీ॥ నాలుకా! నీకు మొక్కెదన్ • సంతతంబుఁ
బరులనిందించి పాపంబుఁ • బడయుకంటె
“నోమ్ నమశ్శివాయ” యనంగ • నొప్పుమీఱు
ప్రణవ మంత్రంబుఁబరియింప • రాదెచెవుమ?

గీ॥ సర్వరుచుల గ్రహింపఁగఁ • జాలుదీవు
ఈవు చదువఁ జాలని గ్రింధ • మెందుగలదు?

రామనామంబునంగల • రమ్యరుచుల
సంగ్రహింపుము శుభము మో • తుమ్ముగొమ్ము.

—మనస్సు—

గీ॥ అకట మనసు నపుంసక • మనివచింప
దధ్యమనుకొండఁ గాని కాం • తలనువెంబ
డించి ముశాంతమచటఁ గీర్తి • డించుచుండె
బాణిని మునీంద్ర! వంచింప • బడితిమేము.
గీ॥ హృదయకృతమైన పాపంబు • నెన్నదగను
కేవల శరీరకృతము ల • క్షింప దగదు;
సతనిఁ గాఁగిలించెడు మేను • సుతనుఁ గాఁగి
లించుకొనుచున్న దీభావ • మెంచవలదె?

గీ॥ కూప నివతితపశువు సం • తాపమునను
పాదముల గింజకొనుచుండు • బయలువెడల;
మనమ! సంసార సాగర • మునను బడియు
యత్నముంజేయవు తరింప • నక్కటకట.

—♦ పశ్చాత్తాపము ♦—

గీ॥ కలిమిఁ గలవాడనని యెంచి • గర్వినైతి
లేమి ఘటియిల్లె విధి నిష్పా • డేమనందు?
పతన ముత్సేక మూహింప • వసుధయందుఁ
గరనిహత కందుకంబని • యరయవలయు.

శా॥ మిథ్యామధ్యల విశ్వసించి మరునిచే • మెప్పించి మెప్పుంద, న
ద్రుధ్యంబోవక, సందులన్ మెలఁగి యాఁరాటంబులన్ గుండితిన్;
తథ్యంబై యమృతంబునై న హరిపాదద్వంద్వ కంజాతమున్
నధ్యాతవ్యముగాఁ దలంచెనుగదా • నాచిత్త మున్మత్తమై.
సీ. అజ్ఞాన జనిత మాధ్యంబుచేఁ గాలంబు
బాల్యంబునన్ గొంత • వ్యర్థమయ్యె

యశావనోద్యోగ మ • దాంధ్యంబునన్ నిండు
 ప్రియ మంత గూఢ వృణ • ప్రియమయ్యె
 నాశ, మున్ బరువిడ • నాత్మ నెన్మ కుబోవ
 మధ్యకాలం బిట్లు • వందగించె;
 ధనబలంబులు క్షీణ • దశ నొందె నను భీతి
 వార్ధకంబున మేను • వణకుచుండె;

గీ॥ మోహవశమున, మనసు సం • దేహమునను
 ఆర్యనిర్దిష్ట మార్గంబు • నరయ కుండె;
 నదిగొ “ఆ” యని వదన గ • హ్వరముండెచి
 మ్రింగుటకు వేచియున్నది • మృత్యువకట.

గీ॥ ఒకఁడు దుఃఖింపఁ జింతించి • యూరకుంటి;
 నొకఁడు సుఖింపఁ వీక్షించి • యోర్వకుంటి;
 సుఖమనఁగ నేమొ యెఱుంగక, • శోకనిహత
 గాత్రమునఁ దల్లడిల్లితి • గట్టకడకు.

గీ॥ రోగములకును సంసార • భోగములకు
 జన్మమంతయు వెచ్చించి • జవఁడ నైతి;
 భూరి చింతామణిం గాచ • మూల్యమునకు
 విక్రియించితి నవివేక • మాకృమింప.

—♦ గృహస్థాశ్రమము ♦—

సీ॥ ఆత్మీయనదనంబు • సానందముగనున్న,
 సుతులు విద్యన్నత • సుమతులైన,
 సచ్చీల యైభార్య • సాధుభాషిణియైన,
 ఘనులయ్యు మిత్రులు • ధనికులైన,
 బరకాంతయెడ మాతృ • భావంబుఁ గలిగిన,
 దగురీతి నతిధి స • త్కారమున్న,
 శిష్టులు వినుతింప • శివపూజనంబున్న -
 మృష్టాన్న సాన సం • తు

గీ॥ భటులు తనమాజ్ఞఁ బాలించు • వారలెన్,
 నీతిఁగలిగిన, సద్ధర్మ • నిష్ఠయున్న,
 సత్యనిరతియు, సుజనసాం • గత్యమున్న,
 నశ్రమంబగు నాగృహ • స్థాశ్రమంబు.

నీ॥ చీటికిమాటికి • శిశువు లేడ్చుచున్నఁ,
 గుటియు వేళల గృహం • బుటియుచున్న,
 నంగణం బమిత పం • కావృతంబుగనున్న,
 మత్కుణ భూయిష్ఠ • మంచమున్న,
 సెగకుఁదోడుగ నిలటఁ • బొగనిండుకొనియున్న,
 భక్షింప నన్నంబు • రూక్షమైన,
 దుశ్శీలయై భార్య • దుర్భాషిణియు నైనఁ,
 బ్రభువు సంతతముఁ గో • పనుడునైన,

గీ॥ సతము శీతలజలమున • స్నానమున్న,
 శత్రులకుఁదోడు ధనహీన • మిత్రులున్న,
 దుష్టులంగూడి సుతుడతి • కష్టుడైన,
 యముని మందిర మాగృహ • స్థాశ్రమంబు.

గీ॥ ధర్మసంపాదితార్థ మా • త్రమునఁ దృప్తి
 సంది, తత్త్వ విజ్ఞానియై, • యతిధులందుఁ
 బ్రియతముండయి, శాస్త్ర వి • వేకి యగుచు
 సత్యము వచించు గేస్తు మో • తుమునుబొందు.

ఉ॥ పాకనిమిత్త మాత్మ కుల • భామిని వస్తుచయంబు లేమికిన్,
 వ్యాకులమొంది పుత్రకులఁ • బజ్జకుఁ బంపకయున్నఁ, దత్వ వి
 ద్యాకలనన్ రహించు, గుణి • యై వినుతింగొను, స్వస్థలంబునన్
 బ్రాకటకీర్తిబొందుఁ, బెర • వారల లోపము లేన్నుచుండు, లో
 కకులీనుఁ డుత్తమ గృ • హస్థుడనంగఁ దనర్చు భూస్థలిన్.

—♦ ముదిమి ♦—

గీ॥ యమునిబలె దండధరుడయి • యలరుచుండు,

హరి విధాన గదాన్వితః ♦ డయి తనర్చు,
శివుని గతి విరూపాక్షుడై ♦ చెలగుచుండు,
ముదిమిఁ గలవానిఁ బూజించి ♦ మొక్కివలయు.

గీ॥ “జ్ఞానసంపదఁ గలిగిన ♦ జనుడవయ్య
జీవితంబునఁ బుణ్యంబుఁ ♦ జేయవైతి”
వసుచుఁగోపించి గద్దించి ♦ యముఁడు కాల
దండమున డుల్లఁగొట్టఁబోఁదంతములను.

గీ॥ శ్వాసకాస రోగాది నే ♦ నానమూహ
ములఁ బురస్కరించి స్వతంత్ర ♦ ముగను వచ్చు
మరణ నృపునకు ధవళ చా ♦ మరముఁబోలు
ముదిమి యేటికి?ఁ గాటికిం ♦ బోవుఁగాక.

—♦ సంసారము ♦—

గీ॥ సార మిసుమంత లేని సఁ ♦ సారమునను
సారవంతంబుగాఁ దోచు ♦ శ్వశుర గృహముః
హరుఁడు హిమవర్వతంబున, ♦ నంబుజాక్షుఁ
డంబునిధిఁ బండుకొను; హేతు ♦ వరయవలదె.

గీ॥ సారమిసుమంత లేని సఁ ♦ సారమునను
శిష్టజనుల స్నేహంబుఁ, గా ♦ శీనివాస,
మతుల గంగాజలస్నాన, ♦ మలికనేత్రు
సర్చనయు, సారవంతంబు ♦ లండు బుధులు.

మ॥ ఒకచోఁ బండిత బృందగోష్ఠి, మధుపా ♦ నోన్మత్తవాగ్వాద మిం
కొకచో, సానుల యాటపాట లొకచో, నోయోర నాకగ్రిందనం.
బొకచో వృద్ధవిరక్తి, కాముకుల మోహోద్రేక మింకొక్కచో
నకటా! సంసరణానురక్తి సుధయో ♦ హాలాహలజ్వాలయో.

—: కాలము :—

ఉ॥ ఉత్తమమైన స్థానమున ♦ నుండిన, దవ్వగనున్న, నెట్టి దు
ర్వృత్తియు లేకయున్న, బృథివింగల ప్రాణిచయంబు కాలమన్

మిత్తికి చిక్కు; వారినిధి ♦ మీ సములున్ దివిబ్రతులున్ మహా
సత్తులఁ బొందుచున్న మాకా ♦ పట్టునఁ గీడొనరింప వేరికిన్.

ఉ॥ వేలకు మించినట్లు పృథి ♦ విం బ్రజ సంచరియించు, సంతలో
నోలి గతించు, లెక్కకొకఁ ♦ ఉండును, వెండి యనేకులుందురీ
లీలసహర్నిశాక్ష యుగ ♦ శిన్ బ్రజఃబన్నిదమొడ్డుచున్ మహా
కాలుఁడు కాళితోడను జ ♦ గత్ఫలకంబున జూదమాడెడున్.

చు॥ చిరముగ నున్నయట్లలరు ♦ సృష్టికి నాధుఁడెవండెఱుంగ ము
స్థిరమగు నీజగద్విపుల ♦ జీర్ణకుటీర వికీర్ణ సద్గుణ
కిర నర రత్నరాశులను ♦ కాలుఁడు దాచుచునున్నవాఁడు భీ
కిరమగు నాస్యగహ్వరముఁ ♦ గల్గిన మృత్యుసముద్రకంబునన్.

గీ॥ భానుకిరణంబులకుఁ బండఁ ♦ బాటు భూత
ఫలగణంబు, జగజ్జీర్ణ ♦ వనమునుండి
ఎత్తుకొనిపోయి కాలంబు ♦ తృప్తిదీఱ
భక్షణము సేయుచున్నది ♦ వ్యాఘ్రమటుల.

గీ॥ ఘుం ఘుమారావకృద్భూత ♦ సంఘ మశక
ధూర్వ హాజాండఫల గణో ♦ మంబరంబుఁ
బతినశీలంబుఁ గాలంబు ♦ మతినెఱుంగ
వలవియే యెట్టివారికి ♦ నైన నపఘ.

గీ॥ అజఁడుఁ గల్పాంతమున నాశ ♦ మందుచుండు,
హరియు హరియింపఁబడుచుండు, ♦ నభవుఁడైన
భవుఁడుఁ దుదకు నభావంబుఁ ♦ బడయుచుండు,
గాలమహిమంబు నెఱుంగ శ ♦ క్యంబె మనకు.

గీ॥ శార్ధిఁ బాషాణములుఁ దేలి ♦ పడవలయ్యె,
నరుఁడు నరమాంస భుక్కులన్ ♦ జంపె, యుద్ధ
కార్యభారంబు వహించెఁ ♦ గపిచయంబు,
కాల వక్రస్థితి గ్రహింపఁ ♦ గలమె మనము.

—: త మ :—

గీ॥ కుటిలభావంబు హలమున • కున్ ఖలునకు
సహజమగుఁ దన్ముఖాక్షేప • సహనమునకు
తుమయె తగియుండుఁజూవె, ని • స్సంశయముగ
రమ్యతర కీర్తి సాంద్ర! శ్రీ • రామచంద్ర!.

గీ॥ అరయ నరునకు రూపంబె • యాభరణము
అట్టిరూపంబునకు గుణ • మాభరణము
అతుల సుగుణంబునకు జ్ఞాన • మాభరణము
అట్టిజ్ఞానంబునకు తుమ • యాభరణము.

—: తుఫ (ఆకలి) :—

చ॥ నునువలిపంపు వల్వయు, పి•నూతనశయ్యయు, గవ్వరంపుఁ జం
దనము, మఱో హాస్యము, మ•నంబును రంజిలఁజేయు కాంతయున్,
వినితలయాఁ గైతయును• వీణయు, నాకటఁ దూలిసోయున,
మ్మనఁ బ్రకేతి కిన్నియును•మానెడు బియ్యమునన్ రహించెడున్

గీ॥ ఉన్నవానికిఁ బెట్టువాఁ • ఉన్నవాఁడు
“అన్నమో రామచంద్రుఁడా” • యంచు నటచి,
ఆకటం దూలిసోలెడు • యాచకునకుఁ
బట్టెడన్నముఁ బెట్టెడు • వాఁడులేడు.

ఉ॥ గడ్డియుఁ జిక్కినన్ మెసఁగి • కమ్మని కూటిఁగుందు పేదవై,
బెడ్డలఁగొట్టి, తాకికుు • విందని పేరిడి, యున్నవారికిన్
లక్షుజిలేని దూదపెడ • లన్ ఫలపుష్ప రసాయనంబులన్
దొడ్డగఁబెట్టు నాజనుని • దూఁబటఁజూచిన లచ్చియొర్చుచే?

గీ॥ క్రోధముండినజాలు శ • తుత్వమే?
బాధకు దురాశయే చాలు • వ్యాసయే?
కడుపునిండినజాలు భో • గంబులే?
ఆకలియె చాలు దుఃఖింప • నాధియే?

ఉ॥ నీకుఁగలట్టి సత్వమును • నీతియు నోరువు భోగశాలియు

దేశదః జూడరాను, మది • నెట్టి విచారము లేకయుండు, వా
హా! కడికూడు లేదనుచు • నక్కట! యాచక! కుండనేల? మె
ల్లఁకట! దూలి సోలునపు • డాదట దైవ మొనంగకుండునే?,

—: స్వభావము :—

ఉ॥ దిమ్మెడఁ బాసి మూర్ఖుఁడు శ్రుతిస్మృతి శాస్త్రములన్ బురాణ కా
వ్యమ్ముల నాటకంబుల న • హర్నిశమున్ బరియించినంతనే
ఇమ్ముగ సత్స్వభావము వ • హించునె? యారయ నుల్లిగడ్డ, గం
ధమ్మునఁ బచ్చకప్పురము • నన్ విడనాడునె నెడవాసనన్.

గీ॥ మంచియున్ జెడ్డయు స్వభావ • మాత్రమునన
సంఘటిల్లుఁబో చదువున • సంఘటేలడుఁ
అత్తరువుఁ బూసినంతనె • యక్క జముగ
మోదుగుంబూవు కెందమ్మిఁ బోలఁగలదె?

—: జీవిత సాఫల్యము :—

గీ॥ ఎవని వాక్యంబు రసవంత • మెవనిభార్య
సతియు సత్పుత్రవతియొ, నే • జనుని లక్ష్మి
సంతతము దాసవతియొ, నా • జనుని జీవి
తంబు సార్థకమగు నందు • తత్వవిదులు.

—: పరోప కృతి •—

గీ॥ పరుల కుపకారముంజేయఁ • బాలుషడని
వాని జీవితం బకట ని • ప్పలము గాదె ?
కసపు మెనఁగిన నేమయ్యెఁ • బసర మహాహా !
చర్మమాత్రాన నుపకృతి • నలుపుచుండె.

గీ॥ కాయ ముసకారమునఁ గాదె • ఘనత కెక్కు,
శ్రీవణము రహించు హరికథా • శ్రీవణమునను,
కరము రాజిలుఁ గరము త్యా • గంబువలన,
నవ్య గంధకుండల కంక •ణంబు లేల ?

—♦ బ్రహ్మ లిఖితము ♦—

శ్రీ॥ వసుధఁ గరీరంబు ♦ పత్రహీనంబైన

నది వసంతుని దోస ♦ మనఁగఁ దగునె ?

గూబ, దివాంధమై ♦ గొండిలో నణగిన

నది భాస్కరుని దోస ♦ మనఁగఁ దగునె ?

చాతక ముఖమున ♦ జలధార పడకున్న

నదియు మేఘుని దోస ♦ మనఁగఁ దగునె ?

మోదుగుని బూవున ♦ మోదంబు లేకున్న

నది గంధనహు దోస ♦ మనఁగఁ దగునె ?

శ్రీ॥ సర్వ కుసుమంబులం గూడి ♦ సంభ్రమించి

గంధఫలఁ జేరకున్నఁ బు ♦ వృంధయంబు,

ఎవని దోసంబుగా నది ♦ యెంచనలయు ?

బ్రహ్మ లిఖితంబుఁ నప్పింప ♦ వలనుపడు నె ?

శ్రీ॥ రూపవంతుని యాలు, కు ♦ రూపురాలు;

రూపహీనుని భార్య ను ♦ రూపసదన;

ఇరువురకుఁ జక్కఁదనమున్న ♦ సిరులునున్న;

చిత్రములు పద్మగర్భుని ♦ చేష్టితములు.

శ్రీ॥ ఇతర కర్మఫలంబుల ♦ నెన్నియేని

నబ్జసంభవ! వి లిఖింపు ♦ మనుభవింతు;

విరసునకు మత్కచిత్వ ని ♦ వేదనంబు

ప్రాయకుము ప్రాయకుము నాదు ♦ ఫలమునను.

—♦ ఆఘటితఘటన ♦—

శ్రీ॥ త్సౌధరంబున వల్లిక ♦ సంభవించు;

సంభవింపదు వల్లికన్ ♦ త్సౌధరంబు;

అహహ!! విషరీతముగ నిష్ప ♦ డంబుజాక్షి !

కనక లతయందుఁ గన్పట్టె ♦ త్సౌధ్రయుగము.

శ్రీ॥ కమలములఁ గమలోత్పత్తి ♦ గలుగునొక్కొక్క ?

యంచుఁ బ్రశ్నించు సతిఁ గాంచి ♦ యనియె నొకఁడు;
 “అతివ ! నీ ముఖాంభోజంబు ♦ నందు సతము
 రాజిలుంగాదె యిందీవ ♦ రద్వయంబు”.

—♦ అసంభవము ♦—

గీ॥ ఎలమి మృగత్పణ్ణ యను నదిన్ ♦ జలకమాడి,
 గగన కుసుమంబుఁ దల మాని ♦ కముగఁ దాల్చి,
 అహహ !! శశశృంగ ధన్వీయై ♦ యజుని గెల్వ
 నదిగొ వచ్చుచున్నాఁడు వం ♦ ధ్యాసుతుండు.

—♦ ప్రవాసము ♦—

గీ॥ సంతతముఁ బ్రవాసంబు క ♦ వ్యంబయగుచు;
 అందుఁ బర గేహ వాస మ ♦ త్యనెకకష్ట,
 మల్పజన సేవయున్ గష్ట ♦ మంతకంటె;
 నింక ధనహీనతా కష్ట ♦ మెట్టిదగునా ?.

శా॥ ఆకించన్యము హెచ్చినన్, బరిచయంబత్యంతమైనన్ గడున్
 శోకించున్ సతి గౌరవింపదెపుడున్; ♦ త్నోతేను సేవింప నా
 లోకింపన్ భయమొందెనే నలసుఁడౌ ♦ లోకంబునన్; గూప మం
 దూకంబట్లు ప్రవాసహీనుఁ డయినన్ ♦ చూర్ణుడగున్ భూస్థలిన్.

గీ॥ ఎవఁడు పరదేశ సంచర ♦ జేచ్చలేక
 నిజ వధూముఖా లోకన ♦ నిరతుఁ డగుచు
 నెపుడు వ్యాపారహీనుడై ♦ యింటనుండు,
 వాఁడు ధనహీనతా దుఃఖ ♦ భాజనుడగు.

—♦ సేవక నింద ♦—

శా॥ భక్షింపన్ బడబాగ్నిబోలు, శయనింపన్ గుంభకష్టం డగున్,
 వీక్షింపన్ విన గుడ్డియున్, బధిరుఁడౌ, ♦ నేవేళ బర్వెత్త హ
 ర్యక్షంబౌ, నని నక్కయౌ, బను లొనర్పన్ ఖంజుఁడౌ, నేడ్వఁగా
 దక్షుఁడౌ, బ్రభు విట్టి సేవకునిచే ♦ ధన్యుండు గాకుండునే ?.

గీ॥ నమ్ముడై యుండుఁ దొలుత నౌ ♦ స్మత్యమునకు,

బ్రదుకుఁ గాక్షించి విడుచుఁ బో • ప్రాణములను,
అధిక దుఃఖంబులొందు సో • ఖ్యములఁ బడయు
సేవకుని మించు మూఢుండు • సృష్టిఁ గలడె ?.

గీ॥ వ్యాధితుఁడు, దరిదుర్గిడు, పగ్గి • వాసి, ఖలుడు,
రాజసేవకుఁ డీయేవు • రీ జగన

వ్యర్థజీవులు జీవచ్ఛ • వంబులనుచు
వ్యాసుఁడు వచించెఁ బండితుల్ • ప్రస్తుతింప.

గీ॥ పృథ్వి, సేవాశ్వవృత్తులన్ • రెంటిలోన
శునకవృత్తియె స్వేచ్ఛకు • ఘనతకెక్కె;
శీర్షమును విక్రియించిన • సేవకుండు
స్వేచ్ఛగఁ జరించు కుక్కకు • నెందు సరియె ?,

—♦ వాగ్విజ్ఞానము ♦—

గీ॥ ఎవఁడు సతతంబు వా క్చమ • త్కృతినిఁ బరుల
హితుల, నహితుల, ఖలులఁ, బం • డితులఁ, గవుల,
స్వాంతముల సమాకన్షింప • శక్తిఁ బడయు
నతఁడె సభలందు భాషింప • నర్హుఁ డగును.

—♦ వాగ్వి ప్రశంస ♦—

గీ॥ అల్ప శబ్ద మాత్రంబున • నధికమైన
యర్థము స్ఫురింప భాషించు • నతఁడె వాగ్వి;
అధిక వచనంబు సారమ • త్యల్పముగను
వెడలఁబుచ్చెడు వాఁడె పో • విప్రలాపి.

—: అసత్యవాది నింద :—

గీ॥ పురుషవరునకున్ నొకటి, పా • మునకు రెండు,
అజునకున్ నాలు, గాటు ప • డాననునకు,
ననలునకు నేడు, పది రావ • నానురునకు,

శేషునకు రెండువేలండుగి • జిహ్వా లహహ !!
ఖలున కెన్నియో లెక్కింప • వలను పడునె ?.

—: కృతఘ్న నింద :—

గీ॥ భోజనముఁ జేసి వచ్చిన • భూసురునకు
భోజనముఁ బెట్టినట్టులఁ • బుడమిఁగాక
సాగరంబున వర్షించు • చందమునను
ఖలునకుఁ బ్రియంబానర్చినఁ • గలదె ఫలము?.

గీ॥ అఖిలమృగములలో నేన • యధముఁడనని
కుక్కురమ! యేటికూఱక • కుందె దీవు?
ధరణి నధనూధముండు కృ • తఘ్నుఁడుండ
నీకృతజ్ఞతకున్ గీర్తి • నెగడకున్నె?.

—: వైదిక ద్వైజులు :—

శా॥ ప్రాతఃతాళిత లోచనుల్, కరతల • ప్రించత్పవిత్రాంకురుల్,
భూతివ్రాత నిపేశితోరు తిలకుల్, • భూమీసురుల్, వైదికుల్
బాతంబున్ మరణంబు నాబ్ధికము నే • చాయన్ బ్రవర్తిల్లునో
జ్ఞాతవ్యంబనుచున్ జరించుదురు నా • నాశాద్ధ బద్ధాత్ములై.

—: స్త్రీ స్వభావ నింద :—

గీ॥ సరససాహిత్య మనునది • సహజముగను
స్త్రీలకు లభించు నందురు • శిష్టజనులు
పురుషులకు లెట్టివారయ్యు • బుద్ధిగలిగి
శాస్త్రముఁ బఠించినంగాని • సంఘటిలదు.

శా॥ స్వాతంత్ర్యంబు, సదావిదేశగమనో, త్సహంబు, యాత్రోత్సాహ
నీతానక్తియు, పుంశ్చలీనముదయ • స్నేహంబు, వంధ్యాత్వమున్
యాతాయాతవినుత్స పూరుషది దృ • షాపాంగనృత్తంబు, ని
ష్కానాద్వాసిత్వ మందహాసము, కుల • స్త్రీ నాశనోత్పాతముల్

గీ॥ బాల భర్తృవిరహాగంబుఁ • బడసెనేని
నెవును నెజగృహవ్యాపార • హీనయేని

వార్ధకా కంపితాంగుండు ♦ భర్తయేని
శీఘ్రకాలంబులోన న ♦ శింపకున్నె ?.

చం॥ సిరులకునేని, భోగములఁ ♦ జెందిసుఖించుట కేని, లేమికిన్
గొఱకొఱలాడి కష్టములఁ గుందుట కేనియునారకంబునన్
బొరలుటకేని, బ్రత్యహముఁబోరి గతిచుటకేనియున్, భువిన్
బురుషునకున్ గులాంగనయెఁమూలముగా వచియింతుఁ పండితుల్.

గీ॥ చూచినంజాలుఁ జిత్తంబుఁ ♦ జూఱలాడుఁ
దాకినంజాలు విత్తంబు ♦ స్వీకరించు
సంగమించిన సత్త్వంబు ♦ సంగ్రహించు
నారి ప్రత్యక్షరాక్షసి ♦ నరులకొర !.

గీ॥ మీసములు లేకయుండిన ♦ మిసిమినేలు
పాలుగానెంచు, మీసముల్ ♦ బలిసెనేని
లవణజలయుక్తక్లితక్రింబు ♦ లాగుదలఁచు
మీసములు తెల్లగానున్న ♦ నీసడించుఁ
గాంత యీరీతి భర్తను ♦ గౌరవించు.

—: కులపథూ వృత్తము : —

సీ॥ పడఁతి స్వగృహ బహి ♦ రాభిగపాదన్యాస
మహిషణారోపణ ♦ మనుచునెంచి,
ఆత్మగేహముకంటె ♦ నన్యుల గేహమున్
ద్వీపాంతరంబని ♦ నిశ్చయించి,
తనపల్కు బంగార ♦ మని లోకులెన్నంగఁ
గృహణ విత్తంబున ♦ కెనయఁజేసి,
ఆత్మనాథునికంటె ♦ నన్యుని నెమ్మాము
చవుతిచందురునకు ♦ సమమొనర్చి.

గీ॥ చిత్తమున భర్త పదపద్మ ♦ సేవకంటెఁ
దీర్ఘయాత్రలు వ్రతములు ♦ వ్యర్థములని

తలచి, ధర్మధంబున • మెలగునేని

నక క యశ మొందు దొడ్డ యి • ల్లానంగ.

ఉ॥ ఎవ్వడో దోడునీడయయి • మెవ్వడు విశ్వసనీయుఁ డాతఁడో
నెయ్యఁడో, వండునంసరణ • నిర్వృతిఁ గూర్చునతండ్రి సత్తుతుం
డెయ్యది జీవనంబు ఘటియించునో యయ్యదివిద్య, నెయ్యముం
దీయ్యముఁదోషఁ బల్కెడు సతీమణియో కులకాంతనాఁడగున్.

పైమముంగల్లి, కడునాగ • రికతఁగలిగి,
చక్కదనమున రతిఁగాంచి • ధిక్కరించి,
వలచి వలపించి యనుకూల • వతిగనుండు
భార్య, యభిజాత, లభియింప • దార్యలాభ!

—: ఆసతీ వరతము :—

చ॥ పరిసరమందు, మన్మథునిప్రక్రియకున్ నిపుఁబండు, చూడగఁన్
రతివతిఁబోలువాఁడు, పరఁరామలఁ గూడనివాఁడు, వాక్చమ
త్కృతఁగలవాఁడు, కల్మిఁ బరికింపఁ గుబేరునిసాటివాఁడు, సం
తతిఁగలవాఁడు, భార్య సతఁ తంబును గుందుట కేమిహేతువ్రా?

—: ధర్మకు భార్యకు సంవాదము :—

మ॥ “నెలతా! వంటకువేళయయ్యెనుగదే?” • “నీతల్లియేవండుబో?”
“నెలకున్ వండుఁగలేవె లంజ?” “వినుమానీచెల్లలే లంజయా?”
“ఇటువచ్చించితొలంగు మావలకు” “నీయిల్లెమి?” “హాబ్రహ్మా! న
న్నెలమింజంపుము,” “మన్మథునిహారు మనోభీష్టంబు సిద్ధించెడున్.

• ఆసతీ తత్వము •

చ॥ కలనయినన్ నిజంబుగ జ • గంబఖిలంబును బ్రహ్మమంచునేఁ
దలఁచెద; నన్యునింబతి వి • ధంబునఁ జూతు, సఖి! విభేదమున్
గలిగి చరింప, జార నిజ • కాంతు ల దేహము భిన్నమయ్యు వా
రఁగలదొక్కయాశ్చ యనఁ రాదే? జనుల్ నను దూఱనేటికిన్?

—: ఆసతీ విట సంవాదము :—

చ॥ “తెలివ! నపుంసకుండో భవదీయ విభుండు?” రమింపజాలువే

ర్పరి” “రసహీనుడే?” “రసికవర్యుడు” “రూపరగాడో?”

“మన్మథున్

గొఱతకుఁ దెచ్చుఁజూవె” “యనుకూలుఁడుగాడనియా?” “మదేకత
త్పరుఁడు” “విచారమేల?” “విటవర్యుడవయ్య నెఱుంగఁజాలవే”

—: పుత్త్ర ప్రశంస :—

గీ॥ బలముచేఁగాని యెంతయుఁ ♦ బ్రజ్ఞఁగాని

ధనముచేఁగాని యెవ్వఁడు ♦ తనకుటుంబ

భారము వహింపఁజాలునో ♦ వానివలన

జనని స్పృహత్తువంతు రా ♦ లనగఁదనరు.

గీ॥ మృతుఁడు, మూర్ఖుఁ, డజాతుఁడన్ ♦ సుతులుగలరు

మువ్వు రవ్వారిలోన ను ♦ పుత్త్రుకుండు

రెండవ మనూనుభావుఁడు ♦ పృథివియందు

జనని కాజన్మమున్ దుఃఖి ♦ మును ఘటించు.

గీ॥ ధార్మికుఁడు గాక మఱియు వి ♦ ద్వజ్జనుండు

గాకయుండిన పుత్త్రుఁ డ ♦ క్కఱకురాడు;

గర్భిణియుఁగాక మఱియు దు ♦ గ్ధములనీక

యున్నగోవుతో నేమి ప్రి ♦ యోజనంబు?

—: పుత్ర వర్ణనము :—

గీ॥ ఒండు రెండుగఁగావింప ♦ నోవు ధన్యు

లెందఱోగల దుర్విలో ♦ నిది నిజంబు,

రెండిటిని నేకముగఁజేయు ♦ క్రియకు నొక్క

మన్మథుండను వాడె న ♦ మర్దుడగును.

చం॥ హృదయతృణాలయంబున రహించుచునుండగ మన్మథాగ్ని, కో

విదుఁడుఁ జరించుఁజూవె యి ♦ వేకమునన్ దఱిదప్పివచ్చెనే;

నిది యన్యతంబుగా దల ను ♦ రేందుఁ డహల్యనుగూడి, సద్యశో

భ్యుదయముఁ గోల్పడెన్ రతుల ♦ కొప్పులకుప్పలు లేరెయచ్చరల్?

—: విరహజన్మ క్తి: —

చ॥ విదితముగాకయున్నె? సుమ ♦ వేణికజూచి జటాటపీ వియి
న్నదియని యెంచితో? గళము ♦ నంగలకస్తురి కాలకూట ము
చుదలఁచితో? శిరస్సుపయి ♦ శోభిలు పుష్పము చంద్రరేఖయు
చెద భ్రమియించితో? మెయివహించిన యీఘనసారభూతి బూ
డిదయనుకొంటివ్రా? మదన! ♦ క్షీకొన మేకొనె దీవియోగినిన్.

ఉ॥ నాదు వియోగరోగము మ ♦ నంబుననెంచక మారవైద్యుఁ డా
హ్లాదదమీ వసంత కుసు ♦ మాకరమంచు, ఘనంబు పూర్ణ చం
ద్రోదయమంచు నిచ్చె; విన ♦ వో సఖ! నీ మధురాధరామృతా
స్వాదనమే యమోఘము భ ♦ వ ద్విరహజ్వరతాప మారఁగన్.

మ॥ “తనుసాంగత్యముకంటెఁ గేవల మనో ♦ దాంపత్య మత్తుత్తమం
బన నొప్పన్ హృదయేశ! నేనిచట నీ ♦ వచ్చోట వాసించినన్.
మనచిత్తంబులునిత్యమున్ గలయుచుం ♦ టంగాదె యీభర్తకున్
జననంబందిన మత్తుతుం గనిన నీ ♦ సారూప్య మొప్పారెడున్”.

(అని యొక కాంత, దూరమందున్న తన ప్రియుని నుద్దేశించి

పలుకుచున్నది.)

—♦ మేఘశ్యా క్తి ♦—

గీ॥ సంతతము నిన్నుఁ దలఁచుచు ♦ జలముకొలుకు,
నాతురతఁజూపెఁ జాతక ♦ పోతకంబు;
జలద! యొసఁగు మిప్పుడ, గాలి ♦ చెలఁగెనేనిఁ
జాతకంబేడ? నీవేడ? ♦ సలిలమేడ?.

గీ॥ చాతకముభంగి వాయెత్తి ♦ సంతతంబు
జీవనముఁ గోరి నిన్ను యా ♦ చింప జలద!
నెమలియను దానఁ జూపె; నీ ♦ స్నేహమునకు
శబ్ద మాత్రంబునకు నేను ♦ సంతసెంతు.

— ♦ సింహాన్యోక్తి ♦ —

కం॥ పండులు లేళ్లున్ మందలు

మందలుగఁ బటచు, మాటి ♦ మాటికి వెటచున్

గండక కుండక భీతి

జెందక తోడ్పాటులేక ♦ సింహము మెలఁగున్.

గీ॥ సింహ మొక పుత్తునింగాంచి ♦ చింతలేక

నిద్రోబోవుచు నున్నది ♦ భద్రముగను;

అమిత పుత్తులఁ గాంచియు ♦ నకట ఖరము

పాటువడుచున్న దతి భార ♦ వహనమునను.

గీ॥ పాపవశమున దుస్థర ♦ కూపమునను

సింహ మొక వేళఁ బడుఁగాక ♦ చింతఁదక్కి,

తతనఖరధారలన్, దాన ♦ ధారలొలుకు

మదగజ కపోలములఁ జీల్చి ♦ బెడరునొక్కొక్క ?.

— ♦ గజాన్యోక్తి ♦ —

ఉ॥ దానముఁగోరి తుమ్మెదలు ♦ తారసి లంగ, మదాంధ బుద్ధిచే
నేనుఁగు కర్ణతాళముల ♦ నెంతయు దవ్వగఁ దోలుఁబో. యన
నానముగా, స్వగండయుగ ♦ మండనహాని ఘటిల్లుఁదమ్మి పూ
దేనెలఁ గోలి తుమ్మెదలు ♦ ద్రిమ్మరలేవె నరోవరంబులన్ ?.

ఉ॥ శైలసమీప నిర్ఝరుల ♦ స్నానముఁజేయుచు నీదులాడుచున్
గేళినిఁదేలు మబ్బములఁ ♦ గేలనుమ్రించి భుజించి నిక్కుచున్
నీలుగు మంతెకాని కరి ♦ ణీ కరలాలిత గండవత్తు శుం
దాలమ! మానుమీ మనము ♦ నన్ మృగరాజ రణాభిలాషమున్.

ఉ॥ కంధర తీవ్రపాశమునఁ ♦ గట్టువడెన్, జరణంబు శృంఖలా
బంధమునన్ గృశించె, సృణి ♦ పాతమునోర్చె శిరంబు, నీ దృఢ
స్కంధము వస్తుభారమున ♦ సన్నగిలెన్, వర దాన తృప్త పు
ష్పంధయ గంధ సింధురను! ♦ పల్కవుగా మదమెట్లుహెచ్చెనో?

గీ॥ తాపవశమున, నతినిమ్న • కూపమునను
తుండముం జూచి, లభియింప • కుండె సలిల
మనుచు లఘుభావమునఁ గుందఁ • జనదు గజమ!
తతసరోవరంబున నీదు • తనివి దీలు.

చం॥ మదగజమా! వచింతు విను • మా! మదియించితివేని, నేరిన్
జెవరనిదానవేన్, సరళ • వృక్షములన్ విదళింపనేటి క
ల్లదె పరికింపుమా గిరి గు • హన్ నివసించుచు నుండు సింగపుం
గొదమను దాకినన్, వెడఁద • గోళ్లనుబావుఁ గపోల ఖర్జువున్.

—♦ మృగాన్యోక్తులు ♦—

గీ॥ వైభవోన్మత్త చిత్తుల • వదన్నములను
గోరి వీక్షింపకుండఁ గాం • తార నీమ
నల్ప దూర్వాంకురంబుల • కలరె దహహ !
వీణ రాజమా ! ధన్యుండ • వీవ భువిని.

గీ॥ తృణఘటితపూరుషుండు ధ • రించినట్టి
తృణ శర శరాసనంబుల • రీతిఁ జూచి
సాధ్వసంబునఁ గలమ మం • జరులఁబాసి
మృగకిశోరమ! యుటక ప • ర్వెత్తనేల ?.

చం॥ నరులకుఁ జాలదవ్వని వ • నంబులఁబాయక సంతతంబు, ని
ర్మణిల నీరుద్రాపుచు, గు • జంబుల నీడల విశ్రమించుచున్
గరిక మెసంగి, యేరి కప • కార మొనర్చక సంచరించు నీ
హరిణములన్ వధింతు రహ • హా! జనులన్ దనియింప శక్యమే?.

చం॥ ఇరుదెసలందుఁ జూడ వల • యేర్పడె, వెన్నదవాగ్ని రేగె, గు
ర్కురములునన్నిధింజెలఁగె, గూర్మిరుడువ్యాధుడుచాపమూనిముం
దట గుడిఁ జూచుచుండెను, ప • దంబుల బాలకు లాశ్రయించిరా
హరిణి, న్వగర్భభార జని • తాలసయై పతిఁ జూచె నక్కటా!.

ఉ॥ నారి పుటుక్కునం దెగె, ఘ • నంబగుచాపము ముక్కలయ్యె, నా
కూర్మిరుడు వ్యాధుడుంబటచె • గుక్కలతోడ, దవానలంబు చ

లారంగ వానయున్ గుటిసె; • నా కరుణాభరణుండు రాఘవేరి
దారసిప్రోచెనేనిఁ దర • మా? యొక్కఁడొక్కని సంహరింపఁగన్.

—♦ రాసభాన్యోక్తి ♦—

మ॥ ప్రతిభాశాలురు చూపె యాశ్రితులు భూ • పాలుండు; వాలా
న్విత

ప్రతిజీవిన్ హరియండు; రాజతుర గా • వానంబునందుండ కీ
గతి నొందించెదవోసి రాసభమ! కు • గ్రాసంబుభక్షింపఁ జా
క్షిత కొల్వేటికి? వస్త్రభారవహన • క్లేశంబు నీకేటికిన్?.

—♦ హంసాన్యోక్తులు ♦—

గీ॥ గళముసారించి దిక్కులఁ • గలయజూచి

గట్టిగాఁ గూయుచున్నది • టిట్టిభంబు

మానముం గలదానవేన్ • మానమొండె

అవసరణమొండె, శరణంబు • హంస! వినుము.

మ॥ కలహంసంబు దినాంతవేళ, బకముల్ • కారంజముల్, కాకముల్
గల కాసారము, నధ్వగశ్రమ మణంగన్ జేరఁ, గాకాది ప
క్షులు వీక్షించి, హసించి, మూఁగదియ యం • చున్ డుల్చెఁ
బక్షంబులన్

ఖలులన్ జేరిన నెట్టివారి కయినన్ • గష్టంబు రాకుండునే?

—♦ భ్రమరాన్యోక్తులు ♦—

మ॥ అకటా! పద్మపనాంతరస్థ మధుపం • బంభోరుహస్యంద స
న్మకరందాసవ మాస్వదించి, యధికో • న్మాదంబునన్ కల్ల చం
పక గంధంబును ధిక్కరించి, విధిచేఁ • టైదేశమందడిమ
ల్లిక శ్రేష్ఠంబనుచున్ దదాసవముఁ గో • లెన్ లోనన్లాఘించుచున్.

చం॥ వలపులకున్ ధ్రువంబుగ న • వంబుప్రియంబుగ నుండునంచులోఁ
దలఁచి, కదంబ కాననము • నన్ విహరించి, యశోక వాటికన్

మలసి, రసాలపుష్ప నవ • మల్లికలందు రమించి, నేటి కీ

వెలమిని తమ్మిగూడెదవా? • యెంతటిదాననె గండుచుమ్మెదా?

—♦ కోకిలాన్యోక్తులు ♦—

- గీ॥ కాకపిహితమీ చూతంబు ♦ కోకిలంబ !
 మానముం బూనదగదు నా ♦ మాటవినుము,
 పంచమ రవంబునం గూయు ♦ మించుకంత;
 ని న్నెవండు గ్రహించునే ? ♦ మిన్నకున్న.
 గీ॥ పొలతులను విస్వసింపని ♦ పురుషనరుడు
 ధూర్తుఁ డయ్యును వారి కం ♦ ధుండ యగును;
 కాక శిక్షింపఁగా నేర్పు ♦ గలదియయ్యుఁ
 బరభృతస్త్రీల వంచింపఁబడకయు న్నె ?.

♦— చాతకాన్యోక్తులు ♦—

- ఉ॥ చాతకపోతకంబ! హిత ♦ సంగతిఁ బల్కెద నాలకింపవౌ?
 ద్యోతలమందు నంబుదము ♦ లోలి, గమించుననేక భంగులన్;
 త్నోతలమెల్ల సాగరము ♦ గాన్ జలధారలనీనుఁగొన్ని, ని
 ఘాతములన్ దృఙ్చించుగతి ♦ గర్జిలుచున్ వడిబోవుఁ గొన్ని, నీ
 వేతరినేన్ ఘనాఘనము ♦ నే తిలకింపు మభీష్టిసిద్ధికిన్.

- గీ॥ చాలకాలంబు బ్రదుకుమో ♦ చాతకంబ!
 మహిఁగల విహంగములనీవ ♦ మానివోదు;
 ప్రాణములనై నఁ బాసెద ♦ వంతెగాని
 ఘనునిఁ దక్క యాచింపవే ♦ జనునినైన.

—♦ శుకాన్యోక్తి ♦—

- గీ॥ నకలఖగములు స్వేచ్ఛగ ♦ సంచరింపఁ
 బంజరంబున బంధింపఁ ♦ బడితివీవు
 కారణంబే మి యూహింపఁ ♦ గలవె చిలుక ?
 తెలియకున్నె ? నీమధురవా ♦ క్కుల ఫలంబు॥

♦— కాకాన్యోక్తి ♦—

- గీ॥ ప్రాతరారంభవేళనా ♦ భాస్కరుండు
 తమ్ముఁ దామిస్త్రవటలిగఁ ♦ దలఁచుననుచుఁ

గాకులము, కాకులమయంచు • వ్యాకులమునఁ
గాకములు కూయుచున్నవి • కరుణదోష.

శా॥ కేకిన్, లోకులు, గాయకుల్ మిగుల శ్లా • ఘింపంగ వీక్షించి, ది
గ్వాక్కిర్ణంబగు తద్దళస్వనము న • భ్యాసంబుగావింపఁగన్,
గాకారావముఁ జేసెదీవకట ! కా • కారావమేనాటికేన్
గేకారావమనంగ నొప్పగునె? కా • కే! కేకి వెల్లాదువే?.

—♦ సముద్రా న్యోక్తులు ♦—

గీ॥ భూరిరత్నంబులకుజన్మ • భూమియయ్యు
నంబుధికి మదంబిసుమంత • యైనలేదు,
కొన్నిముత్యంబులంగల్లి • యున్నకతన
మదముచేఁ గన్నుగానదు • మదజగంబు.

గీ॥ తగవుమాలి రత్నంబు న • ధఃకరించి
తృణముఘనమంచుఁ దలను ధ • రించెదీవుః
తృణము రత్నంబునకుఁ దల • మేతలంప?
నోయిసాగరా! జడుడవే • మో యెఱుంగ.

గీ॥ మారుతోల్లాసి తోల్లొల • మండితాబ్ధి!
జలధరుని పోల్కిగర్జించి • చెలఁగెదీవు
దప్పిచేఁ బాంథుఁ డొకఁడునీ • తటమునందు
నడుగుచున్నాఁడు సడబావి • యడరుచోటు.

శా॥ ఓయీ! సాగర! రాళ్లతోఁగలసి యెన్నోరత్నముల్ పొల్లెడున్,
నీయందే నిదిరించుఁగా జలచరా • నీకంబుతోశౌరి, నే
నీ, యజ్ఞానముఁ జూచి ఛీయని కడున్ • నిందింపనారేక, నే
నీ, యాన్నత్యముఁజూచి నిన్బాగడనా • నిక్కంబుగన్ జెప్పమా.

♦ ఆశస్త్రాన్యోక్తి ♦

నీ॥ ఆనాకవిభుభీతి • మైనాకమాదిగాఁ
గల్గెలముల్ గడ • గడవడంకే

గంధరబృందంబు • గర్జనచ్ఛలమున
 నాకృందనము జేసె • నఖిలదిశలఁ
 దనతండ్రికి ఘటెల్లు • దశను విహాకించి
 జడభావముంబొందె • జంద్రమనుఁడు
 నురసార్వభౌముని • భరియింపకుండఁ బ్ర
 థావించుచున్నదె • రావతంబు

గీ॥ వార్ధకన్యాపరిష్వంగ • వై భవమున
 నిదిక్షుండైన శౌరి యు • న్నిద్రుడయ్యె
 గుంభసంభవ! కీడ్పాటు • సంభవించు
 వార్ధివిదువుము శుభములఁ • బడసెనీవు.

—♦ నద్యనోక్తి ♦—

గీ॥ కలిశయవివస్థాము, నీ • యతులజీవ
 నప్రవాహంబు చిరమించు • నమ్మితో? భ
 వత్తటదుమపాతన • పాతకంబు
 శాశ్వతంబు సోతస్వినీ! • విశ్వయునను.

—♦ తటాకానోక్తి ♦—

గీ॥ ఓతటాకంబ! యిపుడ నీ • యుదకములను
 యాచకులకిమ్ము, నీయివి • సార్థకమగుఁ
 బృథివిపై ఘనాఘనము వ • గ్నించెనేని
 నెవఁడు యాచించు నీమనం • బువులఁ జెవును,
 చం॥ వినవో? తటాకమా! యినుని • వేడిమికోడిన దానవేని, జీ
 వనము నశించునేని, నన • పాయముగన్ జలపక్షులాకసం
 బున కెగయున్, శిలీముఖ సమూహము మావులఁజేరు, నిన్నుఁబా
 సిన నునుగుల్త్యజింతుమను • చేపలకున్ గతియేమి చెప్పమా.
 ఉ॥ సారసు ఘోషమాన జల • సంపదకున్ గమ నుల్లసిల్లుకా
 వారమ! యిత్తటిన్ బధిక • పంచయదాహముఁ దీర్చుజాలవ్రో

జారుణ తాపకారణ ని ♦ దాఘము నిప్పుల టుప్పునేన్, భజ
న్నీరము లింకవో? చెవుమ ♦ నీవపు డెట్టులు దప్పి దీఱువో?
ఉ॥ వారిజ కైరవ ప్రకర ♦ వాసిత నిర్మల సీరమందు సం
చారముఁ జేయు హంస, బక ♦ సంచయముఁగని సంతసించి కా
సారమ! నిన్నుఁజేరితి, మొ ♦ నల్లను లోఁగల దానవంచు లో
నారయకుంటి; నక్కటక ♦ టా!! కపటాత్ములఁ జేరవచ్చునే?

—: కమలాన్యోక్తులు :—

గీ॥ కెరలి కూశ్మాండ కోశాత ♦ కీసుమాలి
పద్మ కైరవంబులఁ బోలి ♦ పవలు, రాత్రి,
వికసితములైన యంతనే ♦ భృంగకులము
చేరి తత్కిర్తి గానంబుఁ ♦ జేయు నొక్కొక్క?

గీ॥ చంద్రుఁ డుదయించి నంతనే ♦ సర్వజనుల
కమిత సంతోష ముదయించు ♦ నంబురుహమ!
ఈప్ర సంకోచము బొంద ♦ హేతు వేమొ?
చండకరుఁడు గాడనిమా ని ♦ జంబుఁ జెవుమ.

—: కూపాన్యోక్తి :—

గీ॥ సరస హృదయంబు గలదాన ♦ వరసి చూడ
గుణగణగ్రాహి వీరీతిఁ ♦ గూలఁ బడుదె?
అమిత నై చ్యంబుఁ బొందితి ♦ ననుచు నహహ!
కూపరాజమ! యింత సం ♦ తాపమేల?

—: కత్నాన్యోక్తులు :—

గీ॥ నృపతి కోటిరముం బాసి ♦ పృథివి జారి
భూరజంబున బుంగి సాం ♦ పుండొలంగి
రతన మొక్కందు దుర్విధి ♦ కతన నకట!
జనులపాద విడంబనం ♦ బును సహించె.

మ॥ కరయుగ్మంబునఁబట్టి నిన్ననిమి, యాఘ్రాసించి, చుంబించి,దు
ష్కరమాటన్దిగమింగ, వాతెఱచి నీతార్కరంబుఁగావించువా

నరముగాంచి, హసించెదేల? భవ దంతస్సార మేపాటియో
పరికింపన్ విభజింపకుండ విడిచెన్ ♦ భావింపుమా రత్నమా!

—: శంఖాశ్వాక్తి:—

అక్కట! లక్ష్మీకిన్ జనకు ♦ డై, ననుఁ గాంచిన యట్టి సాగరుం
దెక్కడ? మల్లెబోలు తను ♦ నెక్కడ? విష్ణుకరంబు నాస్థలం
బెక్కడ? నీచవక్త్రముల ♦ నివ్వధిఁ జిక్కితి దిక్కులేక నే
నెక్కడ? యంచు శంఖ మతిఁ హీనముగన్ విలపించె మ్రోగుచున్.

—: సామాన్య వృత్తాశ్వాక్తులు :—

గీ॥ మండువేసవి చనుదేర ♦ మూర్ఘమునను
ఒండు వృక్షంబు మాత్రమ ♦ యున్నదకట!
అధిక పథికులు తన నీడ ♦ నాశ్రయించి
రనుచు నామ్రాకు పరితాప ♦ మపనయించె.

నీ॥ ద్విజకోటి సేవింప ♦ దేజరిల్లితి వంచు
బాంధుల కాధార ♦ వసతి వనుచు
వృక్షంబులను నిన్ను ♦ వినుతింతు రంచు, స్ని
గ్ధచ్ఛాయలంగల ♦ దాన వనుచు
జూచి యానందింప ♦ సాంపుఁగాంచితి వంచు
వరగుణంబుల కున్ని ♦ పట్టువనుచు
మోదమారగ వీచి ♦ సేదఁదేర్చెద వంచు
ఫలములచే త్సుత్తు ♦ బాపు దనుచు

గీ॥ నో మహావృక్షరాజమ! ♦ యున్నదీయ
పాదముల నాశ్రయింపంగ ♦ వచ్చి, భయద
కోటర ద్విజహ్వనేక ♦ ధాటి కకట!
పటచిత్రమి చాల దవ్వుగ ♦ వెఱచి మేము.

గీ॥ అశని, యనలంబు, హిమము, ఝం ♦ ఝానిలంబు
మొతకాలంబు దనుక ని ♦ న్నైనయ కుండు

సంతవటక నీ యుపకార ♦ మవని రుహమ!

ఆవయిం జూడ మాకు నీ ♦ మాన గలదె?.

—: కల్పవృక్షా న్యోక్తులు :—

గీ॥ కాలనియతినిఁ గల్ప వృ ♦ క్షంబు, నన్య

వృక్షములఁ బోలి ఫలముల ♦ నిచ్చునేని

వనమునం గల భూరుహం ♦ బునకుఁ దనకు

నెవ్విధిన్ భేదముండు? నూ ♦ హింప వలదె?.

చ॥ జననము క్షీరసాగరము, ♦ చక్కనియూవికేఁ గమ్మతావికిన్

ఖనివనివేల్పులుదురు జ ♦ గద్విదితంబుగ; వానభూమి, నం
దనవన, మోసికల్పకమ! ♦ తధ్యముఁబల్కెద లోపమున్నె నీ
ఘనతకు? నర్థియోగ్యతనుఁగాంచు వివేకము మాత్ర ముండునేన్.

—♦ చందనాన్యోక్తులు ♦—

మ॥ పులులన్ గాంచిన కానఁబుట్టి, వికటఁస్ఫూర్జ త్పణా భీషణం
బుల సర్పంబులఁ బెట్టుకొంటి వతు లాఁమోదంబుఁ గాపాడఁగన్;
ఫలపుష్పంబు లదృష్టహేతువున సంఘాఘ్రించుఁ బో, యప్పు డ
న్యులురాకుండగ నెట్టికాపుగడ, లోఁనూహింతువో? చందనా!

చ॥ ఫలములు పుష్పముల్ గలిగిఁవర్ధిల కుండ సృజించెఁగాదె నిన్
జలజభవుండు? వానిమతిఁజాడ్యము లోకు లెఱుంగరొక్కో? య
న్యులు భవదీయ సౌరభముఁబొంది సుఖింపరె? దాననీకు న
త్ఫలము లభింపకున్నె? యిలఁధన్యతఁ గాంచదె నీదు జన్మమున్?

—♦ ఆశోకాన్యోక్తి ♦—

గీ॥ ఇరువురముఁ జూడ రాగుల ♦ మురుశిలీము

ఖాప్త వైభవం బిరువురి ♦ యందుఁ గలదు

అతిప పదహతి యిరువుర ♦ నలరఁజేయు;

నాకు నీకంటె శోక మ ♦ శోక! హెచ్చు,

(ఇట్లాక వియోగి)

—♦ మాలత్యన్యోక్తి ♦—

గీ॥ మాలతీ ! పట్నదంబు తుం ♦ బీ లతాంత
చుంబనంబునఁ గడుఁ జొక్కి ♦ సోలెననుచు
వగచెదో? చతు ప్పాదంబు ♦ పశువె యైన
నేమికావలె పట్నదం ♦ బెఱుఁగ వొక్కొక్క ?.

—♦ సహకారాన్యోక్తి ♦—

ఉ॥ సార రసాలవృక్షమ! నిజంబుగ నీ ఫలపుష్పజాత స
త్సారభ మారయన్ మలయజంబును మించును, కప్పరంబుఁ గ
స్తూరిని మీఱు, నైన నొకదోసము వాటిలె నీకు, గౌర వా
గౌరవదృష్టిలేదు పికకాక కదంబ సమాగమంబునన్.

—♦ న్యగోధాన్యోక్తి ♦— (న్యగోధము=మట్టిచెట్టు)

మ॥ అకటా! నద్విజసేవలం బడసి, య ♦ త్నోన్నత్యముం బొందితే
లికవై మ్రోకులకై నఁ బొంతఁగల ప ♦ ల్లజాత కూశ్మాండ వ
ల్లిక నీపండ్లకు నప్పుచున్నయది, యీ ♦ లీలం బ్రశంసించు కై
తకు లోపంబని లోఁ దలంపకుము, కో ♦ ధంబేల? న్యగోధమా.

—♦ శాల్మల్యన్యోక్తి ♦— (శాల్మలీ=బూరుగు)

సీ॥ పరికింప సొంపారు ♦ పద్మవనంబును

నాశచే నేతెంచు ♦ హంసములను,

కమ్మతావుల నీనఁ ♦ గల పూవులను భ్రోంతి

జుమ్మజుమ్మని వచ్చు ♦ తుమ్మెదలను

మధురఫలస్యంద ♦ మధుపూరముం గోలఁ

బరువుపర్వనవచ్చు ♦ పాంథజనుల,

మాంసరాశిగ నెంచి ♦ మాంససంబునఁ బొంగి,

యెలమి జేరెడు కాక ♦ గృధ్రములను,

గీ॥ ధరణి, నిస్సార మిథ్యోన్న ♦ తమునఁ గ్రాలు

శాల్మలి కుజంబ ! సుమరాగ ♦ సంచయమునఁ

బ్రతిదినంబును వంచింపఁ ♦ బాడియగునె ?
 తట్టుకొనెన్నాళ్ళు వంచింప ♦ నెంచికొక్కో ?

—♦ నింబాన్యోక్తి ♦— (నింబ=వేప)

గీ॥ పరశువుం బూని నటకిన ♦ వానికై నఁ
 దేనియ, ఘృతంబుఁ బూసిన ♦ వానికై న
 గంధమాల్యాదుల భజించు ♦ ఘనునకై నఁ
 గటువుగనె యుండు నింబ వృ ♦ క్షంబు లకట !

—♦ బబ్బూలాన్యోక్తి ♦— (బబ్బూలము=కుమ్మ)

సీ॥ ఏరైన నీయండఁ ♦ జేరకుండఁగ ఘోర
 కంటకంబులఁ బెట్టు ♦ కొంటి వీవు
 పథిక శ్రమంబును ♦ బాపఁజాలుదువన్న
 నిలువ నీడయులేక ♦ పొలిచె దీవు
 వరపుష్పములనైనఁ ♦ బడయవచ్చునొ యన్నఁ
 దావిలేని సుమాళిఁ ♦ దాల్చితీవు
 కడుపునిండఁగఁబండ్లఁ ♦ కైకొనం దగువన్నఁ
 గడువ్యర్థ ఫలములఁ ♦ గంజివీవు

గీ॥ అహహ ! బబ్బూల ! నీజన్మ ♦ మట్టులుండె
 నితర వృక్షంబులఁఫలంబు ♦ లేర్చికైనఁ
 జిక్కకుండఁగఁ గాపాడఁ ♦ జెలఁగెదీవు
 నిను సృజించిన బ్రహ్మ నే ♦ మనఁగవచ్చు ?

—♦ ఇత్తున్యోక్తి ♦— (ఇత్తు=ప)

చం॥ కలకలఁద్రుంచి.దంచిన, వికారముఁబొందిన, వంకఁబోయిన
 విడిగిన, గానుగం జొనిపిపిండిన, వండిన, నైవ మాధురీ
 గరిమఁ దృజింపకుండ నుప ♦ కార మొనర్చగఁ బుట్టినట్టి మా
 చెఱకు మనుష్యులంబున న ♦ శించిన నయ్యది జేసిదోసమా ?

—♦ కంటకారికాన్యోక్తి ♦— (కంటకారిక=వాకుడుచెట్టు)

శీ॥ విమల ఫల పుష్ప భూషిత ♦ వృక్షములకు
గంటకంబులు దగియుండు ♦ గాపుగడకు
దలఁప రసగంధములు లేని ♦ దానవీవు
కంటకారిక ! నీకేల ♦ కంటకములు.

—♦ ధత్తరాన్యోక్తి ♦— (ఉమ్మత్త)

శా॥ రాజస్థానము శూలినీకొనఁగె బో, ♦ రంజించెదో వారిధిన్?
రాజీవంబుల నేచెదో? కుముదముల్ ♦ రాజోపలానీకముల్
రాజిల్లంగలవ్రా? తమంబణఁచెదో? ♦ రామాస్య సామ్యంబుచే
నోజస్సున్ బ్రకటింతువేమో? చెపుమా, యున్మత్త పుష్పాధమా!

—♦ ఈశ్వరాన్యోక్తి ♦—

సీ॥ వర గజాశ్వములకు ♦ వై భవం బణఁగునో?

వృషవాహనంబున ♦ వెడలెదీవు

బంగారమునకెట్టి ♦ భంగంబు గలుగునో?

చిలువులన్ దొడవులఁ ♦ జేసితీవు

లోకబాంధవునకు ♦ లోటు వాటిల్లునో?

తలను దోషాకరుం ♦ దాల్చితీవు

వలిపంపు వలువల ♦ విలువ క్షీణించునో?

దినమొలవాడవై ♦ తిరిగెదీవు

గీ॥ ప్రమదవనముల కెట్టి లో ♦ పంబువచ్చు?

బ్రేత వనసీమలన్ సంచ ♦ రించెదీవు

భవదవ గుణంబుల గణింప ♦ వచ్చునొక్కో?

ఏమనందగు? నీవు వి ♦ శ్వేశ్వరుడవు.

సీ॥ పంచాననుడనంచు ♦ భావించి గర్వించి

బ్రహ్మశ్రీర్షముఁద్రొంచు ♦ పాపివైన,

మత్త చిత్తుండవై ♦ మాతల వలపించి

సంగమించినయట్టి ♦ జడుడవైన,

బీరిమై సతతంబు ♦ భూతసంతతిఁగూడి

కాటిలో నివసించు ♦ మేటివైన

ప్రజలను నృజయించి ♦ భరియింపఁజాలక

వడిసంహరించిన ♦ వాడవైన

గీ॥ నవగుణంబు లెన్నేని నీ ♦ యందునున్న?

నెవని నతిభక్తి నేవింతు? ♦ నెవఁడుదిక్కు?

ఏమిచేయుదు? నాదుఃఖ ♦ మెవఁడు వినును?

లోకముల కేలికపునీపు ♦ లోకనాథ !.

సంక్తిరూపాన్తములు

గీ॥ అఖిలభువనంబుల భరించు ♦ నుబుజాక్షు

లీలఁగ వహించు గరుడుండు ♦ క్షేత్రమొంది

విశ్రామముఁ గోరెనేని నే ♦ వృక్షమైన

నోపఁజాలునె భరియింప ♦ నుర్వి సుంగు.

గీ॥ ఓయి ఘణిరాజ! యాలింపు ♦ మొక్కమాట

వసుధ భరియింపఁ జాలిన ♦ వాడవీవ

వక్త్రమును వక్త్రముగఁదిప్పు ♦ వలను పడదు

ఈపు దుఃఖంప సుఖయింతు ♦ రెల్లజనులు.

చం॥ సలిలమ! సర్వదేహులకు ♦ శైత్యము నీవలనన్ లభించు, ని

ర్మలముగనుండు వక్త్రతన ♦ మైలనశించు స్పృశించినంత, జీ

వులకిల జీవనంబవనఁ ♦ బోలునిజంబుగ; నై న; నున్నతిన్

నిలువక పాటుచుందువతి ♦ నీచవధంబున కేమిచెప్పుదున్.

సీ॥ క్షౌమేఖిలంబోలు ♦ గంభీర కలశాబ్ధి

కడుపార నేకన్నఁ ♦ గన్నతండి,

ఫాలనేత్రుని శిరో ♦ భాగస్థ వ్రజంబు

తుహినాంశువే దాన ♦ తోడఁబుట్టు.

వదునాల్లు జగములఁ ♦ బాలించు విన్నాణి

వైకుంఠుఁ డేసఱి ♦ పాణివిభుఁడు.

తేటిబోటుల యాట ♦ చాటల నేపారు.

వనజ మే వనజాక్షి ♦ కునికిపట్టు,

గీ॥ లలిత కలవాణి, వాణి, య ♦ న్నులువరాణి.

ఏలతాంగికఁ గోడలై ♦ యెసఁగుచుండు,

నమ్మహాలక్ష్మి, పృథ్వీచే ♦ నబల యగుటఁ

జపలయై దుష్టులం జేరు ♦ సంతతంబు.

కం॥ కుంభస్తనశ్రీమద జృంభిత

రంభానంభోగ సుఖము ♦ గ్రహియింపఁ దగున్.

జంభాణికిఁ ఘటచేటి

సంభోగ విటుం డెటుంగఁ ♦ జాటునె పుడమిన్.

చం॥ ముఁజులు శిఖాకలాపముల ♦ మాడ్కి వెలుంగ, శరీరమున్ బ్రతి

క్షణముఁ ద్యజింతు, జీవనము ♦ గాడుపు, వాసము భూబిలంబు, హి

క్షణమశుభంబు, వక్త్రము ♦ పంబు ద్వజిహ్వాలగ్రక్కుచుండు, నో

ఘణిపర! నీదుచర్య యతి ♦ వక్త్రముగన్ గనుపట్టు నక్కటా!

గీ॥ ఆరయన్ విషభార న ♦ హస్తమునను

అహివిభుండు గర్వింపఁ డా ♦ వంతయైనః

బిందు మాత్ర, విషంబున ♦ వృశ్చికంబు

కంటకం బూర్ధ్వ గతిఁబూను ♦ గత్వమునను.

గీ॥ దివ్యమగుచూతరసమును ♦ తృప్తిదీఱఁ

దాగెను పరభృతంబునకు గ ♦ ర్వంబులేదు;

కప్ప, కర్దమజలపాన ♦ కారణమున

రటరటధ్వని, జేయు ది ♦ క్తటములదర

ఉ॥ మేననువర్ణమున్ మొలకు ♦ మేఖలయున్ జెలువారముక్కునన్

మాసకమున్ ఘటించి మణి ♦ మాలలఁగంతమునందమర్చి న

న్మానముఁజేసి కాకిఁ బలు ♦ మారులఁజూచిన రాజహంసమా
నే? నవచూతపల్లవము ♦ లిచ్చినఁగోకిలమై రహించునే?

ఉ॥ డాలెనఁగంగఁ గృత్రిమస ♦ టాపటలంబునమర్చి, సింగపుం
బోలికఁగూర్చి, సింహపద ♦ మున్ శునకంబునకిచ్చినంత, గ
గ్గోలొనరించి మత్తగజ ♦ కుంభవిపాటనపాటవంబునన్
గ్రాలునో? యెంగిలాకులను ♦ గాంచిపయింబడి నాకకుండునో?

ఉ॥ తేలుచునీదుచున్ హృదము ♦ తీరమునంగలనీటఁద్రుళ్లుచున్
జాలరి హస్తమందుఁగల ♦ జాలమునంబడియుండి, యెట్టులో
వేలకుజాటు మీనమును ♦ నెవ్వడి నొక్కబకంబు మ్రింగె; నే
లీలలనై న యన్నము ఫ ♦ లించునె? దైవము కంటగించినన్

గీ॥ అపకృతికిఁబూనుకొనువాని ♦ కుపకరించు
ఘనునిజన్మంబు సార్థకం ♦ బనుచునెంచి
తాల టువ్విస యామూఢ ♦ బాలకులకు
మఘరఫలముల నొసఁగితో ♦ త్నైరుహంబ!

ఆ॥ వె ఉల్లిచేయుమేలు ♦ తల్లిచేయదనంగఁ
దనరు నుల్లితనదు ♦ తావి వలన
నింద్యమైనయట్లు ♦ నిఖిలపదార్థంబు
లొక్కదోషమునకుఁ ♦ దక్కువగను.

చ॥ మృతునిప్రయోజనంబు ఘటియిల్లునె? లోభికిఁద్యాగముండునే?
పతినెడఁబాసి జార వల ♦ వంతకుఁ జిక్కునె? యెన్నఁడైన దు
ర్మతి కపటంబుఁబాసి వర ♦ మైత్రికిఁ జొక్కునె? సర్వమోర్పునన్
క్షితిని మెలంగునే? యజుని ♦ సృష్టిఁగనుంగొనుడింతయేటికిన్.

గీ॥ వసుధఁగలయెట్టి యుత్తమ ♦ వనితనై న
విశ్వసించిన పురుషుండు ♦ వెంగలీడు!
రాజు వలచినయట్టికె ♦ రవిణియకట!
మధుసబ్బందసంభోగముం ♦ బాయకుండె.

గీ॥ అజ్ఞతనో, లేక యధిక రా ♦ గాతీశయము
వలననో? రాజు గాజు నో ♦ దల భరించి
నంత నయ్యదిమాణిక్య ♦ మనఁగఁదగునె?
విదితమగు రత్న శాస్త్ర వి ♦ వేకమునను.

గీ॥ పంకమనుశంక, నీపొంక ♦ మింకునట్లు
పామరులు తోసిపుచ్చిన ♦ వగవఁదగునె?
నీదునువయోగము గ్రహించు ♦ నృపులులేరె?
ఓసి మృగమదమా! దుఃఖి ♦ మోర్చుకొనుము.

—ఐ మి శ్రీ ప్ర క రణ ము ఐ—

గీ॥ పరుని ముఖమున వెడలిన ♦ పరుషవాక్య
మాప్తుడు వచించెనేన్ బరి ♦ హాస మగును;
అన్యకావృంబునం బుట్టి ♦ నట్టి ధూమ
మగరున జనించెనేన్ ధూప ♦ మనఁగఁ బరఁగు.

గీ॥ సిరుల నిమ్మని నిన్ను యా ♦ చింపలేదు
గృహమునుండి యావంతయు ♦ నీయవలదు
పలుకు తోడ్పాటు వలన లే ♦ వడియుఁ గలదె?
ఓయి యుద్యోగి! యుపకృతి ♦ కోపలేవో?

గీ॥ స్వస్థలంబును బాయని ♦ వలకు నీకు
వరుణ భాస్కరు లిరువురుం ♦ బ్రాణసఖులు
స్వస్థలముఁ బాసినంతనై ♦ జలరహంబ!
వార లిరువురు నీకెట్లు ♦ వైరులైరి?

గీ॥ వనమును దహించు వేళను ♦ వహ్నికతుల
గతులఁ దోడ్తె నయట్టి యా ♦ గాలిదయ్య
మింటి దివ్వె నేటికి నశి ♦ యింపఁజేసె?
జౌహదము దుర్బలుని యందు ♦ సంఘటిలునె?

ఉ॥ పోలుపరాని సంపదలఁ ♦ బొంది భుజించెడు శక్తి, యుత్తమ
 స్త్రీలనుఁ గూడి వారల ర ♦ తిన్ దనియింపఁగఁ జేయుశక్తి, మే
 వేశ ధనంబుఁదెచ్చి నిరు ♦ పేద కొసంగెడు దానశక్తి, యు
 ద్వేల తపఃఫలంబున ల ♦ భించెడు, నల్పముగన్ లభించునే?

కం॥ అనుచితకర్మ మొనర్చిన,

ధనికులతో బలులతోడఁ ♦ దగని విరోధం

బున కొగ్గిన, గాంతల న

ఋణ నిక్కంబుగ నకాల ♦ మృత్యువు వచ్చున్.

గీ॥ తాఁగయగు భార్యతోఁ గాపు ♦ రంబు తగదు

హీనుఁ డగువాని స్నేహంబు ♦ నెన్నఁదగదు

చెలఁగి మారాడు భృత్యుని ♦ నిలుపఁ దగదు

సర్పము మెలంగు నింట వా ♦ నంబు దగదు.

గీ॥ న్యాయమార్గంబు విడువని ♦ యార్యవరుని

సన్నిధింజేరి తోడ్పడు ♦ జంతువులును,

న్యాయమార్గంబుఁ బాసిన ♦ యల్పమతిని

నాదరింపక విడుచుఁబో ♦ సోదరుండు.

కం॥ సమధికమగు నెయ్యము, వి

య్యముఁ, గయ్యము, మంతనంబు ♦ నాటయు, సంభో

గము, సద్విద్యాభ్యాసము

సములకు శోభిల్లునండు ♦ సరసకవీంద్రుల్.

గీ॥ బాంధవులు, బ్రేమ దైవారఁ ♦ బ్రాణసఖులు,

విద్యయును, గౌరవము, లేని ♦ విషయమునను,

ఒక్క క్షణమైన నిలువకు ♦ మోయి సఖుడ

నిలిచినన్ హాని యందురు ♦ నిపుణమాతులు.

గీ॥ మూర్ఖుడగు శిష్యునకుఁ జేయు ♦ బోధనమాన

దుష్టయగు భార్యను భరించు ♦ కష్టమునను

ఉద్ధతుల శత్రువుల సంపాది ♦ యోగమునను
దుఃఖభాజనండుగుఁ బండి ♦ తుండు నెన,

గీ॥ గణకులం దిట్టు, బోనున్న ♦ కలిమివాఁడు
ఉత్తర వైద్యుల, దిట్టు జా ♦ నున్న రోగి
సంపదయు నాయువుంబోవు ♦ సమయమునను
బ్రాహ్మణ ద్వేషముంబూనుఁ ♦ బార్ధివుండు.

గీ॥ అత్తఁ బుట్టినబుద్ధి సౌ ♦ ఖ్యఫలసిద్ధి
మఱియు సద్గురు బుద్ధి సం ♦ పత్సమృద్ధి
పరులు బోధించు బుద్ధి యా ♦ పత్ప్రసిద్ధి
ప్రమదలకుఁ బుట్టు దుర్బుద్ధి ♦ ప్రలయవృద్ధి.

గీ॥ తనకు ననుకూలుఁ డగు సుహృద్ ♦ ద్వర్గనితోడఁ
దనకు ననుకూలవతియైన ♦ తరుణితోడ
వినయ విశ్వాసములఁ గొల్పు ♦ భృత్యుతోడ
నతుల గుణభూషితుండగు ♦ నధిపు తోడ
జనుఁడు తనకష్టములఁ దెల్పి ♦ సౌఖ్యమొందు.

గీ॥ అన్వయాగత భూరి వి ♦ ద్యాధనంబు
నన్వయాగతైశ్వర్యంబు ♦ నలరఁగ్రాము
పండితా ఖండలునకును ♦ ప్రభువునకును
స్వాంతమున నైనలేదు గ ♦ ర్వాతిశయము.

గీ॥ శకునమును, ధర్మమును, జ్యోతి ♦ షమును, వైద్య
మర్మములను, ప్రాయశ్చిత్త ♦ కర్మ విధుల
శాస్త్ర విజ్ఞానహీనుడై ♦ జనుఁడు వలికె
నేని, బ్రహ్మ ఘాతుకుఁ డందు ♦ వాని బుధులు.

గీ॥ మక్షికా మూషికంబులు, ♦ మశకములును,
గణికయున్, యాచకుండును, ♦ గ్రామణియును,
గణకుఁడున్, వీర లేడ్వరుం ♦ గరుణఁ బాసి,
పరుల భక్షించు వారలై ♦ బ్రదుకుచుండు.

గీ॥ శాంతగుణ భూషితంశగు • జననియందు
గౌరవం బుండనేరడు • ఖలునిఁబోలి;
పాముఁ బూజించువార లీ • వసుధఁ గలరు
కరిని, గరుడునిఁ బూజించు • ఘనులు గలరె ?

గీ॥ అఖిల విద్యలఁ గలచిన • యవని సురులు,
నమర జయలక్ష్మీఁ బెండ్లాడు • క్షత్రియులును,
జనులు వినుకొంచు నీవి చే • సంపదలును,
ధరణి రాజులు నందురు • తత్వవిదులు.

గీ॥ పృథివినంబును బోవతె • రాజసభకు;
వృథమయ్యును తటితప్పి • వచ్చెనేని
రాజ పరివార పరిచయ • ప్లాప్తివలనఁ
దన యనర్థంబుఁ దొలఁగింప • ననువుపడును.

గీ॥ జవ్వనంబున నెవ్వఁడు • శాంతమూను
వాని శాంతచిత్తుం డన • వచ్చుఁ గాక
ధాతువులు క్షీణదశ నొందు • తరుణవందఁ
గడకు నెవ్వఁడు శాంతుఁడు • గాకయుండు.

గీ॥ తండ్రి ఋణకర్తయైన శా • త్రపునిఁబోలు
జనని వ్యభిచారిణియై యైన • శత్రువుగును
రూపవతియైన భార్య శ • త్రువుని మించుఁ
బుత్తుఁడును శాత్రువుండగు • మూర్ఖుడైన.

గీ॥ వాక్కు పరుషంబుగానున్న • ధిక్కరంతు
మధురవాక్కులఁ బలికిన • మరుజులెల్లఁ
దనకు ననుకూల మిత్తులై • తనరుమండ్రు
కాకిఁ గోకిలం గనుఁడు తా • రాణమునక.

గీ॥ గృహిణి లేకున్న గేస్తున • కేల గృహము ?
పుత్రిసంతతి లేని క • శత్రుమేల ?

వినయ విశ్వాసములులేని ♦ తనుజుడేల ?

జాతకములేని జ్యోతిష ♦ చర్చయేల ?.

గీ॥ దోర్బలునిపొంత కేగఁడు ♦ దుర్జనుండు
దుర్బలుని పెం పణంపంగఁ ♦ దొడరుచుండు
నశ్వము, గజంబు, వ్యాఘ్రంబు, ♦ హరియ, మండ
బలికి మేకనే కోరు, దే ♦ వతయు నకట.

గీ॥ రాజ్యము నశించునందు ♦ ర్మంత్రీవలన!
గ్రామము నశించు మద కుంజ ♦ రంబువలనఁ
గలిమి వినశించునందు ♦ మా ♦ తులునివలన,
సకలము నశించునందు ♦ స్యా ♦ లకుని వలన.

గీ॥ ఖలునియందు రహస్యంబు, ♦ జలమునందు
తైలమున్, బ్రాజ్ఞునందు శా ♦ త్రంబు, వనము
నందు దావాగ్నియున్, దమ ♦ యంతఁ దామె
స్థానబలమును బట్టి వి ♦ స్తారమగును.

గీ॥ మద్య ముద్యోగ మాహార ♦ మైథునములు,
ద్యూతమున్, బోరితంబు, గం ♦ డూతి, నిద్ర,
పరసతీ భోగ వాంఛయు; ♦ నరుల కిలను
వృద్ధిబాండుచు నుండు నే ♦ వించుకొలఁది.

గీ॥ చక్కఁదనముచేఁ గాంత నా ♦ శనముఁజెందు
రాజసేవచే వినశించు ♦ బ్రాహ్మణుండు
ఆవులు నశించుఁ జాల ద ♦ వ్వరిగెనేని
నాస్తియు నశించు నమిత లా ♦ భాశవలన.

గీ॥ అలుపులయ్యును గులజులఁ ♦ గలసిమెలసి
అలరుచుండుట తనకు శ్రే ♦ యస్కరంబు;
ఉముకఁబాసిన తండులం ♦ బుర్వియందు
మొలకనీనునె? తార్కాణ ♦ మునకుఁ గనుఁడు.

గీ॥ అలుపములెయయ్యు వస్తువుల్ ♦ గలసియున్న
నెట్టికార్యంబు సాధింప ♦ నేపుఁజూపుఁ
దృఢములు గుణత్వముంబాండె ♦ నేని, నెట్టి
సమదశమును బంధింపఁ ♦ జాలుఁగాదె?.

గీ॥ తోడ్పడిన పూరుషున్, గృతా ♦ ర్థండుదెగఁదూ
నాలివలపునఁ దల్లి, నో ♦ నాడునుతుడు
విభునియందు జాతాపత్య, ♦ ద్వేషమును
రోగముగతించినంత నా ♦ రోగ్యశాలి
ధీరుడై వైద్యవర్యుని ♦ ధిక్కరించు.

గీ॥ బాలురకు, రాజులకు, ధన ♦ వంతులకును
వనితులకు, వృద్ధులకు, దేవో ♦ వంతులకును
గురువులకు, మూర్ఖులకు, నీతి ♦ కోవిదులకు
నెన్నఁడు నెదిర్చియుత్తరం ♦ బీయఁదగదు.

గీ॥ కాంతయున్, గీర్తియున్, బుత్తి ♦ సంతతియును
పాడియున్, బంటయున్ ♦ దోటవలనిఫలము
భూరినిక్షేపమియేడుఁ ♦ బూర్వపుణ్య
వశమున లభించుఁ దననేర్పు ♦ వలనుపడదు.

క॥ రాజెవ్విధిమెలఁగిన భూ
మిజను లది లెస్సయనుచు ♦ మెలఁగుదురు “యథా
రాజాతథాప్రజా” యని
ధీజనులు వచించు పద్ధ ♦ తిన్ మునువినమో?

గీ॥ ఓర్పునకు సాటియగు తపం ♦ బొప్పదెందుఁ
దృష్టిమించిన సౌఖ్యంబు ♦ పృథ్విలేదు
అధికమగు నాశకంటెను ♦ వ్యాధిలేదు
తయనుమితినధర్మంబు ♦ తనరఁబోదు

హ॥ విశయముండిన విత్తముండదచటన్ విత్తంబు దీపించినన్
 విశయం బుండదు, లక్ష్మీయున్ వినయమున్ బెంపొందు బో,
 యందు వా

గృహిణి జూడము; సర్వసద్గుణ గణభాజిష్ఠ్య సృష్టింప న
 వ్యసజాతోద్భవుఁ డేటికో మఱచె విద్వాంసుల్ విచారింపఁగన్.

సీ॥ కథ పితృ వాత వి • కార జాతంబంచు

నెలమి వైద్యులు మంచు • లిచ్చుచుండున్,
 గృహచారపశమున • గలిగిన దంచు జ్యో
 తిర్విదుల్ గృహగతిం • దెలుపుచుండున్,
 భూతాభిషంగ సం • భూత రోగంబంచు.

మంత్ర తంత్రజ్ఞులు • మలయుచుండున్,
 గతజన్మ సంచిత • కర్మ దోషంబంచుఁ
 డెలగి తత్త్వజ్ఞులు • పలుకుచుండున్.

గీ॥ ఇంక సందేహమెటికె • దృష్టి దోష
 వశమున జనించె నని వృద్ధ • పనిత లండ్రు;
 అక్కటా! రోగ మెవ్విధి • నణఁగుననుచు
 నాత్మఁ జెంతించుచుండును • వ్యాధితుండు.

గీ॥ జాతరీయ యుధా వ్యధా • శాంతికొఱకు
 శీఘ్రముగ రాజగృహమును • జేరుకొంటి;
 నెలమి మందస్మితాస్యుని • నృపునిగంటి;
 నలరు దేనియ లూఱు మా • టలనువింటి;
 నకట! యాకొంటి యత్నంబు • వ్యర్థమంటి.

గీ॥ బ్రాహ్మణుం డగ్ని, వారాశి, • రాజు, యముఁడు
 జకరము, గృహంబు, నను నట్టి • సప్తనిధులు
 నెల్లవిధముల యత్నించి • యెవ్వఁడేని
 నింపఁబాలునె తన నేర్పు • నివ్వటిల్లు.

గీ॥ ధనమునన్ భోజనంబున • దారయందుఁ
 బురుషుఁ డీమూట సంతృప్తిఁ • బొందవలయు
 దానమునను, సద్విద్యను • తపమునందుఁ
 బురుషుఁ డెన్నఁడు సంతృప్తిఁ • బొందరాదు.

గీ॥ వరకులంబున జన్మించి • సిరులబడసి
 ఇంద్రియంబుల సౌఖ్యం • బెనసియుండి
 ఎవ్వఁ డాత్మ హితంబు గొ • పింపకుండు
 నాత్మ ఘాతుకుఁ డమూఢుఁ • డవనియందు.

గీ॥ మంచిమాటలఁజెప్పి బో • ధించినంత
 సుజనుని బోలఁజాలునె • కుజనుఁడెందు;
 గాంగ శీకర స్నాపిత • గార్దభంబు
 ఉక్త మాశ్వంబు కిరఃజి బ • ర్వెత్తఁగలదె?.

గీ॥ సంపదయు, సత్స్వభావంబు • సంతతియును
 నత్యమును, నరస్వతియు న • జ్ఞుల మైత్రీ
 సద్గతియు, నాఁబడు నకార • సప్తకంబు
 వసుధ లభియించు నే యెట్టి • వానికైన?.

చం॥ ధనము జనాళికిన్, గరికివంతములున్, ఫలముల్ కుజాళికిన్
 వనితల కందమున్ మృగ గణంబునకున్ బలంబు, ఘోర ద
 ర్శనమునకున్ గజాళికినిఁజర్మము, చిల్కకు ముద్దువల్కులున్
 అనయము నిన్నియున్ గుణములయ్య విరోధకరంబు లక్కటా!.

గీ॥ ఇంద్రియపు చంద్రితపు నీవు • పేంద్రితవని
 ధనికుని నుతించు మనుజుండు • ధనముఁగోరి;
 ఈశ్వరుని నట్లు విచరించు • నేని, ఘోర
 సంసరణవార్ధి దరియింప • జాలుఁ గాదె?

గీ॥ సుతునిమించిన లాభ మె • చోట, గనము,
 అలికలెను పెచ్చు సా • ఖ్యంబులేదు

✓ ధర్మమునుమీఱు సాయంబు ♦ తనరెబోదు
అన్యతమును బోలు పాతకం ♦ బవనిలేదు.

❖ స్త్రీలు, ధనంబు, యశావనము, ♦ చేవయు, దుష్టులతోడి మైత్రియున్
చే ల లభించు పంటయును, ♦ చెన్నగఁ బ్రబ్బిన మబ్బు నీడ, పై
పోలున నున్ని, తజ్జనుల ♦ పొందికయున్ బరికించిరేని మీ
సాలకు నంటు. తేనియల ♦ చందమునన్ మదికింపు నింపెడున్.

చం॥ ఇతరునిపోల్కి బంధుజనుఁడేనియు, దోచు హితంబులేక, స్నే
హితుఁడగు పూరుషుం డితరుఁడేనియు మిక్కిలి ప్రీతిఁగూర్చు; దు
గ్గత యహితంబుగాదె నిజఁగాత్రజమయ్యు, మహాపాపం బొగిన్.
హితముగనుండుఁగాన జనియించినదయ్యు; నదేమి చిత్రమో?

గీ॥ వరునదప్పని జలబిందు ♦ పాతమునను

ఘటమునిండు చందాన జ ♦ గానఁ దనకు

ధనము, ధర్మంబు, విద్యయు ♦ ననుభవంబు

గ్రామముగ లభించు నాసక్తి ♦ గలిగియున్న.

చం॥ పరులకు నంకుశంబయిన ♦ బల్కిని, ధర్మముఁ దప్పనట్టి భూ
వరుఁడు, విరాగియైన వర ♦ పండితుఁడున్, పతిభక్తిఁగ్రాలు న
త్తరుణియు, గల్మితోనలరు ♦ దాతయు, శస్త్రుని పాతవేళలన్
తెఱవక నిల్చు వారువము ♦ పృథ్వికి నాభరణంబు లారయన్.

గీ॥ పీనజఘనస్తనంబుల ♦ పెంపుఁగాంచు

సత్కులాంగన వస్త్ర వి ♦ స్తారమునకు

దసివిఁగాంచని చందాన ♦ దాత, తనకు

నెంత ధనమున్నఁ జాల దం ♦ చేవగించు.

గీ॥ కమలగర్భుని నిరసించి ♦ ఘనతకెక్క

శిల్పి శిల్పచాతుర్య వి ♦ శేషమునను

స్వర్ణకమలంబుల సృజింప ♦ వచ్చుఁగాక

పరిమళంబును బుట్టింప ♦ వలఁతి యగునె ?

గీ॥ జనుఁడు, నిజజేశకవియెట్టి ♦ ఘనతఁగనిన
నన్యదేశీయునిన్ మెచ్చి ♦ యాదరించుఁ;
దనకులాంగన చక్కని ♦ తరుణియయ్యు,
నన్యకాంతను వీక్షించి ♦ యలరు విటుఁడు.

గీ॥ బోనమిడినంత నెంతటి ♦ పూరుషుఁడును
మధురవాక్కులఁ బ్రణుతించు ♦ మనుజుఁజూచి;
మోమునం బోన మిసుమంత ♦ పూసినంత
వరమృదంగంబు మధురార ♦ వంబుఁజేయు.

గీ॥ జారునకుఁ జోరునకువై రి ♦ చందురుండు,
మూర్ఖుఁడగు శిష్యునకు వై రి ♦ బోధకుండు,
జారయగు భార్యకున్ భర్త ♦ శాత్రువుండు,
యమునిఁబోలును లోభికి ♦ యాచకుండు.

గీ॥ తాపఘర్షణచ్చేదన ♦ తాడనముల
స్వర్ణమును బరీక్షించెడు ♦ చందమునను
తొలుత శ్రుత శీలకులకర్మ ♦ ములనుబట్టి
పురుషుఁ బరికింపవలెనండు ♦ సరసజనులు.

గీ॥ అరయ మంత్రంబుగాని య ♦ క్షరములేదు
ఔషధముకాని మూలిక ♦ యవనిలేదు
అక్కటకురాదు పూరుషుం ♦ డనఁగరాదు
యోజకుండెవ్వఁడిలఁ దత్పరి ♦ యోగమునకు?.

గీ॥ అకట! భూపాలుఁడవివేకి ♦ యయ్యెనేని
నాశ్రితులయందు సుగుణంబు ♦ లణఁగుఁగాదె?
పతి, నపుంసకుఁ డయ్యెనేన్ ♦ సతికినెందు
హవ భావ విలాసంబు లలరఁగలవె?.

గీ॥ బ్రాహ్మణుల కల్పవృక్షమా! ♦ భాద్రపక్ష
మా! మముంబాసి యేచాయ ♦ కరిగితకట!

వార్ధి డిండిరపాండుర • వర్ణతుల్య
పాయసఘృతాన్న భోజన • పాప్తితొలగె.

ఉ॥ “పాలనుబోలునీయశము • బండితులున్ గవులున్ నుతింపఁగన్
హాళిని విన్నవార లెవ • రా దల లూపక యుందురంచు లోఁ
జాలభ నుంబుఁ జేసి యల • సారసగర్భుఁడు భూమిఁబోవ భూ
పాలక! యాలకింపు మహా • వర్మసృజించెను కర్ణహీనుఁగా”
(అని యొక కవి రాజు బొగడెను.)

సీ॥ సద్విద్యలకు నెల్ల • సత్కవిత్వము రత్న
మాకాశతలరత్న • మబ్జహితుఁడు,
పండితవ్యుండు • వరసభారత్నంబు,
శ్రీవణరత్నంబు భా • నివతగాధ,
యామినీరత్నంబు • యామినీకరుఁడు, శ
య్యారత్న మంభోరు • హామతాక్షి,
జాజిపూవఖిల పు • వృములకురత్నంబు
తరుణులకెల్ల ర • త్నంబురంభ,

గీ॥ కాళిదాసుఁడు రత్నంబు • కవులకెల్ల,
సకలముతురత్నమరయ వ • సంతముతువు,
దైవములకెల్ల రత్నంబు • దైత్యవైరి,
రాజవరులకు రత్నంబు • రాఘవుండు.

మ॥ “వినుమోయాయథికారి! యాచకుల, నీ • విందన్పుమాత్మీయులన్
గనిప్రేమింపుము, సాధుబంధుజన స • త్కారంబుఁ గావింపుమేన్,
నినువర్జించితి నేని, నిన్ జనులు మ •న్నింపంగ రారంచు” లే
ఖని నీవీనులఁ జెప్పుచున్నది, మదిన్ • గీడెంచి మేలెంచుమా”

(అని యొకఁడు వీనులఁగలముఁబెట్టుకొనియున్న యుద్యోగిఁజూచి
పలుకుచున్నాడు)

గీ॥ ధర్మముఁ బొనర్ప నెన్నండు • దలఁపఁబోరు
మాట మాత్రంబునకు నై న • మనుజులకట,

పాపమున కుద్యమింతురు; • స్వాంతమేపుడు
దండుగకునొప్పు, నొప్పుదు • ధర్మమునకు.

గీ॥ వినియు నూహింపజాలని • మనుజునెడల
నార్యులు వచించు వాక్యంబు • వ్యర్థమగును;
అక్కటా! భర్త జాత్యంధుఁ • డయ్యెనేని
నతివ యందంబు చందంబు • వ్యర్థమగును.

గీ॥ విజయలక్ష్మిని వరియించు • వీరవరుడు,
వాణికరుణను భాషించు • పండితుండు,
జూచినంతనే పలపించు • సుందరాంగి,
శౌరవించెదరన్యు లే • క్కడకుఁజనిన.

గీ॥ వసుధఁ జీమయు, దయ్యంబు, • వైష్ణవుండు,
మత్కుణము, భస్మదర్శన • మాత్రమునకు
భయముపెంపున దప్పుగఁ • బఱచుచుండు;
కారణంబేమి? యూహించు • పారుగలరె?.

ఉ॥ మేలనవచ్చుబాల్యమున • మృత్యువు, యశావనపేళ లేమిచే
జాలఁ గృశింపరాదు; వెల • చాన, యణంకువఁ దప్పినట్టి యి
ల్లాలికి హెచ్చుగాదె? ఖలుఁ • డౌ జనచాధుని కొల్వుకంటె, నా
ప్రోలుఁ దృజించి కానలకుఁ • బోయి తపించిన మోక్ష మబ్బుదే.

ఉ॥ పూల సృజించె నేమలయ • భూజమునందు? మనోజ్ఞకాంతులన్
గ్రాలు పసిండికిన్ దగిన • గంధ మొసంగెనె? పండితాళికిన్
శ్రీలు లభింపజేసెనె? సృజించెనె పండ్లను పుండ్రముండు, దొ
ర్వేలుపు తప్పలన్ దెలుపు • పెద్దలు వేలుపులందు లేనొకో?"

గీ॥ ఇంద్రలోకంబు హెచ్చేమి • యేకమాత్ర
గురునితోఁ గవితోఁ గలా • ధరునితోడఁ
గ్రాలు; మర్త్యలోక మనేక • కపులతోడ
గురులతోఁ గలాధరులతోఁ • గొమరు మిగులు.

గీ॥ ఎవని గుణములఁ బెరవార ♦ తెన్నుచుండ్రు
వాఁడు ఖలుఁడయ్యు సద్గుణ ♦ వంతుఁ డగునఁ;
ఎవఁడు తన గుణంబులఁ దానె ♦ యెన్ను కొనునొ?
హీనుఁడన నొప్పు వాఁడు దే ♦ వేంద్రుఁ డయ్యు.

గీ॥ నల్లులకు జంకి, యిందిర ♦ నలినమునను
పండుకొనియుండె; హరి క్షీర ♦ వార్ధిఁ జేరె,
మంచు కొండకుఁ బోయెను ♦ మాధవుండు,
అహహ! చలికాల మితరుల ♦ కభయ మొసఁగె.

గీ॥ శ్రీతజనావనంబును, దుష్ట ♦ శిక్షణంబు,
శిష్ట రక్షణంబును రాజ ♦ చిహ్నములగు,
గంధిలాభిషేకము, వస్త్ర ♦ బంధనంబు,
వ్యజనమును లేవె? యూహింప ♦ వ్రణమునకును.

గీ॥ సతత గమానంబు వలనను ♦ సంభవించు
పరిచయంబునఁ దనగౌర ♦ వంబణంగు;
మలయగిరి భిల్ల కామిని ♦ మలయజంబు
నింధనోప యోగంబున ♦ కెలమిఁ ద్రొంచు.

చం॥ పరసతిఁ గోరరాదనుచుఁ ♦ బాతకమంచెఱుగండె రావణుం
డగయనివాఁడె ధర్మజుఁడ ♦ హంకృతిఁ గేళికై జొచ్చె? జానకి
వరుడవివేకి మే యకట! ♦ బంగరు లేడికి నానఁజెందె ? సు
స్థిరమత్తికైన, జ్ఞానము న ♦ శించును సేగి ఘటిల్లు వేళలన్.

గీ॥ హీనుఁడయ్యును, విద్యా వి ♦ హీనుఁడయ్యు,
నీచకుల సంభవుండయ్యు, ♦ నియతిలేని
వాఁడ యయ్యుఁ జేరువ నున్న ♦ వానిఁ జేరుఁ
గామినీ వల్లికలఁబోలి ♦ క్షౌవరుండు.

మ॥ పరులన్ బట్టుకొనంగ, భీతిలి వడిన్ ♦ బర్వెత్తు గుఱ్ఱంబు వే
మరలింపంగ, ధనుస్సు, డాలును, ధరింపన్ జాలు డాకేలు; దు

మృగరక్తశ్యంబులఁజేయుదక్షిణము; త్యాగంబొందు లేకుండుటన్
సరసి జోద్యపుఁడుంచే వామకరమున్. • శౌచాధికారంబునన్.

గీ॥ వసువు లంగల మండల • ప్రభువులయ్యు
బహుళ దారిద్య్రముంబొందు • వారు లేరొ?
దినము విభజించి వరుసగ • నినుఁడు, రాజు
నలరు చున్నార తార! యే • కాంబరమున.

గీ॥ శీలభారంబునన్ గాంత • చెలువు మీఱు
బుష్ప భారంబునన్ వల్లి • పొలుపుఁ దెలుపు
సర్థ భారంబునన్ వాణి • యలరు చుఁడు
నెవ్వఁడీ మూడు సంపద • లెనయఁ గలఁదొ?

గీ॥ కవులఁ బూర్వుల, లెక్కింపఁ • గాళిదాస
కవి, కనిష్ఠికాధిష్ఠిత • ఘనతఁ గొనియె,
వాని సరియైన కవి ధాత్రి • లేని కతన
సార్థ వతియై యనామిక, • యవని నుండె.

గీ॥ ఎలమి నెవ్వనిచేఁ గాంత • యలరఁ గలదొ?
వాఁడె పూరుషుఁ డనఁజెల్లు • వసుధ యందు;
రసికుఁడే శ్లోకమునకు నిం • పెసఁగ నలరు
నదియ, సుశ్లోకమని యందు • రార్య వరులు.

గీ॥ గురు కృపాలబ్ధ సాహితీ • గరిమఁ గ్రాలు
కవివరేణ్యుండె యయ్యు, ని • క్కముగ నితర
పండితులు బాగు బాగను • వఱకు నెట్టి
కవికిఁ దృప్తి యుండదు తన • కవిత యందు.

మ॥ ధన హీనుండును, నేత్రహీనుఁడును, కాం • తాహీనుఁడౌదినునిన్
గని విశ్వేశ్వరుఁ డొయియొందువరమున్ • గాంక్షింపు” మన్నంతనే
విని యాతండనె నిట్లు “భక్త వరదా! • వీక్షింపఁ గాంక్షించెదన్
జనులోహో యన ఛత్ర చామరములన్ • రాజులు సత్పుత్రునిన్.

గీ॥ చిత్త మిగురొత్తఁ దనకెంత • విత్తమున్నఁ
గృహముఁ డనుభవింపఁడు గాదె • దృష్టిఁదీట;
నహహా; యాకంత జలమగ్న • మయ్యు శునక
మానశాలక జలము జి • హ్వను స్పృశించు.

ఆ॥ వె॥ అబల ప్రబలయైన, • నధిపుండు ఖలుడైన
జదువులేని మంత్రీ • సంఘటిలిన,
వైద్య వృత్తి యకట • వర్తకంబైనచోఁ
బ్రాణ విత్తములకు • హాని యొదవు.

చం॥ కలిమికి బల్కికిన్ గనులఁ • గానక సంచరియింతు, దైవమున్
దలఁపరు, లోభ చిత్తులయి • దానము నెన్నరు, లేని వేళలన్
దలఁతురు; కాంత యశావన మందంబున భర్తను ధిక్కరించి, మా
యలఁ జచరించి; వృద్ధ యయి • సంతఁ బతివ్రతఁబోలుకై వడిన్.

మ॥ “వల పొప్పారఁగ నీధు గంధ లలనా • వక్త్రానప్రాన్మాదినై
బలిమిన్ నిర్భర మన్మథోత్సవ సుఖ • ప్రారంభ సంరంభినై
అలరం జొచ్చితి, వెచ్చఁబెట్టితి శరీ • రారోగ్యమున్ భాగ్యమున్;
భళిరా! యిప్పుడు మోక్ష కామినయి దైవంబున్ బ్రసంశించెదన్”
(ఇట్లొక పృథ్విని పశ్చాత్తాపము)

చం॥ జనులకుఁజూడ సర్వగుణ • సంపద రాజిల దొక్క ప్రజ్ఞచే
ఘనమగు కీర్తి చేకురు జ • గంబున; గేతకి పండ్ల నీనునే?
పనసకు సారభ ప్రసవ • వైభవ మున్నదే? నాగవల్లికన్
గనఁగొనఁ బండ్లుఁ బూవులును • గ్రామిన? గౌరవ మొందకున్న వే

గీ॥ సంతతానుయాతానేక • జనులతోడ
సన్మజనభృత దేహియై • యరుగుచుండు;
బోల్చి చూడంగ నధికార • పురుషునకును
శేవమునకు భేద మున్నదే • జగమునందు?

గీ॥ తిరువురం బెండ్లి చూడి కా • పురము సేయు
వాని దురవస్థ వర్ణింప • వశమే మనకు;

బిలముబహిరంతముల నుండు * పిల్లి కహిణి
నడుమఁ జిక్కిన యెలుక చం * దాననుండు.

గీ॥ సతముఁ గూర్చుండు, వక్రండు, * వప్తరాశి
యందు వర్తించు, వడిఁ దృతీ * యంబుఁగోరు,

బదునొకండవ రాశికి * బయలుపడును;
పదియవ గ్రహంబు జామాత * వనుధ్యయందు.

గీ॥ స్వర్గము తృణంబు, బ్రహ్మ జి * జ్ఞాసువునకుఁ,
బ్రాణము తృణంబు నమర వి * హారమతికి,
నూర్ధ్వరేతస్సు గలవాని * కువిద తృణము,
సంసర్షణ నిస్సృహునకు ము * జ్జగము తృణము.

చం॥ ధరణి జనాళి కెయ్యది మ * దంబు జనింపఁగనీయ దయ్యదే
సిరి యననొప్పు, నాశను తృణించిన యాతఁడె భాగ్యశాలి, యె
వ్వరునున పిశ్వసింపఁదగు * వాడె సఖుండగు, గామ లీలలన్
భారయక స్థైర్యచిత్తుడగు * పూరుషుడె విజతేంద్రియుండగున్.

గీ॥ సత్కులజనకుఁ గన్య నొ * సంగవలయు,
గళల శిక్షితుఁ గావింప * వలయు సుతుని,
దుష్టులకుఁ గూర్పవలయును * కష్టములను,
చిత్తమును ధర్మపథమును * జేర్పవలయు.

గీ॥ కరుణ దైవార నొకవేళ * కారవిచుఁ,
గోపమున నొక్కతఱి దోయి * గూపమునను,
అవ్యవస్థిత చిత్తుల * యత్యనుగ్ర
హగ్రహంబులను గ్రహింప * నజుని వశమె యి.

గీ॥ దెబ్బగలచోట మఱియొందు * దెబ్బతగులు,
లచ్చితొలఁగిన జతరాగ్ని * పెచ్చుపెరుగు,
నాపదలయందు వైర మ * తృణిక్మాను,
సర్వకటమునందనిష్టంబు * సంభవింపు.

గీ॥ అశికులంబు సుగంధంబు • ననుసరించు,
 వినయగుణ భూషితుని లక్ష్మీ • యనుసరించు,
 శంబువులు నిమ్మమగు భూమి • ననుసరించు,
 నజుని లిఖితంబుఁ దన బుద్ధి • యనుసరించు.

గీ॥ వసుధఁ జౌర్యంబు, జూదంబు, • వర్తకంబు,
 నతుల మంత్రశాస్త్రంబు, రా • జాశ్రయంబుఁ,
 దొలుత నీయైదు నత్యంత • ఫలమొసంగు;
 నంతకంతకు ఘటియించు • నధిక హాని.

గీ॥ భారతీదేవి కింగల • వలుఁద చనులు
 హృద్య సంగీత సాహిత్య • విద్యలందుఁ;
 గీత మనునది జనుల కా • పాతె మధుర
 మరయ సాహిత్య మాలోచ • నామృతంబు.

గీ॥ పరముఖంబుల వీక్షించు • పడఁతి యొక్క
 జ్ఞాన మావంతయును లేని • కవియొకండు,
 పథ్యపానంబు లరయని • వ్యాధితుండు,
 నక్కటకు రానివారని • యార్చు లందు.

గీ॥ ధృతి వహించినవాఁడును • దీర్ఘరోగి
 వైద్యునకు లాభముంగూర్చు • వారు గారు;
 ధృతి విహీనుండు మఱియు న • దీర్ఘరోగి
 వైద్యునకు లాభముం గూర్చు • వార లరయ.

గీ॥ వైద్య దంభంబుఁ గలవాఁడు • వ్యాధితునకు
 ధైర్యము, నధైర్యము, నొసంగఁ • దగదు లేగదు;
 ధైర్యముండిన, లేక, య • ధైర్యమున్న
 ధనమొసంగఁడు రోగి వై • ద్యునకు నకట !.

గీ॥ “కఠిన పథ్యంబ”ని వచించి • కపటవైద్యుఁ
 డెట్టి దుష్టపథమునైన • నిచ్చుచుండు;

హృదితుడు చచ్చేనేని న ♦ పథ్య దోష
మనుచు వచ్చియుంచు, బ్రదికిన ♦ ఘనతఁగాంచు.

శా॥ దైవజ్ఞత్వము, మాంత్రికత్వమును, తంత్రప్రజ్ఞయున్ దైవ్య వి
ద్యా వై శద్యము, చాటుకొశలము, సద్వ్యాపార, మొక్క కే
వేవిత్తంబును గూర్చు, నంతకుఁబయిన్ విద్యాబలం బొందినచే
శ్రీవై వశ్యముఁబొందు మానవుఁడు నిఁజ్జేపంబు ప్రాప్తి చెనానె.

గీ॥ కవిషరప్రోక్త కవనంబు ♦ గ్రామమునకొ,
వరగజాశ్వములకొ, లేక ♦ వస్త్రమునకొ,
భోజనప్రాప్తికొఱకొ, తాం ♦ బూలమునకొ,
అక్కఱకు వచ్చుచున్నది ♦ యవనియందు.

గీ॥ పుత్త్రవతులగు నిరువురు ♦ పౌలతులున్న,
భర్తృహీనయై దుఃఖించు ♦ భగినియున్న,
సంతతము సంతఁ గలహంబు ♦ జరుగుచుండు
దాని పైరింప శక్యంబె ? ♦ ధాతకై న.

గీ॥ మించి మరణకాలము సమీ ♦ పించువనుకఁ
బ్రాణుల యముండు బాధింపఁ ♦ బాలుపడఁడు;
కాల నియమంబుఁ దప్పి యె ♦ క్కడకుఁ జనిన
ధనము ధన మంచు ఋణదాత ♦ తగవులాడు.

గీ॥ బహుముఖంబుల జతరాగ్ని ♦ ప్రజ్వలించె,
నెలమి శీతోష్ణములను స ♦ హింపఁజేసె,
నడువ శక్తియుఁ బుట్టించె, ♦ జడత మాన్చె,
నహహ ! దారిద్ర్యమతుల సి ♦ ధ్ధామధంబు.

గీ॥ క్షణము మాత్రంబ యుండును ♦ గ్రహమదంబు,
యామమాత్రంబ యుండు సు ♦ రామదంబు,
నడుమఁ గలిగిన సంవ దు ♦ న్మాద మదము
చచ్చుపర్యంతముండు దుష్టనుల కకట.

గీ॥ జనుల వంచించి యార్జించు ♦ ధనమదాంధుఁ
జైదుగవ్వల యూవికి ♦ సతిశయించి
సర్వశాస్త్రంబులం దానె ♦ చదివినట్లు
వండితుల ధిక్కరించు వా ♦ గ్వాదమునను.

గీ॥ హస్తమున జపమాలిక ♦ నవధరించి,
నడుమ నడుమను తనదు క ♦ న్నవను మోడ్చి,
బ్రహ్మమయమంచుఁ దత్వ ము ♦ పన్యసించు
పాఁడు వేదాంతి యను ఖ్యాతిఁ ♦ బడయఁజాలు.

నీ॥ ఆతుల శిష్టాచార ♦ మని పల్కి తులసి మృత్
తూశనప్రకియల్ ♦ జరుపుటయును,
ధ్యానంబు సటియించి ♦ స్నానంబుఁ గావించి
దట్టంబుగా భూతిఁ ♦ దాల్చుటయును,
చాల దవ్వగనున్న ♦ మాలను వీక్షించి
గట్టిగాఁ బొమ్మించుఁ ♦ దిట్టుటయును,
అన్యులు వీక్షించు ♦ సంత పర్యంతము
నిత్యకర్మంబును ♦ నెఱపుటయును,

గీ॥ దేవతార్చన మనుచును ♦ దినము దినముఁ
గాలమంతయు వమ్ముగఁ ♦ గడపుటయును,
పామరులు మెచ్చ గౌర వా ♦ స్పదము లయ్యె
విద్యలేనేటి వైదిక ♦ వేషమునకు.

ఉ॥ “ప్రాయము మించె, వార్ధకము వచ్చె, నొనర్చిన పాతకంబు ల
న్యాయకృతంబు”లంచు మదిఁ నారసి కాలునిభీతిఁ జెంది “నా
రాయణ! వాసుదేవ! రఘు! రామ! దయానిధి”యంచు వృద్ధుఁడా!
వేయి వచింతు వీవనుభ! నింపవా? యాత్మకృతాపరాధమున్.

గీ॥ ధర్మమిమఁ బూని యార్జించి ♦ ధనచయంబు,
భార్య వచ్చియును నది వేష ♦ వాక్యమనుచుఁ,

జనకుఁ దోచినదే ధర్మ • మనుచు మెలగు
నపరకలికి నమఃస్మర • మాచరింతు.

నవరసములు—శృంగారము

సీ॥ లలితలావణ్య లీ • లాజల సంభూత

కమలంబుగాని, ము • ఖంబుగాదు,

కందోయి విందుగఁ • గ్రాలు నవ్వి వృణాల

యుగళంబుగాని, బా • హువులు గావు;

విరహులంజిక్కులఁ • బెట్టెడువైవాల

చయమగుఁగాని, కే • శంబుగాదు,

శృంగారజలమున • నెలమి నటించు మా

తన్వంబులు గాని, నే • త్రములు గావు

గీ॥ మదనబాణాన్ని సంతప్త • మానవులకుఁ

జెలుపుమీఱు శ్రోణీతీర్థ • శిలలతోడ

బ్రహ్మనిర్మించు నొకసరో • వరముగాని;

నలఁత గాదీమె యిచ్చుది • నిశ్చయంబు,

ఉ॥ చంపకగంధి! చంద్రముఖి! చంద్రుని రాహువు మింగిపోవు. నీ

సాంపలరారుమోముఁ బరి • శుద్ధ నవేందునిఁ గాదలంచి, భ

క్షింపగరాహు వింకగమ • కించు, శశాంకునిఁ జూచునే? ప్రితే

శింపుముగేహమందు నతి • శీఘ్రముగన్, వెలి నుండవచ్చునే?

మ॥ జడుఁడై వేదములన్ బఠించు నల య • బ్రాతాసనుండేడ? నె

న్నఁడు నేకాంతలఁజూడ మట్టివరసా • స్తవ్యంబు నిర్మించు పె

క్కడ? గౌరీహృదయేశుఁడీశ్వరుఁడు తన్ • గారిం మనంచున్ భయం

పడి పుష్పాయుధుఁడీగతిన్ యవతి రూ • పంబూనె నిక్కంబుగన్.

—: సభి కర్తృక మానాపనోదనము :—

సీ॥ ప్రియుఁడు నీపైఁగూర్చి • వెలయుంచి యలరింపఁ

బరుషవాక్కులగీవు • పలుకఁదగునే?

ప్రీతి నాధుఁడు నముఁ డై నిన్ను వినుతింప

నిశ్చేష్టవై నీవు • నిలువఁదగునె?

ననువు కాఁడనురాగ • మనుకూలుఁడై చూప

దేవభావము నీవు • తెలుపఁదగునె?

ప్రేమదంబునను భర్త • సుముఖుఁడై దరిఁజేర

విముఖత్వమున నీవు • వెడలఁదగునె?

గీ॥ అందుచేఁగాదె విషమయ్యె • జందనంబు,

అక్కటక్కట! పన్నీర • మగ్నియయ్యె,

నమృతకిరణుండు చండ మా • త్తాండుఁడయ్యె,

దుఃఖకరమయ్యె • బ్రేమదంబు • తోయజాక్షి!

(అనియొక చెలికత్తె ప్రియుని గోపించిన కాంతనుగూర్చి పల్కుచున్నది)

గీ॥ వాలుఁజూపుల నిగిడించి • పట్టపగలు

ప్రియుల చిత్తవిత్తముల హ • రించెదీవు;

చంచలాక్షి! యపూర్వమీ • చౌర్యచర్య

ఎట్లు నీకబ్బెనో వచి • యింపరాదె?

చరి॥ రమణి! మనోహరాధర సు • ధారసధారలఁ గోలువేళ న

స్థిరమయి నామనరబభిల • షించుచు నున్నది శేషభావమున్;

గరములఁబట్టఁ గోరఁదగు • గాదె? విరోచన పాత్రభావమున్;

గరమనురక్తి నీచెలువు • గాంచగఁ గోరెద నింద్రభావమున్;

(ప్రియనర్మోక్తులు)

—♦ నయస్సంధి వర్ణనము ♦—

సీ॥ కనుగొనల్ మెలమెల్ల • గానేగుచున్నవి

శ్రీవణపుటంబుల • ప్రాంతములకు,

నించుక నెమ్మనం • బెడఁబాయుచున్నది

శై శవకీడల • సంగతంబు,

వెనుదీయుసిగ్గుతో • మొనలెత్తుచున్నవి

కుచుకుట్టులంబులు • కొమరుమిగుల,

గాత్రమందంతటఁ • గ్రాలుచున్నది మున్ను
వీక్షించియుండని • వింతసాబఁగు,

గీ॥ బొమ్మలకు శోభనముఁజేయు • పాలుపెరిగె
వన్నెలంజూపుచున్నది • కన్నెమిన్న;
ఇంతయేటికి మారున • కిప్పుడొరేపా
సరసపట్టాభిషేకంబు • జరుగఁగలదు.

—♦ యావనము ♦—

ఉ॥ చాలు విరించి, యేమిటికి • శౌరి, మనోభవవైరి యీశ్వరుం
డేల? ప్రతిక్షణాధిక వి • జృంభణ సంపదకున్ మడించి, దో
ర్మాలయుగంబునందొరసి • పొంగుచునుగవ కివికిన్ వడిన్
వీలిన కంచుకంబుగల • స్త్రీ సవ యావనమున్ స్మరింపుడి..

—♦ ప్రణయకలహంతరీతనాయి కానునయము ♦—

మ॥ పడఁతీ! రాత్రియేగుచున్నది గతప్రాయంబునన్ జూడు చం
దుఁడు నెల్లందనములదె దీపమువలెన్; • దోషంబు దండంబుతో
గడచున్, జన్నల పొంతనున్న కతనన్ • గాత్రవ్యముంబూను నీ
యెడఁదన్ గోపము సంహరింపుము ననున్వీక్షింపుమక్షి ద్వయిన్..

సీ॥ ఉదయ దిక్కుటమున • నుదయించె రాగంబు

లేదుగా నీకు రా • గోదయంబు,

లదె కృశోదరిచూడు • మంధకారమణంగె

నక్కటా! నీ కోప • మణఁగ కుండె,

నింగింగనుంగొన • నిర్మలమయ్యె, ని

ర్మలము గాకుండెనీ • మానసంబు,

కోమలీ వింటివే? కూయుచున్నదికోడి

మానమింకేటికి • బూనెదీపు,

గీ॥ కోపశీల! నీకోపాంధ • కూపమునను

నన్నుఁ గూలఁ ద్రోయఁగనీకు • నాయమగునెలి

బాబ! యాలీల కీవేళఁ ♦ దాళఁజాల
మేలుకొను మేను నీవాడ ♦ నేలుకొనుము.

—♦ వీరరసము♦—

సీ॥ శాపంబుచేన్దైనఁ ♦ జాపంబుచేన్దైన
జయలక్ష్మీఁ బెండ్లాడు ♦ శక్తిఁబడసి,
గండిదొంగ యనంగఁ ♦ గామదేనువుఁగొన్న
కార్తవీర్యార్జును ♦ గండడంచి,
ధర్మసంస్థాపనా ♦ ర్థంబు విజృంభించి
తాత్రవంశంబును ♦ నంహరించి,
ప్రతిలేనిదాతయై ♦ బ్రాహ్మణకోటికి
ధారుణీ తలమును ♦ ధారవోసి,

సీ॥ జ్వాలలను జిహ్వలం గాఱు ♦ కాలవహ్ని
యనుచు నమరులు భీతిల్లు ♦ నట్లు మెలఁగి,
వచ్చుచున్నాడు కోపాగ్ని ♦ ప్రజ్వలింపఁ
భార్వతీ ధర్మపుత్త్రిండు ♦ భార్గవుండు.

—:కరుణారసము:—

మ॥ తనుజం గాంచిన యంతనే యమితచింతంగుందుచున్ దండ్రీయ
వ్వని కీనానని యెంచి, యొక్కనికే నుద్వాహంబుఁ గావించు, నా
తసితో సౌఖ్యముఁబొందునో యమితచింతంగుందునో యంచు వే
గనులం జూచుచునుండుఁ; గప్టముగదా ♦ కన్యా పితృత్వం బిలన్.
చ॥ లలన! వివాహ వేళను శి ♦ లా శకలంబును మెట్టుచున్ బడ
సలన విభీతి నాదు కర ♦ కంజము నూతగఁ గొంటినీవు, నే
డెలమిని న్వర్గలోకమున ♦ కేగతి నేగితొ నన్నుఁబాసి? నిన్
దలఁచిన యంత నాదు పరి ♦ తాపము జ్వాలవలెన్ జ్వలించెడున్.

—:అద్భుతరసము:—

సీ॥ కలలోకములనెల్ల ♦ గర్భంబున ధరించె
శ్రీ పతిప్రీతిమఁ ♦ జెప్పదరమె?

అమ్మా హావిష్ణువు • నవధరించినయట్టి
యహానాథు నేగతి • నరయవలయు?
ఫణిసార్వ భాముని • దృణము లీలందాల్చె
వారాశినేమని • పలుకవలయు?
నహాహా! పాథోనిధిన్ • హస్తంబువంబట్టి
పుడిసెడు నీరంబు • పోల్కిజేయ

గీ॥ శేషుడం భోజముంబోలి • చెలువు మీతె,
నందు శ్రీవిష్ణు వొక్క మి • లిందమయ్యె;
వయ్యగస్తుని వినుతింప • నలవియగునె?
అద్భుతంబన నొప్పదే • యాద్యులార?.

—: హాస్యరసము: —

సీ॥ తనకా భరణమైన • పెనుబాము, గణపతి
వాహనంబును మ్రింగ • బయలువెడలె,
వనకుమాడునకు వా • హనమైన నెమ్మి, యా
యుగ్రసర్పముఁజంప • నుద్యమించె,
బార్వతీదేవికి • వరవాహనంబగు
సింగంబు గజముఖు • జీల్పఁజెలఁగె,

నిటలపటోద్భూత • చటులాగ్ని పటలంబు
బాలచంద్రు దహింప • బ్రజ్వలించె,
గీ॥ ద్వేషమిగురొత్తఁగ, నసూయ • పెచ్చు పెరుగ
గంగకున్ బార్వతికిఁ బోరు • గడలుకొనియె,
నుగ్రిడియింటి కలఁతల • కోపలేక,
యాత్మహత్యకు మ్రింగెఁబో • హలహలము.

సీ॥ వరశురాముఁడునీకు • వరశిష్యుడొగదా,
చేరి భూతలము యా • చింపరాదె?
వాయెత్తి బలరాము • బ్రతిమాలి పొగడి, యా
తని లాంగలంబుఁగై • కొనఁగరాదె?

విద్దున్న దేగదా ♦ యెలమి దానికి జోడు,

కాలుని మహిషంబు ♦ గట్టరాదె?

అల కుబేరుడు నీదు ♦ ప్రాణమిత్తుడుగదా,

వెడలి విత్తనముల ♦ నడుగరాదె?

గీ॥ పశువులంబ్రోవఁ గొమరుండు ♦ వటలుఁగాదె?

అకట! దినమొలువాడవై ♦ యరిగి తిరిగి

భిక్షయాచింపఁ దగునె? యో ♦ విశ్వనాథ!

గట్టురాబిడ్డ నయ్యునిన్ ♦ గట్టుకొంటి.

గీ॥ పాము మొలనూలుగాఁజుట్టి ♦ భద్రముగను

చర్మ కాపీనధారియై ♦ సంభ్రమమున

గరుడవాహను శ్రీవిష్ణుఁ ♦ గాంచినంత

నక్కట! దిగంబరుండయ్యె ♦ నాహరుండు.

ఉ॥ “ఏల వినాయకా! యుటక ♦ యేడ్చెద” “వమ్మ పడననుండున నా

హేళనఁజేసి నాచెవుల ♦ నేవటలాగె”, “గుమార! మానుమీ

లీల” “లితంఁడెనాకనులఁ లెక్కిడెనమ్మ,” “గజాస్య! యేమి”? నన్

గేళికఁ జీరిముక్కుబురి ♦ కించు నెపంబున గిల్లెనమ్మ”; యి

ట్లోలి వచించు పుత్త్రకులఁ నొప్పెడు నొప్పులకువ్వఁ గొల్చెదన్.

శా॥ “అమ్మా! కృష్ణుడు వెన్నదొంగ” “వినమా! రా! కృష్ణనిక్కంబె”

“తే

దమ్మా త్రాగెడువాడఁగాను” “బలరా! మాత్రాగుచున్నాడవా?”

“అమ్మా! యన్యనతీ పరాజుఁబుడ” “గృష్ణానిక్కముంజెప్పు” “త

దమ్మా” యంచుహసించువానినెదలో ♦ నశాంతముంగొల్చెదన్.

గీ॥ రసికురాలవు నాయథ ♦ రంబు గొఱుకఁ

దగునె? సామగాన ప్రపూ ♦ తంబుచూవె;

కూర్మిగలదేని వీనులఁ ♦ గొఱుకవచ్చు

నీదు నపకీర్తి వినకుండ ♦ నీరజాక్షి.

అనియొక ఛాందసుండగు ప్రియుండు ప్రియురాలితోఁ బుచ్చుచున్నాడు

గీ॥ విటుల వంచిచి వేశ్యయై ♦ పెంపుఁగాంచి,
 పిదప దాసియై కాలంబు ♦ నెచ్చుబెట్టి,
 కుట్టని యనంగ విట విటీ ♦ కులముదార్చి,
 పడఁతి వృద్ధయై వరపతి ♦ వ్రతనుబోలె.

—:భయానకము:—

చ॥ అరుణరుచి ప్రకీర్ణ నయ ♦ నాంత కనీనికలన్ రహించి, భీ
 కరశిత దంతకుంతచయ ♦ ఖండిత మానవకంతరక్త సి
 క్తరసనయై, మృగాంత్రమయ ♦ కంధరయై, ధృతమండలాగ్రయై,
 ధర పద ఘట్టనంగదలఁ ♦ దాటకవచ్చె నకాలమృత్యువై.

—:భీభత్సరసము:—

సీ॥ సక్తంచరులతోడ ♦ రక్తంబుఁ ద్రావుచుఁ
 గ్రక్కుచుఁ గాకులు ♦ గ్రద్దలలరఁ,
 జిత్తంబులిగురొత్తఁ ♦ గొత్త నంజుడు మెక్కి
 దయ్యముల్ మత్తిల్లి ♦ త్రాండవింప,
 వేతాళబాలుండు ♦ వెచ్చనినెత్తుఁజుఁ
 ద్రావి గజ్జినఁ ద్రేంచి ♦ తనివిఁబొందఁ,
 బ్రక్కప్రక్కలనక్కి ♦ పలలంబులను మెక్కి
 నక్కలు చిక్కులఁ ♦ చిక్కటిల్ల,

గీ॥ బాలశైవాలమై కేశ ♦ జాలమమరఁ,
 బద్మములఁబోలి వదన బిం ♦ బంబులొప్పు
 నెలమి రక్తనదిన్ వీరు ♦ లీదులాడ,
 ఘోరసంగ్రామ రంగంబు ♦ కొమరుమిగిలె.

—:రాద్రసము:—

చ॥ నరపశు వెవ్వఁడా ద్రుపద ♦ శుందన కుందగఁ గొవ్వుబట్టె? నా
 కురునభలో నెవండుసతి ♦ కోకలఁగై కొనె? నెట్టికూరు హృ
 త్సరసిజ శోణితానవముఁ ♦ ద్రావఁగ నేను ప్రతిజ్ఞఁగొంటి? నా
 నరసరి మద్ముజద్యయ వ ♦ నిన్ బడె; బ్రావఁగ లేరె కాకల?

మం॥ తలపోయన్ దనుపంజరంబున నవ • ద్వారంబు లుద్ఘాటితం
బులు, పాణంబు వసించుచున్నది ఖగం • బుంబోలి, యేరీతి ని
శ్చలమై యందువసించుచున్నదని యాశ్చర్యంబుగాఁచుఁబ్రా
జులకున్, మూఢులు తద్వియోగమునకున్ శోకింతురశాంతమున్

డి॥ శ్రేష్ఠముగాని సంస్కృతి వ • రిష్టముగా మదినెంచి మద్భ్యుఁడ
ల్పిష్ట సుఖాభిలాషియయి • వేమరు సంతసమొందుచుండు; సం
గుప్తము నోటఁబెట్టి మది • గోరికలీరిక లెత్తఁదృష్టిభూ

యిష్టముగాగ న్తన్యమని • యెంచి రహించెడు బాల్కుకే వడిన్,
చం॥ సురలకు బోనమంచు, సిరిసోదరుఁడంచు, ధృవంబుగన్ సుధా
కరుఁడనుచున్ నుతింప దివిఁగ్రాతెడు చందురుఁడొక్కపౌర్ణిమన్
కరమురహించు, దక్కుఁగల • కాలమునన్ త్రియమొందుచుండు, సం
సరణమునందు నే నరుడు, • శాశ్వత సౌఖ్యములొందఁజాలునో?

మ॥ కలిమిన్ మైబలిమిన్ దృఙ్చించి, బుధ సాం • గత్యంబు వర్జించి, పె
ద్దలవాక్కుల్ నిరసించి, మోహజనిత • ధ్వాంతంబునన్ గుడ్డివై
నలినాక్షి విషయావటాంబువుల లో • నన్ గ్రుంకుచున్ దేలుచున్
నలినాక్షున్ హరి సంస్మరింపవెపుడున్ స్వాంతంబ! శాంతింపుచూ.

మం॥ ధర నూహింపఁగ శాశ్వతంబగు పదా • ర్థంబెద్ది? వ్యామోహసం
సరణాంభోధిఁ దరించినం దొలఁగు న • జ్ఞానాంధకారంబు; ని
ర్గులన్ బావనమా తపోవనమునన్ • స్వాంతంబ! శాంతించి, శ్రీ
హరి పాదాబ్జ మరందపానమున బ్ర • హ్మనందముంబొందుచూ.

గద్య॥ ఇది శ్రీమద్భాగవతోప నామక నరసింహ శర్మ ప్రణీ
తాభినవభర్తృహరినామ సుభాషిత గ్రంథమునం
బ్రథమభాగము సంపూర్ణము.

శ్రీరామార్పణమస్తు.

१
२
३
४
५
६
७
८
९
१०